

Länsimaisen naisen tutkimusmatka itäafrikkalaisten naisten elämään

Afrikkalaisten naisten toimijuus ja esittäminen May French Sheldonin kirjassa *Sultan to Sultan* (1892)

Merituuli Oksanen

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Euroopan ja maailman historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Euroopan ja maailman historia

Merituuli Oksanen

Länsimaisen naisen tutkimusmatka itäafrikkalaisten naisten elämään. Afrikkalaisten naisten toimijuus ja esittäminen May French Sheldonin kirjassa *Sultan to Sultan* (1892) Sivumäärät: 72 sivua

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin May French Sheldonin kirjassa tehtyjä esityksiä ja väitteitä itäafrikkalaisista naisista. Hänen tekemänsä esitykset perustuivat tutkimusmatkaan Itä-Afrikkaan vuonna 1891. French Sheldon osallistui pitkään tutkimusmatkailun perinteeseen naisena, jolla lähtökohdat matkalle olivat erilaiset. Naisena tutkimusmatkalle lähtevä ihminen antoi erilaisen näkökulman teoksen tarkasteluun.

Tutkielman alkuperäisaineistona toimi French Sheldonin kirjoittama kirja *Sultan to Sultan. Adventures among the Masai and the other tribes of East Africa* (1892). Kirja on kirjoitettu narratiivisen matkakirjallisuuden muotoon ja sisältää paljon valokuvia, joita tutkitaan tässä tutkielmassa. Kirjan merkitys korostui French Sheldonin tarkoituksessa tarkastella paikallisia naisia ja heidän olotilaansa.

Läntisen koloniaalisen lähteen hyödyntäminen itäafrikkalaisten naisten tutkimukseen asetti hankalan lähtökohdan. Naisiin keskittyvän tarkastelun kautta kirja mahdollisti naisten toiminnan ja esittämisen tarkastelun. Alkuperäisaineistosta selvitettiin itäafrikkalaisten naisten toimijuuden ja yhteiskunnallisen aseman esittämistä. Tämä tehtiin myös French Sheldonin yhteiskunnan asettamien ennakkokäsitysten läpi. Sukupuolen kategorian esiintyminen alkuperäisaineistossa mahdollistaa naisnäkökulman tarkastelun itäafrikkalaisista.

Tutkimus toteutettiin jälkikoloniaalisen tutkimusotteen periaatteiden kautta. Tämän apuna käytettiin diskurssianalyttistä metodologiaa, jolla pyrittiin havaitsemaan tekstin sisältöjen takana olleita moninaisia vaikutuksia. Jälkikoloniaalisen teorian kehittäjä oli Edward Said teoksellaan *Orientalismi* (1978). Tässä tutkielmassa merkittävässä osassa on tutkimusotetta kehittänyt Janne Lahti ja hänen ajatuksensa. Toimijuuden tutkimusta hyödynnettiin jälkikoloniaalisen tutkimusotteen kanssa. Toimijuudella hahmotettiin tekstin muodostumisen moninaisuutta.

French Sheldonin tekstistä havaittiin naisten toimijuutta monilla eri tasoilla. Työn, ulkonäön ja ystävyyden kautta havaitut toimijuudet osoittivat, miten paljon naiset vaikuttivat heistä kirjoitettuihin asioihin. Samalla naisten mahdollisuudet yhteiskunnallisen aseman ja yhteisön muodostumisen kautta havaittuina, esittivät naisten moninaisia elämiä. Tutkimus French Sheldonin yhteiskunnan värittämissä kentissä antoi kontrastin eri maailmoille. Tätä kautta ennako-oletukset irrotettiin havaitusta. Valokuvat olivat erilaisia (mies)tutkimusmatkailijoiden ottamista kuvista ja antoivat ihmisistä erilaisia asioita. Läntisen aineiston mahdollisuudet kolonisoitujen alueiden ihmisten tutkimuksessa ovat suuret. Jälkikoloniaalinen tutkimusote mahdollistaa tämän. Sukupuolen erilaiset kategoriat eivät siirry samanlaisina paikasta toiseen ja vaativat tutkijalta herkkää tarkastelua. Mahdollisuudet sukupuolen moninaisuuden tutkimukseen ovat suuret.

Avainsanat: tutkimusmatkailu, naiset, Itä-Afrikka, jälkikoloniaalinen, sukupuoli, toimijuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Viktoriaanisen ajan naiseus ja tutkimusmatkailu	5
1.2	Aikaisempi tutkimuskenttä ja tutkimuskysymys	9
1.3	<i>Sultan to Sultan</i> ja rajauksista	12
1.4	Jälkikoloniaalinen tutkimusote ja toimijuus	16
2	Naisten toimijuus yhteiskunnan tukipilarina	20
2.1	Suurissa koruissa ja pienissä vaatteissa	20
2.2	Raskaan työn raatajat	27
2.3	Vastavuoroiset ystävät ja suhteiden rakentajat	34
3	Yhteiskunnan monimutkaiset ja sukupuolittuneet verkostot	43
3.1	Yksi yhteiskunnan monista – polygamia, perhe ja naiset	43
3.2	Feminiinisyys itäafrikkalaisessa yhteiskunnassa	51
3.3	Anonyymit naiset – nimetyt miehet	57
	Loppuluku	64
	Lähteet	69

1 Johdanto

Tutkimusmatkailijat olivat merkittävässä asemassa edistämässä eurooppalaisen vaikutuksen leviämistä muuhun maailmaan. Tästä huomattavin oli ”ryntäys Afrikkaan” myöhäisellä viktorianisella ajalla. Kyseinen aika sijoittui vuosien 1880 ja 1900 välille.¹ Läntisen maailman ja erityisesti brittien kiinnostus Euroopan ulkopuolisia alueita kohtaan kasvoi 1800-luvun lopussa valtavasti. Matkustavia ihmisiä oli jatkuvasti enemmän ja kansaa kiinnosti heidän kertomuksensa uusista alueista. Naiset olivat tällöin ensimmäistä kertaa mukana matkakirjallisuuden tuottamisessa. Tutkimusmatkailijoiden kirjat saivat niin suurta suosiota, että useista heistä tuli julkisuuden hahmoja. Historiantutkija Dane Kennedy kuvailee tutkimuksessaan valtavia ihmismääriä, jotka ostivat matkakirjallisuuden teoksia.²

Matkakirjallisuus tuotti erilaisia stereotyyppejä³ Afrikasta, afrikkalaisista kansoista ja etnisistä ryhmistä, jotka vaikuttavat kulttuurissamme tänäkin päivänä. Tutkimusmatkailun vaikutus länsimaiseen tiedontuotantoon on ollut merkittävä. Matkoilla kerätyn tiedon levittäminen oli myös tutkimusmatkailijoiden tarkoituksena. 1800-luvun toisen puoliskon aikana Afrika oli tärkein kohde länsimaisessa tutkimusmatkailussa. Tämän mahdollistivat laajentuneet kaupan, kommunikaation ja liikkumisen verkostot. Ideologisesti valtiot ja tutkimusmatkailijat kääntyivät kohti tietoisempaa imperialistista politiikkaa. He halusivat ottaa maantieteelliset alueet ja niiden ihmiset tehokkaammin hallintaansa.⁴ Tämä näkyi myös tutkimusmatkoista tehdyssä matkakirjallisuudessa.

Naisten matkoista muodostunut kirjallisuus oli osa painettua kulttuuria 1800-luvulle tultaessa.⁵ Naiset olivat marginaalisessa osassa tutkimusmatkailijoita ja heidän kirjoittamat teoksensa olivat laajan kritiikin kohteena. Naisten ajateltiin olevan kykenemättömiä osallistumaan matkoihin ja niistä tehtyyn kirjallisuuteen. Heidän ei uskottu pystyvän käsittelemään vakavia matkakirjallisuuden teemoja.⁶ Sukupuoli vaikutti mahdollisuuksiin matkustamisessa. Tässä tutkielmassa tarkastellaan yhden Afrikkaan matkustaneen länsimaisen naisen tuottamaa tietoa itäafrikkalaisista naisista. Naisten mahdollisuus matkustaa oli hyvin rajallista, mutta siinä

¹ Kennedy 2002, 12–13.

² Kennedy 2002, 19.

³ Jones 2019, 284.

⁴ Kennedy 2002, 6. ”uuden imperialismien aika”

⁵ Thompson 2019, 110.

⁶ Thompson 2019, 113

onnistuneet naiset olivat sitäkin näkyvämpiä. Samalla he osallistuivat kolonialismin levittämiseen ja sivistyspyrkimykseen omalta osaltaan.⁷ Kolonialismi tarkoittaa prosesseja, joissa toisia maita valloitetaan ja hyväksikäytetään taloudellisesti, poliittisesti sekä kulttuurisesti.⁸ Brittiläinen valtio ja tutkimusmatkailu olivat luonteeltaan perustavanlaatuisen maskuliinisia, ja tämä vaikutti ymmärrykseen naisista ja miehistä, alistettusta ja alistajasta.⁹

1.1 Viktoriaanisen ajan naiseus ja tutkimusmatkailu

Viktoriaanisen ajan¹⁰ käsitykset naiseudesta ja sukupuolirooleista olivat varsin tiukat. Historioitsijat Rachel Fuchs ja Victoria Thompson toetavat viktoriaaniselle naiselle ihanteellisen roolin olleen heteroseksuaalisessa avioliitossa, jossa saatiin lapsia. Naisen asema oli yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti miestä alempi. Fuchs ja Thompson kuvailevat parisuhteen muodostamisen ja kotiin jäämisen olleen osa naiseutta ja sen rooleja.¹¹ Muutosta alkoi kuitenkin tapahtua 1800-luvun kuluessa. Perinteiset aktiviteetit, kuten kodinhoitaminen ja hyväntekeväisyystyö olivat edelleen tärkeässä osassa naisten elämässä. Ensimmäiset konkreettiset muutokset keskiluokkaisten ja eliitin naisten aseman parantumisessa oli koulutuksen laajeneminen tytöille 1860-luvun aikana. Viktoriaanisia naisia tutkinut Kathryn Gleadle kuvailee koulutuksen tarjonnan naisille paikan kodinhoidon ulkopuolella ja tämä taas toi itsenäisyyttä.¹²

Asenteet naisten kykyjä kohtaan muuttuivat hiljalleen avoimemmiksi ja yläluokkaisen naisen oli mahdollista etsiä kiinnostavampaa työtä tai esimerkiksi matkustaa. On tärkeä muistaa, että kotitalouden hoitaminen ja aviomiehen tukeminen pysyivät pitkään tärkeänä osana naisten elämää.¹³ Muutokset yhteiskunnassa koskivat alussa ainoastaan keskiluokkaisia naisia ja työläisnaisten elämä oli pitkään muuttumatonta. Matkustavat naiset olivat uusi käänne historiassa. Naistutkimusmatkailijat toimivat samoin kuin miehet lähtiessään tutkimusmatkoilleen. He eivät kuitenkaan kutsuneet itseään tutkimusmatkailijoiksi ja kirjoittivat itsestään usein alentavasti ja anteeksi pyydellen.¹⁴ Naisen asemana nähtiin olevan tarkastelijana, lukijana tai

⁷ Levine 2004, vii.

⁸ Tieteen termipakki kolonialismi.

⁹ Levine 2004, 6.

¹⁰ Tieteen termipankki viktoriaaninen kirjallisuus. Viktoriaanisena aikana nähdään kuningatar Viktorian valtakausi Iso-Britanniassa vuosina 1837–1901.

¹¹ Fuchs & Thompson 2005, 45.

¹² Gleadle 2001, 139, 140, 143.

¹³ Gleadle 2001, 150.

¹⁴ Thompson 2019, 119.

tutkimuksen kohteena. Kriitikot sallivat naiskirjailijat ainoastaan, jos nämä pysyisivät ammatteina. Fuchs ja Thompson kuvailevat aikana olleita institutionaalisia esteitä, jotka hankaloittivat naiskirjailijoiden uria.¹⁵

May (Mary) French Sheldon (1847–1936) oli viktoriaanisen ajan ihanteisiin verrattuna erilainen nainen. Hän syntyi Yhdysvalloissa ja eli Lontoossa myöhäisenä viktoriaanisena aikana. French Sheldon saavutti elämänsä ja uransa aikana useita asioita, joista huomattavimpia oli vuonna 1891 tehty tutkimusmatka Itä-Afrikkaan. Matka kesti tammikuusta kesäkuuhun. Hän kirjoitti matkastaan kirjan *Sultan to Sultan. Adventures among the Masai and the other tribes of East Africa* (1892), joka toimii tämän tutkielman lähteenä. Matkansa jälkeen French Sheldon esitti lehdistölle itseään modernina ja emansipoituneena naisena. Nämä piirteet tulivat esiin vastakkainasettelussa afrikkalaisen naisen kanssa, joka nähtiin patriarkaalisena ja alkukantaisena.¹⁶

May French syntyi Pennsylvaniassa hyvin toimeentulevaan perheeseen, jossa molemmat vanhemmat olivat työssäkäyviä. Opettajaäiti antoi tyttärelleen laajan koulutuksen eri aineissa. USA:n sisällissodan syttyessä perhe muutti 1860-luvulla Lontooseen. Lapset saivat lisää koulutusta Euroopassa. Siellä May Sheldon meni vuonna 1870 naimisiin Eli Lemon Sheldonin kanssa, joka oli sijoituspankkiiri ja lakimies. He elivät varakasta porvarillista elämää. Historiantutkija Tracy Jean Boisseau kuvailee varakkaiden ja hyvin verkostoituneiden ihmisten olleen kiinnostuneita parista. Boisseau esittää heidän kodistaan muodostuneen paikka keskustelulle ja juhille matkajien ja tutkimusmatkailijoiden kesken. Näissä juhlissa ja tapaamisissa valettiin pohja Sheldonin omalle tutkimusmatkalle. Yhteiskunnan merkittävät hahmot yrittäjä Henry S. Wellcome ja tutkimusmatkailija Henry Morton Stanleyn ystäväystyivät parin kanssa kyseisissä tapaamisissa.¹⁷

Matkailijana ja naisena May French Sheldon oli poikkeuksellinen muihin viktoriaanisiin naismatkailijoihin verrattuna. Tutkimusmatkailijan nimike oli hänelle arvokas ja hän kantoi sitä mukanaan lopun elämänsä. French Sheldon oli varakas, naimisissa oleva, lapseton nainen, joka oli terve matkalle lähtiessään. Tämä erotti hänet muista naismatkajista, joilla oli harvoin samanlaisia lähtökohtia matkustamiselleen. Lisäksi French Sheldon sai matkalleen

¹⁵ Fuchs & Thompson 2005, 106.

¹⁶ Boisseau 1995, 116.

¹⁷ Boisseau 2004, 8–10.

aviomieheltään täyden taloudellisen ja henkisen tuen. Eli Sheldon jäi kotiin Lontooseen Mayn lähtiessä matkalleen. Hän oli yksi niistä harvoista naisista, jotka lähtivät viktoriaanisena aikana Afrikkaan sekä ensimmäisiä lähtijöitä ilman valkoisen miehen seuraa. Boisseau kertoo French Sheldonin nimenneen itsensä ”yksinäiseksi valkoiseksi naiseksi villissä Afrikassa”.¹⁸

French Sheldonin lukijoiden odotukset matkakirjallisuutta kohtaan olivat korkealla. Kirjojen oletettiin olevan sitoutuneita tutkimukselliseen ja opetukselliseen eetokseen. Tarkoituksena oli kuvailla yksilön matkansa aikana saavuttamia asioita. Kuvailun avulla kirjailija pyrki osallistumaan laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun, joka oli sekä maantieteellistä että sosiaalista. Tämä oli tärkeä osa matkakirjallisuuden luonnetta, jota laajempi yleisö oli tottunut lukemaan jo vuosikymmenien ajan. Lukijakuntaan kuuluivat ylempien luokkien miehet ja pieni osa koulutuksen saaneista naisista.¹⁹ Lukutaito oli pitkään yläluokkien etuoikeus, kuten myös kalliiden kirjojen ostaminen. Tutkimusmatkailijat hyödynsivät kertomuksissaan esimerkiksi Charles Darwinin ajatuksia ja sosiaalisessa kommentoinnissa keskityttiin ihmisten fyysisiin eroihin. Näiden uskottiin usein liittyvän ihmisten ”rotuun”.²⁰

Matkansa jälkeen pitämällään luennollaan French Sheldon kommentoi hänen tarkoituksenaan olleen materiaalin kerääminen kirjan kirjoittamista varten. Tässä kirjassa tarkoitus oli keskittyä afrikkalaisten naisten ja lasten elämiin.²¹ Tracy Jean Boisseau huomioi matkan tarkoituksena olleen sensaationhakuisuus. Julkisuuden ja maineen kerääminen oli merkittävässä osassa kuuluisuuden tavoittelua. Boisseau korostaa Henry S. Wellcomen roolia French Sheldonin matkan suunnittelussa. Wellcome oli Lontoossa asuva amerikkalainen lääkealan yrittäjä. Hän toimi French Sheldonin matkan aikana tiedottajana ja julkisen mielipiteen vaikuttajana.²² Boisseaun mukaan Wellcome havaitsi mahdollisuuksia tienata French Sheldonin matkasta Afrikkaan hänen sukupuolensa ja tutkimusmatkan merkityksen vuoksi. Näihin mahdollisuuksiin kuului esimerkiksi luentojen järjestäminen. Boisseau kertoo Wellcomen saavuttaneen tavoitteensa, sillä hän onnistui kumppaneineen järjestämään useita puheenvuoroja French Sheldonille. Näitä pidettiin niin Lontoon kuin USA:n merkittäville tieteellisille seuroille.²³

¹⁸ Boisseau 1995, 118–119.

¹⁹ Thompson 2019, 112.

²⁰ Kennedy 2002, 23. Sanassa ”rotu” heittomerkit sen koloniaalisten tarkoitusten vuoksi tässä tutkielmassa.

²¹ Boisseau 2004, 32.

²² Boisseau 2004, 24–25.

²³ Boisseau 2004, 42–43. puheet olivat British Associationin maantieteelliselle seuralle, Lontoon antropologiselle seuralle ja Amerikan maantieteelliselle seuralle.

French Sheldonin vierailemat paikat eivät olleet länsimaisille ihmisille tuntematonta aluetta. Siellä olivat kulkeneet niin arabikauppiaat kuin eurooppalaiset tutkimusmatkailijat jo pitkään. Hänen matkansa kulki Lontoosta junalla Italiaan, josta hän otti höyrylaivan Suezin kanavan läpi. Sansibariin hän siirtyi kokoamaan karavaania. Täältä retkikunta siirtyi nykyisen Kenian rannikolle Mombasaan, josta varsinainen tutkimusmatka alkoi. Matka jatkui vuorista maastoa Tavetan kaupunkiin ja Chala-järvelle. Kilimanjaro-vuoren itäiselle puolelle saavuttiin tämän jälkeen. Täällä karavaani kulki vuoren reunaan vieraillein useissa eri kylissä. Tämä tapahtui olemassa olevien reittien kautta. Moschin ja Marungun sulttaanit tavattiin heidän asumuksissaan Kilimanjaron kupeessa. Takaisin rannikolle saavuttiin Tansanian puolta nykyisestä rajasta ja päädyttiin Panganin satamakaupunkiin. Nykyinen Tansanian ja Kenian raja kulkee lähes samassa kohdassa kuin Britannian ja Saksan alueiden raja kulki 1890-luvulla. French Sheldon kulki niin brittien hallitseman alueen kuin saksalaisten alueiden läpi.

French Sheldon tapasi kulkemallaan reitillä useita itäafrikkalaisia ryhmiä. Suurin näistä ryhmistä oli masait, jotka elivät laajimmillaan pohjoisen Kenian alueelta Dar es Salaamin kaupungin korkeudelle Tansaniassa.²⁴ French Sheldonin kulkiessa alueella masait elivät huomattavasti pienemmällä alueella nykyisen Kenian ja Tansanian rajan molemmin puolin. Hän kohosi matkallaan myös monia nyamwezi-yhteisön jäseniä. He elivät Tansanian alueella sisämaasta rannikolle asti. Monet kauppaa käyvät vastaantulijat olivat nyamwezejä.²⁵ Nyamwezit olivat suuressa osassa karavaanien työtekijöitä. Useat French Sheldonin palkkaamat kantajat olivat nyamwezi-yhteisöistä.²⁶ Myös muut pienemmät yhteisöt Kilimanjaro-vuoren itäisellä puolella kohtasivat French Sheldonin. Näistä osa kuului laajaan mijikendaryhmään, johon sisältyi pienempiä yhteisöjä. Duruma oli yksin näistä mijikendayhteisöistä, jotka päätyivät osaksi French Sheldonin kuvailua. Suuri osa French Sheldonin tapaamista ryhmistä puhui bantua.²⁷ Sansibarissa French Sheldon tapasi arabivaltion sulttaanin. Saarella eli useista eri taustoista olevia ihmisiä. He tulivat Afrikan mantereelta, Aasiasta ja useista muslimivaltioista.²⁸

²⁴ Fay 2010, Encyclopedia of Africa.

²⁵ Heath 2010, Encyclopedia of Africa.

²⁶ Rockel 2014, 179.

²⁷ Fay 2010, Encyclopedia of Africa.

²⁸ Larsen 2005, 27.

1.2 Aikaisempi tutkimuskenttä ja tutkimuskysymys

Tutkimusmatkailu ja tutkimusmatkailijat ovat olleet aiheita, jotka ovat kiinnostaneet historiantutkijoita vuosien ajan. Tutkimuksen keskiössä ovat olleet länsimaiset Afrikan matkajat, jotka ovat saaneet suurmiehen aseman. 1800-luvulla heitä tutkittiin pääasiallisesti heidän merkittävien saavutustensa vuoksi, esimerkiksi maantieteellisten löytöjen kartoittamisesta ja ihmisten oletettujen erojen havainnoinnista. Näitä henkilöitä, kuten David Livingstonea ja Henry Morton Stanleytä, on tutkittu myös osana kolonialistisen valloituksen tukemista ja edistämistä. Myöhemmin tutkimus on keskittynyt tutkimusmatkailun väkivaltaan, kolonialistiseen tiedontuotantoon ja monipuolisiin ihmiskontakteihin, jotka ovat aikaisemmin jääneet huomioimatta. Imperiumin ja tutkimusmatkailijoiden suhteen uudelleenarvioinnissa historian­tutkija Dane Kennedyn teokset *Britain and Empire 1880–1945* (2002) ja *Reinterpreting Exploration: the West in the World* (2014) antavat tietoa brittiläisen imperiumin historiasta, sen tutkimusperinteestä ja tutkimuksen uusista suunnista. Tutkimuksen kehityskaaret näkyvät teosten välillä hyvin.

Historioitsija Tim Youngs on tutkinut (mies)tutkimusmatkailijoita monista eri lähtökohdista. Hänen teoksensa ja niiden esittämät ajatukset ovat merkittävässä osassa tässä tutkielmassa. Hänen kirjansa *Travellers in Africa, British Travelogues, 1850–1900* (1994) avaa tutkimusmatkailijoiden maailmaa ja heidän suhdettaan paikallisiin ihmisiin. Youngs huomioi myöhemmin myös naistutkimusmatkailijat omassa tutkimuksessaan.²⁹ Hän keskittyy erityisesti naisten suhtautumiseen tavaroihin, joita he havainnoivat matkoillaan. Läntisten tavaroiden löytäminen afrikkalaisessa kontekstissa muodosti naisissa monenlaisia reaktioita. Erityisesti Itä-Afrikkaan ja sen naisiin keskittynyttä tutkimusta on tehnyt historioitsija Stephen Rockel. Hän huomioi naisten toimintaa ja työtä 1800-luvulla. Rockelin useat artikkelit syventyvät itäafrikkalaisten naisten työhön erilaisista näkökulmista.³⁰ Tutkimuksen keskiössä on läntisten lähteiden esittämän itäafrikkalaisten naisten työn arvioiminen kriittisesti.

Naistutkimusmatkailijoiden tutkiminen on keskittynyt muutaman merkittävän naisen ja heidän tekemien teoksien tutkimiseen. Tämä tutkimusperinne alkoi naistutkimusalan kehittyessä mukaan historiantutkimukseen. Osana kehitystä oli naisten tuominen osaksi aikaisemmin kirjoitettua historiaa. Historian naisista etsittiin vastaavuuksia aikaisemmille suurmiehille.

²⁹ Youngs 1997, Buttons and souls: some thoughts on commodities and identity in women's travel writing.

³⁰ Rockel 2000, 2014, 2018.

Isabella Bird, Mary Kingsley ja Gertrude Bell olivat osana tätä perinnettä. Bird matkusti Pohjois-Amerikassa ja Aasiassa, Bell huomattavimmin Lähi-Idässä ja Kingsley Länsi-Afrikassa.³¹ Yleisimmät naisten matkat tapahtuivat Euroopan mantereella. Englantilaiset naiset matkustivat Grand tour-matkoilla Euroopassa ja kirjoittivat näistä kirjoja. Naismatkaajille oli tärkeää lisätä eurooppalaisille tietoa muusta maailmasta.³²

Sukupuolen ja imperiumin tutkija Philippa Levine muistuttaa teoksessaan *Gender and Empire* (2004), että sukupuolen ottaminen mukaan imperiumin tutkimukseen ei tarkoita vain naisten toiminnan ja läsnäolon tuomista mukaan historiaan. Levine jatkaa korostamalla, että imperiumin rakenteiden muodostumista ei voida ymmärtää ilman sukupuolittuneen näkökulman käyttämistä.³³ Tiedon tuottamisessa on useita eri osapuolia. Näiden havainnoimisessa sukupuolen kategoria mahdollistaa naisten huomioimisen tiedontuotannossa. Naistutkimusmatkailijat toimivat osana laajempaa tutkimusmatkailun ja imperialismien kontekstia, jonka ymmärtämisessä on keskeistä ottaa huomioon sukupuoli. Merkittävä naistutkimusmatkailijoita tarkastellut tutkija on kielitieteilijä Sara Mills. Hän on keskittynyt teoksessaan *Discourses of Difference: An Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism* (1991) naisten tapoihin kirjoittaa koloniaalisia tekstejä ja muodostaa näillä teksteillä eroja muihin ihmisiin.

Mustien naisten kehojen esittäminen eurooppalaisessa ja amerikkalaisessa kulttuurissa on yhteydessä kolonialismiin ja sen tuottamiin mielikuviin. Sosiologi Shirley Anne Tate on tutkinut mustien naisten kehojen esittämistä 1800-luvulla. Hän kommentoi naisten kehojen näkemistä asioina, joita saattoi esitellä orjamarkkinoilla ja eurooppalaisen ylimystön salongeissa. Tate kuvailee Euroopan historiaa, jossa rodullistettua mustaa naista on esitetty esimerkiksi matkakirjallisuudessa kautta.³⁴ Mielikuvaa naisten ”rodusta” on muovattu esittämällä naisten kehot ja toiminta negatiivisessa valossa. Tämän tutkielman keskiössä on afrikkalaisten ja afrikkalaistaustaisten naisten kuvaileminen valkoisen naisen toimesta. Tutkimuksessa merkittävää on valkoisten naisten osuuden huomioiminen mustien naisten alistamisessa.

Valkoisen feminismin on tulkittu määrittäneen mustat naiset erilaisiksi kuin valkoiset naiset. Filosofian tutkija Niomi Zack on kuvaillut naisten rodun, luokan ja sukupuolen kategorioiden

³¹ Thompson 2019, 119.

³² Fuchs & Thompson 2005, 121–122.

³³ Levine 2004, 1.

³⁴ Tate 2015, 1.

huoioimisen vaikuttaneen tutkimuksen muutokseen. Zack kertoo ajatuksen syntyneen sosiaalilitieteissä. Tähän ajatukseen vaikuttivat mustien naisten kohtaama monialainen syrjintä. Hän jatkaa kuvailemalle tutkimuksen kehitystä intersektionaalisuuteen, jolloin mustat naiset saavuttivat toimijuutta suhteessa valkoiseen feminismiin. Intersektionaalinen tutkimus huomioi naisten kohtaaman monialaisen syrjinnän. Siinä syrjintään vaikuttavina kategorioina voivat olla sukupuolen lisäksi ”rotu” ja luokka. Tätä kautta tutkimus on muuttunut demokraattisemmaksi.³⁵ Zack esittää amerikkalaisen kriitikon bell hooksin, joka muistuttaa tutkijoita ja feministejä siitä, että feministinen liike oli 1800-luvulla valkoisten naisten liike. Valkoiset naiset jättivät mustat naiset liikkeestä tarkoituksella ulos.³⁶ French Sheldon käytti tutkimusmatkaansa myöhemmällä urallaan valkoisen feminismin edistämiseksi. Hänen kertomissaan asioissa on tärkeänä kontekstina valkoisen feminismin muodostuminen 1800-luvun lopussa.

Naisten tutkiminen osana historiaa on ollut jo vuosikymmenet mukana tutkimusperinteessä. Uudempia ajatuksia ovat, millaista näkökulmaa naiset ovat antaneet historiaan, miten he ovat osallistuneet tiedon tuottamisen prosesseihin ja itselleni kiinnostavimmin, millaisen näkökulman naiset antavat muista naisista. Historiassa oli pitkään tilanne, jossa läntinen maailma tuotti suuren osan lähteistä muusta maailmasta. Tämä on antanut osittain rajallisen näkökulman historiasta ja samalla historiantutkimuksesta. Tilanne on kuitenkin muuttunut viime vuosikymmenien aikana ja naishistoria on auttanut muutoksen tapahtumisessa. Naishistorian kehitys sukupuolentutkimukseksi ja sen soveltaminen historiantutkimuksessa on myös vaikuttanut tutkimuskentän laajentumiseen ja muuttumiseen. French Sheldonin kirjan tutkimus hyödyntää kehittynyttä naishistorian ja sukupuolentutkimuksen kenttää.

Mary Kingsley on ehkä tunnetuin Afrikan naistutkimusmatkailija ja hänen elämänsä ja teosta *Travels in West Africa* (1897) on tutkittu laajasti. Hänen kirjoituksiaan on tulkittu nuoren naisen seksuaalisena vapautumisena, jossa viktoriaaninen nainen pääsee karkuun jyrkkää naiseuden ja luokan identiteettiä kotimaassaan. Laura Ciolkowski taas väittää omassa artikkelissaan *Travelers' Tales: Empire, Victorian Travel, and the Spectacle of English Womanhood in Mary Kingsley's Travels in West Africa* (1998), että tämä ei ollut lainkaan se mihin Kingsley pyrki. Ciolkowski tulkitsee hänen kuvauksensa juuri osana laajempaa kolonialistista rituaalia.³⁷

³⁵ Zack 2005, 2–3.

³⁶ Zack 2005, 4.

³⁷ Ciolkowski 1998, 338.

Tämän tyylinen englantilaisen naismatkajaan naiseuden ja feminiinisyyden tutkiminen on ollut pitkään osana tutkimusperinnettä.

May French Sheldonia on tutkittu erilaisista lähtökohdista. Hänet mainitaan muutamaan otteeseen Susan Bassnettin artikkelissa *Travel writing and Gender* kirjassa *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Bassnett käyttää French Sheldonia esimerkkinä naisesta, joka ei ollut tyyppillinen naismatkustaja.³⁸ Muissa tapauksissa historioitsija Tracy Jean Boisseau on ollut merkittävin French Sheldonin tutkija. Hänen tutkimuksensa on keskittynyt erityisesti French Sheldonin osaan valkoisen kolonialistisen feminismin kehittämisessä. Tässä koloniaalista valloitusta ja afrikkalaisten naisten asemaa hyödynnettiin valkoisen naisen yhteiskunnallisen aseman parantamisessa. Useissa artikkeleissaan Boisseau käy läpi naisen toimia erityisesti 1900-luvun alussa edistääkseen valkoisen naisen asemaa läntisessä maailmassa.³⁹

Laajemmin Boisseau käy läpi French Sheldonin henkilöhistoriaa kirjassaan *White queen: May French-Sheldon and the imperial origins of American feminist identity* (2004). Kirjan teemat keskittyvät hänen myöhempään elämäänsä ja pyrkimyksiin, joita hän halusi saavuttaa tutkimusmatkallaan. Itä-Afrikka saa tässä roolin French Sheldonin välineenä kuuluisuuteen.

Hyödynnän tutkielmassani näitä lähtökohtia French Sheldonin kirjan tutkimukseen. Tutkielmassani on tarkoitus syventyä itäafrikkalaisten naisten maailmaan French Sheldonin avulla. Tutkielmassa tarkastellaan sitä, minkälaisena May French Sheldon esittää afrikkalaiset naiset ja heidän toimijuutensa kirjassaan *Sultan to Sultan*. Miten naisten esittäminen ja kuvaaminen on verrattavissa muuhun kerrottuun ja French Sheldonin omaan yhteiskuntaan? Tarkoituksena on hyödyntää hänen tuottamaa kirjallista ja valokuvallista materiaalia näiden asioiden löytämiseen.

1.3 *Sultan to Sultan* ja rajauksista

Tämän tutkielman alkuperäisaineistona toimii May French Sheldonin vuonna 1892 julkaistu matkakirja *Sultan to Sultan. Adventures among the Masai and the other tribes of East Africa*. Kirja on tehty narratiiviseen muotoon ja French Sheldon kirjoitti sen matkastaan vuoden 1891 aikana Itä-Afrikan Britannian ja Saksan hallitsemille alueille. Kirja on kokonaisuudessaan 516

³⁸ Bassnett 2002, 2.

³⁹ A critical cultural study of an imperial feminist, 1995; *White Queens at the Chicago World's fair, 1893: New Womanhood in the Service of Class, Race, and Nation*, 2000.

sivua pitkä ja sisältää suuren määrän valokuvia ja piirroksia hänen matkansa aikana kohtamistaan paikoista, ihmisistä ja asioista. Kirjan julkaisussa auttoivat Sheldonien pariskunnan ystäväpiirin vaikutusvaltaiset jäsenet. Tracy Jean Boisseau kertoo kirjan yhdysvaltalaisen kustantajan Arena Pressin, käyttäneen Afrikan ”erikoisuutta” ja naisen aseman korostamista mainostamisessa. Samalla kirjaa pyrittiin mainostamaan porvaristolle ja myymään sitä tieteellisen sisällön kautta. Sisällöllisesti pyrittiin samankaltaisuuteen aikaisempien matkakirjallisuuden teosten kanssa.⁴⁰ Bostonilaisen Areana Pressin lisäksi kirjan julkaisi Sheldonien oma kustantamo Lontoossa: Saxon & Company. Kustantamon toiminta vaikuttaa olleen pienimuotoista sen perustamisen vuosikymmenenä 1880-luvulla. Pariskunnan kirjoittamat muutamat teokset kuuluivat tuotantoon sekä heidän ystäväpiiristään Henry S. Wellcomen kirjoittama kirja. Eli Sheldonin kuoleman jälkeen vuonna 1892, loppui myös kustantamon toiminta.

Teoksen kappaleissa liikutaan paikasta toiseen kronologissa järjestyksessä. Tapahtumat kappaleiden sisällä eivät ole järjestyksessä, vaan hyppivät yhdestä toiseen. French Sheldon yhdisti tapahtumia niiden aiheuttamien tunteiden ja samankaltaisuuksien avulla. Kertomuksen välissä on piirroksia ja valokuvia, jotka saattoivat liittyä kerrottuun asiaan. Suuren osan ajasta kuvat olivat tekstistä irtonaisia. Kirjassa oli pohdintaa, jota French Sheldon oli lisännyt tekstiin myöhemmin. Näissä hän kommentoi esimerkiksi väitteitä ja kommentteja, joita matka on muissa herättänyt. Kirjassa on listattu kaikki mukana olleet karavaanin jäsenet, joita oli kokonaisuudessa 158. Tässä French Sheldon huomioi kaikki matkan aikana mukana olleet henkilöt.⁴¹ Kirjassa on myös listattu mukana olleita lääketieteellisiä tavaroita.

French Sheldonin tarkoituksena oli vaikuttaa tieteellistä yleisöä ja saada sen jäsenet lukemaan kirjaa. Hän kertoi heti matkaltaan palattuaan keränneen materiaalia etnografian kirjoittamista varten. Tässä French Sheldon sanoi keskittyvänsä afrikkalaisten naisten lasten ja kotitalouksien elämiin.⁴² Halu oli vakuuttaa kriittistä lukijakuntaa. Matkansa jälkeen French Sheldon järjesti useita luentoja matkastaan. Näissä hän mainosti kirjaansa sen tieteellisen sisällön avulla niin miehille kuin naisille.⁴³ French Sheldon lisäsi kirjaansa Lontoon Royal College of Sciencen jälkeenpäin tekemän analyysin masaiden suola- ja tupakkakivistä.⁴⁴ Tämä kuvastaa hänen haluaan vakuuttaa tieteellistä lukijaa. Merkittävänä saavutuksena French Sheldon sai

⁴⁰ Boisseau 2004, 45.

⁴¹ French Sheldon 1892, 387–390.

⁴² Boisseau 2000, 32.

⁴³ Boisseau 2000, 45.

⁴⁴ French Sheldon 1892, 324.

useita palkintoja ja hänet valittiin yhtenä ensimmäisistä naisista Lontoon Royal Geographic Societyn jäseneksi.⁴⁵

Sultan to Sultan on osa pitkää perinnettä matkakertomuksia, joita tutkimusmatkailijat ovat kirjoittaneet. Matkakirjallisuutta tutkinut Carl Thompson kertoo muutoksesta vuoden 1840 jälkeen, jolloin aikaisempi kertomuksen tyyli vaihtui yksityiskohtaisemmaksi romaanimaiseksi kuvailuksi. Tämä narratiivinen tyyli mahdollisti uskottavan tarinan kertomisen. Thompson jatkaa kuvailemalla tyylin muuttuneen, sillä matkoista haluttiin kertoa enemmän oikeina ja aitona pidettyjä kokemuksia. Kerronta tehtiin kuvaillen tapahtumien synnyttämiä ajatuksia, tunteita ja mielikuvia, joita matkailijalle muodostui.⁴⁶ *Sultan to Sultan* toimii kyseisen perinteen ja tyylin mukaan. Se sisältää tarkkaa kuvailua luonnosta, ihmisistä, esineistä ja matkan kuluista. Tarkoituksena on tuoda lukija itäafrikkalaiseen maailmaan, jossa French Sheldon kulki.

Matkakirjallisuus ja sen tulkinta on kriittisessä osassa tätä tutkimusta. Tutkimusalasta on tehty suuri määrä kirjoja ja oppaita, joiden avulla matkakirjallisuuden tutkiminen ja ymmärtäminen onnistuu. *The Cambridge Companion to Travel Writing* (2002), jonka Tim Youngs ja Peter Hulme ovat toimittaneet on laaja kattaus erilaisista matkakirjallisuudesta eri aikoina ja eri paikoissa. Samoin myös Tim Youngsin ja Nandini Dasin toimittama *The Cambridge History of Travel Writing* (2019) on uudempi ja eri näkökulmista lähestyvä opas matkakirjallisuuden tutkimukseen. Myös kaikissa imperialismia ja Brittiläistä imperiumia käsittelevissä kirjoissa tarkastellaan matkakirjallisuuden vaikutuksia kolonialismiin ja esimerkiksi tieteen kehitykseen. Matkakirjallisuuden osa kolonialismissa ja tieteen kehityksessä on hyväksytty tutkimuksessa.

Kyseisen kirjan valikoituminen lähteeksi tapahtui tarkastellessa naisten tuottamaa tietoa muista naisista myöhäisellä viktoriaanisella ajalla. Aineistoa läpikäydessä tuli nopeasti ilmi, miten vähän naisten tekemään viktoriaanista aineistoa on saatavilla. Afrikasta tehtyä aineistoa oli huomattavan vähän. French Sheldonin tapaus on tässä vielä erityinen, koska hän lähti matkalle ”yksin” eli hänellä ei ollut mukanaan valkoista miestä. Hänen matkansa kiinnostavuus nousi esiin siinä, että hän kirjoitti matkastaan kirjan, jonka tarkoituksena oli tuottaa tietoa afrikkalaisista ihmisryhmistä ja naisista. Tätä kautta on mahdollista päästä käsiksi tietoon naisten elämästä, toimista ja esimerkiksi yhteiskunnallisesta asemasta länsimaisen naisen

⁴⁵ Gilmartin 2007, *The Oxford Companion to World Exploration*.

⁴⁶ Thompson 2019, 123.

kirjoitusten näkökulmasta. Monista itäafrikkalaista ihmisryhmistä saatava tieto on juuri länsimaisen matkakirjallisuuden varassa, sillä muita lähdemuotoja ei ole saatavilla.⁴⁷ French Sheldonin erilaiset lähtökohdat ja kirjan sisältö mahdollistavat lähentymisen itäafrikkalaisten naisten elämiin. Näiden naisten elämät eivät aikaisemmin ole olleet keskiössä tutkimusmatkailijoiden tutkimuksessa. Länsimaisten ja itäafrikkalaisten naisten suhteita pystytään tarkastelemaan uusista näkökulmista.

Kirjan monia valokuvia hyödynnetään tämän tutkielman lähdeaineistona. Kirjassa on yli sata⁴⁸ valokuvaa, joista käytössäni on kuusi. Kirjassa on myös suuri määrä erilaisia kuvituskuvia ja piirroksia, mutta näiden tekijä ei ole varmuudella tiedossa. French Sheldon mainitsee kirjansa esipuheessa kiitoksensa häntä auttaneille piirtäjille⁴⁹, mutta heidän vaikutustaan kuvituksiin ei mainita. Tästä syystä en käytä muita kuvituksia lähdeaineistona tässä tutkimuksessa. French Sheldon kertoo itse ottaneensa suuren osan valokuvista⁵⁰, mutta kaikissa tapauksissa kuvien ottamisesta ei ole tietoa. Toisaalta kirjan julkaisu oman kustantamon kautta on todennäköisesti mahdollistanut vaikuttamisen valittuihin kuviin.

Valokuvat ovat tärkeä osa historiallista todistusaineistoa ja ovat synnyttäneet monenlaisia ideoita siitä, millaisia mahdollisuuksia kuvat antavat historiantutkimukselle. Valokuvissa on sekä etuja että haasteita, joita pohditaan monissa aikaisemmissa tutkimuksissa. Peter Burke esittää teoksessaan *Eyewitnessing The Use of Images as Historical Evidence* (2001), miten tärkeä historiallinen lähde kuvat ovat. Myös Ludmilla Jordanova on tutkinut visuaalisten lähteiden käyttämistä historiantutkimuksessa. Hänen teoksensa keskittyy visuaalisten materiaalien kuvailuun ja käyttämiseen tutkimuksessa. Historiantutkija Leila Koivunen on teoksessaan *Visualizing Afric in Nineteenth-Century British Travel Accounts* (2009) syventynyt tutkimusmatkailijoiden visuaalisiin esityksiin. Teos keskittyy useisiin kuvituksen muotoihin tutkimusmatkailijoiden teksteissä.

Valokuvien merkitys tiedonvälityksessä räjähti 1800-luvun aikana. Ihmisten visuaalinen maailma muuttui lopullisesti, kun painotekniikat ja teknologian kehitys mahdollistivat kuvien läsnäolon ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Valokuvauksen kehitys vaikutti

⁴⁷ Hodgson 2017, 20.

⁴⁸ Kuvia on n. 135, joista en kaikista näe varmasti, onko kuva valokuva vai piirros.

⁴⁹ French Sheldon 1892, ks. esim. 211, 343, 372, 401, 408.

⁵⁰ French Sheldon 1892, 1. mukana ollut valokuvamateriaali

tutkimusmatkailijoiden keskuudessa erityisen paljon heidän tieteellisyytensä ja vakuuttavuutensa välittämisessä lukijoille. Valokuvat toimivat todisteina havaituista asioista, ihmisistä ja paikoista, jollaisia länsimaiset ihmiset eivät olleet nähneet ennen. French Sheldon osallistuu tähän perinteeseen, joka oli 1890-luvulle tultaessa jo vakiintunut. Hänen ottamansa valokuvat ja kuvailut valokuvaamisesta liittyivät juuri haluun vakuuttaa lukijat ja tehdä vaikutus heihin.

1.4 Jälkikoloniaalinen tutkimusote ja toimijuus

Merkittävä osa nykyistä historian tutkimusta on maailman ja siitä annetun tiedon tarkasteleminen kriittisesti. Jälkikoloniaalinen tutkimusote lisää tutkimukseen tarkoituksen katsoa länsimaisen totuuden läpi ja kyseenalaistamaan länsimaisten arvojen universaalisuus. Tämä tehdään tutkimuksessa pyrkimällä katsomaan maailmaa sorrettujen ihmisten silmin.⁵¹ Historiantutkija Janne Lahti kuvailee jälkikoloniaalisen tutkimusotteen olevan menetelmä, joka luo edellytyksiä kriittisyyden uudenaikaiseen heräämiseen ja ajatusmalleihin, joissa maailma, tieto ja tieteet kyseenalaistetaan. Lahti esittää otteen keskiössä olevan tiedon ja subjektin rakentuminen suhteessa kieleen ja diskursseihin.⁵² Tutkimusote soveltuu French Sheldonin tuottaman tekstin tutkimiseen juuri tästä syystä. Hänen tuottamansa tieto on muodostettu tekstiin tavalla, jossa rakennettiin kuvailun kohteita. Tämän rakenteen kautta päästään tulkitsemaan tekstin tarkoituksia.

Tärkeässä osassa jälkikoloniaalisen tutkimusotteen toteuttamista on sitoutuminen dekoloniaaliseen asenteeseen. Tässä maailmaa tarkastellaan kriittisesti suhteessa koloniaalisiin ja neokoloniaalisiin hankkeisiin. Historiantutkija Rochona Majumdarin ajatus korostaa jälkikoloniaalisuuden tarkoitusta paljastaa vallan epätasaista jakautumista ja Euroopan intellektuaalista johtoasemaa maailmassa.⁵³ Tutkimusotteen luonne on hyvin kriittinen imperialistisella ja koloniaalisella ajalla tuotettua tietoa kohtaan. Sitä on kehitetty historian tutkimuksessa eri suuntiin, mutta alkunsa tutkimusote sai kirjallisuustieteiden ja kulttuurintutkimuksen piireissä.

Huomattavan monessa tutkimuksessa ollaan länsimaisten tuottamien lähdemateriaalien varassa tutkiessa eri kolonisoituja alueita ja ihmisiä. Näiden lähteiden kautta on kuitenkin mahdollista päästä kiinni tietoon, joka on koloniaalisen tiedontuotannon ja esimerkiksi rasististen

⁵¹ Lahti 2022, 412.

⁵² Lahti 2022, 412.

⁵³ Majumdar 2021, 166.

ajatusten takana. Edward Said on jälkikolonialismin ensimmäisiä teorioitsijoita kirjallaan *Orientalismi* (1978). Hänet mainitaan lähes aina jälkikoloniaalista otetta käyttävissä tutkimuksissa. *Orientalismi* on länsimaisen kulttuuripiirin ulkopuolella oleva alue, jonka Said määritteli. Määrittelemällä Euroopan vastakuvan Said mahdollisti tutkimuksen lännen ja *orientin* välillä. Saidin mukaan on huomioitava länsimaiden tapa hallita ja muovata itämaita, minkä kautta länsimaat saavuttivat arvovaltaisen aseman niihin.⁵⁴ Dane Kennedy kommentoi *Orientalismin* julkaisun olleen merkki siitä, että historiantutkimuksessa oltiin valmiita kyseenalaistamaan aikaisempaa tutkimusmatkailun tutkimusta. Hän kertoo jälkikoloniaalisen tutkimusotteen auttaneen muovaamaan tutkimusmatkailun tutkimuksen teoreettisia perusteita ja kritisoimaan tutkimuksen ideologisia tavoitteita.⁵⁵ Saidin lähtökohdasta syntyi siis jälkikoloniaalinen ajattelu, jota useat ovat kehittäneet, edistäneet ja kritisoineet.

Antropologi Ulla Vuorela kirjoittaa keskustelusta naisten eroista ja identiteeteistä. Tähän keskusteluun jälkikoloniaalinen feminismi lisäsi puheenvuoron naisten identiteetistä ja ruumiillisuudesta, jotka nähdään ”rodun” ja värin kautta.⁵⁶ Vuorela liittyy ajatukseen kommentin aikaisemmin kolonisoitujen maiden tutkijoilta, jossa pohditaan, kenellä onkaan lupa puhua näistä naisista ja millaisena näyttäytyy naisten toiseus.⁵⁷ Kolonisoitujen naisten toiseus ilmenee teksteissä suhteessa länsimaisten naisten kuvailuun. Tämä pohdinta liittyy vahvasti French Sheldonin tuottamaan tietoon ja sen tutkimiseen jälkikoloniaalisen teorian piirissä. Tuotetulla tiedolla on ollut oma tarkoituksensa, joka ei ollut objektiivista. Tekstin tarkoitus on muovannut kerrottua ja kuvattua, joten jälkikoloniaalisen tutkimusotteen kautta pyritään saavuttamaan sitä, mitä on tämän länsimaisen kirjoittajan tuottaman tiedon takana. Vuorela nostaa esiin Gayatri Spivakin tässä yhteydessä. Spivakin jälkikoloniaaliset teoriat ovat kehittäneet Saidin ajatuksia eteenpäin ja hän kehottaa tutkijoita oppimaan ”puhumaan toiselle”, eikä toisen puolesta.⁵⁸ Näiden ajatusten kautta pyritään saatavilla olevaa aineistoa hyödyntämällä löytämään toisen puolen aktiivista osallistumista tiedon tuottamiseen.

Historiantutkija Raita Merivirta pohtii väitöskirjassaan ”rodun” konseptia ja sen koloniaalista luonnetta. Merivirta kommentoi ”rodun” olleen eurosentrisessä keskustelussa pitkään kategoria, joka oletettiin objektiiviseksi. ”Rotu” on rakennettu koloniaalisissa yhteyksissä ja French

⁵⁴ Said 2011 (1978), 13–15.

⁵⁵ Kennedy 2014, 2.

⁵⁶ Vuorela 1999, 14.

⁵⁷ Vuorela 1999, 15.

⁵⁸ Vuorela 1999, 27.

Sheldonin käyttämä kieli lisää näihin ajatuksiin. Tutkimusmatkailijat osallistuivat ”rodun” rakentamiseen tuottamalla tietoa Euroopan ulkopuolisista alueista. Merivirta huomioi visuaalisten kehojen lisäksi sisäiset ominaisuudet, jotka liittyvät ”rotuihin”.⁵⁹ Afrikkalaisten kehojen esittäminen on French Sheldonin kirjassa merkittävässä osassa. Tässä tutkielmassa ”rodun” konseptia käytetään French Sheldonin koloniaalisen havainnoinnin tulkinnessa. Jälkikoloniaalinen tutkimusote mahdollistaa koloniaalisten käsitteiden havaitsemisen.

Myös muissa tutkimuksissa on keskitytty ajatukseen, jossa tutkijoiden ei ole jälkikoloniaalissa lähestymistavassa jäätävä kirjoittajakeskeiseen lähestymistapaan kiinni. Ajatuksena on, että tekstin takaa voidaan löytää toimintaa kirjoituksen kohteilta.⁶⁰ French Sheldonin lisäksi tekstin muodostamiseen vaikuttivat hänen tapaamansa ihmiset. Tästä syystä tässä tutkimuksessa on merkittävässä osassa naisten toimijuuden löytäminen French Sheldonin tekstistä. Toimijuuden tutkimuksessa on tärkeä kiinnittää huomiota siihen, millaista toimijuutta voidaan havaita alistetussa asemassa olevassa ryhmässä. Tämä on tärkeää French Sheldonin kirjaa tarkasteltaessa, kun otetaan huomioon hänellä olleen valta-asema hänen havaitsemiinsa ja kommentoimiinsa naisiin. Valta-asema havaitaan kirjoittajan ja tiedon tuottajan roolissa. Läntisen tiedontuotannon tekemistä lähteistä etsintään ”toista” osapuolta toimijuuden tutkimuksella. Adrian Wisnicki on tutkinut toimijuutta osana matkakirjallisuutta. Hän on ottanut tutkimuksessaan huomioon aikaisemman kritiikin jälkikoloniaalisen tutkimuksen toimijuuden puutteisiin. Tässä Wisnickillä on ollut tarkoitus tulkita tietoa useiden toimijoiden pohjalta, jotka ovat vaikuttaneet koloniaalisiin teksteihin ja yhteyksiin.⁶¹ Päämääränä on pelkistetysti hahmottaa tuotettujen tekstien takana todellisia esityksiä Afrikasta ja afrikkalaisista eli, mitä ihmisistä ja heidän ympäristöitään voidaan saada selville tällaisen matkakirjallisuuden lähteen kautta.

Historiantutkimus tarkastelee tapahtumia ja toimijoita osana laajoja konteksteja ja kehityskulkuja. Historianfilosofi David Carr huomio, miten tutkijat sijoittavat tapahtumat laajempaan tilalliseen ja ajalliseen asetelmaan kuin missä ne oikeasti tapahtuivat. Toimijan rooli katoaa historiantutkimuksessa Carrin mukaan osaksi suuria kehityskulkuja, joita toimija ei ole osannut ajatella.⁶² Tämän kautta on tärkeä huomioda juuri se, mikä on toimijan oma konteksti, historia ja aikomukset. French Sheldonin kuvailemilla ja esittämillä henkilöillä oli myös omat

⁵⁹ Merivirta 2024, 15–16.

⁶⁰ Tarkka & Martin 2023, 265.

⁶¹ Wisnicki 2010, 2.

⁶² Carr 2001, 155.

menneisyytensä ja tavoitteensa, joita toimijuutta tutkimalla pyritään selvittämään. Hänen kuvailemiaan henkilöitä tulee tarkastella läntisten kontekstien ulkopuolella ja pyrkiä huomioimaan sitä, miten toimijan ja French Sheldonin kontekstit vaikuttavat kuvailtuun toimijuuteen.

Viime vuosien aikana sukupuolen ja seksuaalisuuden ottaminen mukaan tutkimukseen ja erityisesti jälkikoloniaalisuus ovat avanneet koloniaalisten kohteiden arvioimisen uusilla tavoilla.⁶³ Tutkimusotteeseen liittyy myös kritiikkiä. Tähän on liittynyt tekstien mahdollisuuksien arvioiminen ja ääripäässä epätieteellisyyden ja liian poliittisuuden kritisoiminen. Kritiikkiä on tullut niin läheltä kuin kaukaa. Dekoloniaalisen tutkimuksen piiristä kritiikkinä on noussut jälkikoloniaalisen tutkimuksen tapa esittää esimerkiksi koloniaalisten tietojen ja talouden vaikutteiden olevan menneisyyden jäänteitä. Esiin on nostettu edelleen olemassa olevat koloniaaliset rakenteet, joiden mukaan maailma on järjestetty.⁶⁴ Molemmissa suuntauksissa on paljon samanlaisia teemoja, mutta kritiikkiä riittää molempiin suuntiin. Tutkielmasani on pyritty ottamaan huomioon kritiikki, jonka kautta havaitaan koloniaalisten rakenteiden olemassaolo nykypäivänä. French Sheldonin asema suhteessa kirjoituksen kohteisiin on tässä merkittävässä osassa.

⁶³ Lhoussain 2020, 4.

⁶⁴ Keskinen & Seikkula 2021, 3.

2 Naisten toimijuus yhteiskunnan tukipilarina

Tässä luvussa käsittelen afrikkalaisten naisten toimijuutta havainnoimalla heidän toimijuutensa taustalla olevia tekijöitä ja tavoitteita. Tämä tehdään French Sheldonin asettamassa tilallisessa ja ajallisessa kontekstissa. Toimijuuden tarkasteleminen tehdään jälkikoloniaalisen tutkimusotteen avulla, jolla tutkitaan toimijuuden muodostumista tekstissä. Lähtökohtana on, että naisten toimijuutta on mahdollista havaita French Sheldonin tekstistä, vaikka hänen kontekstinsa ovat erilaiset kuin paikallisilla. Hän kirjoittaa itäafrikkalaisista naisista viktoriaanisen läntisen naisen näkökulmasta. Tässä yhteydessä hänen tuottamansa tieto on muodostettu tarkasti kyseisen ajan konventioiden ja koloniaalisen valloituksen tarpeiden mukaan.

Tässä luvussa tarkastellaan havaittua toimijuutta erilaisista lähtökohdista ja teemoista. Ensimmäiseksi keskitytään naisten ulkomuodon esityksiin. Kuvailusta tarkastellaan ulkomuodon esittämistä ja sitä, millaiset naiset ovat päätyneet osaksi tekstiä. Seuraavaksi kiinnitetään huomio naisten työhön. Työn kautta havaitaan naisten toimijuutta yhteisöissään. Viimeiseksi tässä luvussa keskitytään French Sheldonin esittämiin suhteisiin tapaamiensa naisten kanssa. Näiden kautta selvitetään vastavuoroisuuden ja toimijuuden esiintymistä sosiaalisen kanssakäymisen esityksissä tekstissä.

2.1 Suurissa koruissa ja pienissä vaatteissa

Afrikkalaisten naisten alastomuuden ja kehojen kuvailu oli viktoriaanisessa matkakirjallisuudessa hyvin yleinen piirre. Tutkimusmatkoja tehneet miehet olivat erityisen kiinnostuneita naisten ulkonäöstä, joka esitettiin usein seksualisoivaan ja erotisoivaan tapaan. Kuvaillut naiset olivat hyvin erilaisia miesmatkailijoiden omaan yhteiskuntaan ja kulttuuriin verrattuna. Tämän takia naisten kuvailussa heitä, heidän olemustaan ja vapauttaan ihmeteltiin paljon. Tutkimusmatkailijoille yleistä oli kirjoittaa tekemistään tutkimuksista ja havainnoista naisten kehoista. Kiinnostuksen kohteena olivat myös naisten kehot osana erilaisia rituaaleja ja uskonnollista toimintaa. Tämä oli (mies)tutkimusmatkailijoille yleinen ja toimiva lähtökohta, jota myös lukijakunta odotti kirjoista mielenkiinnolla.⁶⁵

Naistutkimusmatkailijoille ei afrikkalaisten naisten kuvaileminen alastomana tai seksuaalissa mielessä ollut yleistä tai normaalia. French Sheldon oli tässä tapauksessa erilainen

⁶⁵ Early 1995, 69.

aikalaisiinsa verrattuna, sillä hän osallistui voyeurismiin samoilla tavoilla kuin monet miehet. Voyeurismilla tarkoitetaan tutkimusmatkailijoiden tapaa tarkastella alastomia kehoja.⁶⁶ Toisaalta kuvailuissa ei ollut samanlaista seksuaalisoivaa luonnetta, vaikka hän teki miesmatkailijoiden kaltaista ihmisten ”vakoilua”. Rachel Fuchs ja Victoria Thompson kertovat miesten seksuaalisen vapauden olleen yleistä jo viktoriaanisella ajalla. Naisille seksuaalisuus pysyi perheen ja ”rodun” jatkamisessa.⁶⁷ French Sheldonin harjoittama ”vakoilu” tarkoitti sitä, että hän otti maskuliinisen aseman.

Sukupuolen suhdetta tutkimusmatkailuun tutkinut Sara Mills toteaa naisten käyttäneen erilaisia narratiivisia ja kuvailevia tekniikoita, joiden tarkoituksena on tehdä eroa esitettyyn toimijaan. Mills osoittaa tutkimuksessaan eron tekemisen keinona kehon osien, hajun ja likaisuuden kuvailua. French Sheldon hyödynsi tekstissään tällaisia kuvailun tapoja.⁶⁸ Hän kirjoitti itäafrikkalaisten ihmisten peseytymistä seuraavasti:

They substitute, instead of water, grease, yet with all of its nutritive and cleansing properties, by the aggregation of the red clay they universally affect, the decomposition of the oil, never prime even when fresh, renders them rather odorous, when stale it becomes foul and rancid.⁶⁹

Hänen tekemästä arvioinnista voidaan saada selville se, että osa hänen kohtaamistaan ryhmistä käyttivät punaisen saven ja rasvan yhdistelmää suojellakseen kehojaan ympäristöltään. Tässä French Sheldonin kirjallinen pyrkimys oli vedota yleisöön kuvailemalla paikallisia negatiivisessa valossa. Tästä huolimatta tekstistä selviää mielenkiintoisia asioita paikallisista ihmisistä. Heidän paljaat vartalonsa eivät ilmene erotisoituna tarkastelun kohteena ja French Sheldonin kommentit osoittavat, miten ihmiset jatkavat omaa tapakulttuuriaan pitkäaikaisista länsimaisista vaikutuksista huolimatta. Tämä tapakulttuuri ja yhteisöjen erilaisuudet osoittavat paikallisten omaa toimijuutta suhteessa länsimaiseen tarkastelijaan. Kuvaillut ihmiset ovat päätyneet French Sheldonin tekstiin heidän oman toimintansa seurauksena.

Ihmisten ja erityisesti naisten alastomuus huomioidaan esittämällä tilanteita, joissa alastomuuden tilalla oli French Sheldonin ymmärryksen mukaan vaatteita ja asusteita. Kuvaillessaan erään paikallisen johtajan vaimojen naisapulaisia, hän korosti naisten korujen jättävän heidän kehonsa ”ilman muita yrityksiä vaatetta itseään”.⁷⁰ Naisten asuun kuului koruja, joita oli

⁶⁶ Early 1995, 71.

⁶⁷ Fuchs & Thompson 2005, 35.

⁶⁸ Mills 1991, 90.

⁶⁹ French Sheldon 1892, 244.

⁷⁰ French Sheldon 1892, 362. “with no other attempt at clothing”

heidän käsien, jalkojen ja vyötäröjen ympärillä. Kaikki vaimojen naisapulaiset olivat pukeutuneet tähän samaan tyyliin. French Sheldon liitti vaatteiden käyttämisen myös naisten tarpeeseen seuraavanlaisesti:

In consequence of the cold blasts which swept down from Kilimanjaro, the women wore, as do the Masai women, cowhides around their waists and over their shoulders, and the great masses of iron and brass coils about their necks, arms, and legs that the Masai do.⁷¹

Naisten pukeutuminen yhdistetään toiseen itäafrikkalaiseen ryhmään masaihin ja se toimii osana heidän tarvettaan. Ihmisten pukeutuminen ei ilmene samanlaisena ryhmästä toiseen, ja kuvailuissa on selkeää variaatiota ryhmien välillä. Toisaalta naisten pukeutuminen tai heidän alastomuutensa ei välttämättä ollut heidän valintansa.

Itä-Afrikan historiantutkija Stephen Rockel kuvailee, miten suuri osa itäafrikkalaisen karavaanikaupungin naisista oli orjia. Rockel tekee tämän tarkastelemalla kahden tutkimusmatkailijan James Augustus Grantin ja John Hanning Speken vierailua Taboraan vuonna 1861. Tämä nykyisen Tansanian alueella sijaitseva karavaarikaupunki toimii esimerkkinä elämästä tämän kaltaisissa kaupungeissa muutama vuosikymmen aikaisemmin. Rockel kertoo Grantin kuvailleen naisorjia vierailemassaan kodissa. Osa näistä naisista oli *suria*-nimikkeellä kutsuttuja palvelijaorjia.⁷² French Sheldon käytti myös *suria*-nimikettä kuvaillessaan vaimojen palvelijainaisia. Tämä osoittaa naisten tilannetta, jossa heillä ei ole päätösvaltaa omasta vaatetuksestaan vaan se jää heidän omistajansa päätettäväksi. Naisten toimijuus ei ole kaikissa tapauksissa havaittavissa heidän ulkomuotonsa tai toimintansa kautta. Tämä on tulkintani mukaan seurausta heidän yhteiskuntansa hierarkkisesta tilasta, jota French Sheldon havainnollisti.

Itäafrikkalaisten ihmisten alastomuutta rikkoo heidän käyttämänsä tavat muokata kehojaan. French Sheldon kuvaili näitä pitkästi tavatessaan eri ihmisryhmien edustajia. Kehon muokkaamiseen käytettiin erilaisia menetelmiä, joilla muutettiin kehon tavallista⁷³ kehitystä. Hänen Mombasassa tapaamansa lähetysseuran tytöt olivat seuran vapauttamia orjia monista eri taustoista. Tytöt pitivät korvissaan koruja, joita French Sheldon kuvaili näin:

Most of them have their earlobes distended to an accepted size by a painful method of introducing graduated plugs ; then they wear as an ornament leaves of young palms coiled very tightly and trimmed so as to display the white veining

⁷¹ French Sheldon 1892, 315.

⁷² Rockel 2018, 129.

⁷³ Tässä kohtaa tavallinen viittaa kehon fysiologisesti tavalliseen kehitykseen.

that runs through the centre of the leaf, which makes a spiral and looks very pretty.⁷⁴

Lähetysseuran tytöt käyttivät kaikki samanlaista korvien venyttämisen prosessia. Kehon muokkaaminen ilmenee luonnollisena osana French Sheldonin kertomuksia. Toisessa tapauksessa hän kuvaili rautakeriä, jotka asetettiin käsien tai jalkojen ympärille ennen murrosiän alkamista, jolloin rautakerät estivät tavallisen kasvun tapahtumista. French Sheldon selitti tällä naisten ”kulmikasta, hoikkaa ja jäntevää” olemusta.⁷⁵

Helmet, metallikorut ja muut asusteet löytyvät monista Itä-Afrikan matkakertomuksista. Niille annetaan useita merkityksiä ja arvoja, joita on tulkittu eri tavoilla. Afrikan tutkimuskailijoita tutkinut Tim Youngs esittää eri tavaroilla, kuten helmillä ja metallikoruilla, olevan tietty sosiaalinen rooli matkakertomuksessa. Hän nostaa esille Grantin, joka hänen mukaansa yhdistää tapaamiensa afrikkalaisten moraalien ja kauneuden tavaroihin, joita he käyttävät tai kohtaavat. Youngs jatkaa analyysiään kuvailemalla tilannetta, jossa Grant arvio naista, joka antaa hänelle ruokaa ja juomaa. Nainen nähdään hyvässä valossa, sillä hän ei halua vastavuoroisuutta Grantilta.⁷⁶ Youngsin ajatus tavaroiden arvosta suhteessa ihmisten arvoon on merkittävä ja kertoo myös tekstin kirjoittajien oman yhteiskunnan ajatuksista. French Sheldonin tekstistä voidaan havaita samanlaisia ajatuksia, sillä ihmisten kuvailu on vahvassa suhteessa heidän tavaroihinsa. French Sheldonin tekstissä naisten reaktiot hänen antamiinsa lahjoihin olivat tärkeässä osassa. Jos naiset reagoivat annettuihin lahjoihin ahneudella, hän saattoi kuvailla heitä ”huonon näköisiksi ja alakuloisiksi”.⁷⁷

Kirjan tekstiin ovat valikoituneet yksinkertaisesti ne naiset, jotka French Sheldon koki tärkeäksi kirjoittaa ylös. Tähän on vaikuttanut se, mitkä valinnan takana olevat syyt ja motiivit ovat. Youngsin ajatuksen perusteella valinnassa vaikuttavat ihmisten suhde tavaroihin. Osa French Sheldonin kuvailemista naisista sai häneltä kehuja ja kunnioitusta, kun taas osa oli laajan kritiikin ja inhon kohteena. Nämä tunteet ja French Sheldonin suhtautuminen eri naisiin on vaikuttanut siihen, miten heistä kirjoitetaan. Suhtautuminen naisiin ilmenee myös siinä, että heistä ylipäättään kirjoitetaan lainkaan. Vaikka tämä saattaa olla tilanne tekstin takana, voidaan afrikkalaisten naisten pukeutumisesta, asusteista ja ulkomuodosta saada silti tietoa.

⁷⁴ French Sheldon 1892, 72.

⁷⁵ French Sheldon 1892, 322. “angular, lank, sinewy”

⁷⁶ Youngs 1994, 94–95.

⁷⁷ French Sheldon 1892, 402. ”the women were not fine, and looked dejected”

Samalla voidaan havaita naisten toimijuutta heidän tekemiensä valintojen takana. Havaitseen tässä tilanteessa mahdollisuuden löytää toimijuutta juuri näistä naisista, jotka päätyvät French Sheldonin kuvailuihin heidän oman toimintansa ja ulkomuotonsa vuoksi.

French Sheldonin tapaamat masait eivät olleet yhtenäinen etninen tai kulttuurinen ryhmä, vaan koostuvat useista eri taustoista olevista ihmisistä. Länsimaisessa diskurssissa eri maa-kieltä puhuvia ihmisiä alettiin kutsumaan masaikansaksi 1800-luvun aikana.⁷⁸ Ennen koloni-

MASAI WOMEN.

Kuva 1 French Sheldon 1892, 323.

aalista valloitusta masait olivat yhteisö, jolla oli selkeä sosiaalinen järjestys. Tilanne muuttui 1800-luvun lopussa.⁷⁹ French Sheldonin tekstissä masait kuvaillaan vahvojen stereotyyppien ja ennakkokäsitysten kautta. Toisaalta French Sheldon kertoi ymmärtävänsä eri ihmisryhmien olevan erilaisia toisistaan. Hän rikkoo aikaisempien tutkimusmatkailijoiden ajatusta yhtenäisestä afrikkalaisesta kansasta.⁸⁰ Kuvailun avulla saadaan selville, millaisena naiset masaikansan joukossa haluavat ja pystyvät tuomaan itsensä esille. Kuvassa 1 nähdään naisilla olevia koruja ja vaatteita. Kuvassa on valittu irrottaa usean naisen kuvat eri profiileista, jotta voidaan esitellä naisten ulkomuotoa ja olemusta. Tämän kaltaisen kaavamainen ja persoonaton esittäminen matkakirjallisuudessa oli tyypillistä ja sitä kutsutaan antropologiseksi kuvaksi.⁸¹ Kuvassa naisilla on päähine ja korvakorut sekä kaularenkaat ja käsirenkaita. Selkeästi aseteltu kuva ja sen irrottaminen taustastaan vaikeuttaa sen ottamisen ajankohdan ja kohteiden arvioimista. French Sheldon ei kertonut lisätietoja kuvaan liittyen vaan esitti naisten olevan tällaisia. Aivan kuin kuvan ottaminen paljastaisi heidän aidon tilansa. Kuva ei ole suorassa yhteydessä tekstiin, jossa se esitetään kirjassa. Toisessa kohdassa French Sheldon kuvaili tällaista pukeutumista seuraavanlaisesti:

Rings and bracelets, leglets and neck ornaments, in the case of the Masai women, consist of great coils like exaggerated multifold continuous bangles or car springs, finished off with other metals; the body of the ornament, which is usually iron,

⁷⁸ Hodgson 2017, 20.

⁷⁹ Dapash et al. 2024, 11.

⁸⁰ French Sheldon 1892, 280.

⁸¹ Koivunen 2009, 88.

garnished with copper and brass by way of contrast, always with the idea of accentuating display.⁸²

Tekstissä kerrottu sopii hyvin siihen, mitä kuvassa näkyy. Kuvaan liittyy myös etnologinen kuvailu, jota French Sheldon teki tekstissään paljon. Ihmisten erottaminen kuvien alkuperäisestä asetelmasta auttaa häntä pitämään välimatkaa kuvailtuihin ihmisiin.

Valokuvalla on ollut suuri vaikutus tutkimusmatkailijoiden mahdollisuuksiin todistaa ”silminnäköijän” roolissa havaitsemiaan asioita. Dane Kennedy korostaa 1870-luvulla tapahtuneen tekniikan kehityksen vaikuttaneen siihen, miten laajassa mittakaavassa valokuvausta saatettiin tehdä tutkimusmatkoilla. Samalla hän huomauttaa tutkimusmatkailijoiden tunnistaneen sen vahvuudet tieteellisessä tarkoituksessa.⁸³ French Sheldon vaikutti vahvistavansa tarkkailemiansa asioiden kirjallista puolta osoittamalla valokuvilla havaintojensa todenmukaisuutta. Hän ei itse vaivautunut selittämään kuviensa tarkoitusta vaan antoi niiden välittää tietoa sellaisenaan. Afrikkalaisista tehtyihin kommentteihin on vaikuttanut myös se, mitä heistä on tiedetty ennen matkalle lähtöä. Brittiläisessä ja yhdysvaltalaisessa kulttuurissa toistettiin kuvia afrikkalaisista naisista. Shirley Anne Tate kuvailee vallitsevien käsitysten ja stereotyyppien muodostuneen tätä kautta. Nämä mahdollistivat feminiinisen naisen kehon mielikuvan muodostumisen, jossa korostettiin valkoisten naisten kehojen feminiinisyttä.⁸⁴

Valokuvien silminnäköijän arvoa ja mahdollisuuksia on pohdittu useissa eri tutkimuskohteissa ja -konteksteissa. Peter Burke pohtii kuvien mahdollisuutta tiettyjen hetkien todistajina, mutta samalla todeten, että kuva on mykkä historiallinen lähde ja tätä on vaikea kääntää sanoiksi. Burken mukaan on muistettava valokuvien heikkoudet niitä tutkittaessa ja tulkittaessa.⁸⁵ Kuvan 1 tulkinnassa olen ottanut huomioon juuri sen rajoitukset tehtyjen valintojen seurauksena. Kirjassa on ollut selkeä tavoite välittää ja jatkaa tietoa tekstin ulkopuolella kuvan avulla. Historiantutkija Leila Koivunen kiinnittää huomion erilaisten lävistysten, korujen ja kehon piirteiden osoittamiseen valokuvissa. Hän kommentoi tutkimusmatkailijoiden kokeneen nämä hyödyllisiksi etnisten rajojen määrittämisessä.⁸⁶ French Sheldonin valokuvissa on havaittavissa samanlaisia valintoja ryhmien välisten erojen osoittamisessa. Kuvassa 1 olevat naiset toimivat oman etnisen ryhmänsä edustajina ja korut toimivat määrittämisen apuna.

⁸² French Sheldon 1892, 295–296.

⁸³ Kennedy 2013, 57.

⁸⁴ Tate 2015, 3.

⁸⁵ Burke 2001, 17, 18.

⁸⁶ Koivunen 2009, 88.

Etnologiseksi tarkasteluksi kutsuttu ihmisten seuraaminen oli tutkimusmatkailijoille merkittävä tehtävä. French Sheldon vaikutti nauttivan valta-asemastaan tarkastelijana ja tutkijana. Hän järjesti matkallaan vastaanottoja, joihin paikalliset ihmiset saapuivat tapaamaan häntä. Näissä hän tarkasteli paikalle saapuneita ihmisiä.⁸⁷ Tällä on myös käänköpuolensa. Tutkimusmatkailija joutui itse tarkastelun kohteeksi samalla tavalla kuin hän tarkasteli matkallaan tapaamia ihmisiä. Tämä osoittaa tekstin muodostumisen moniulotteista luonnetta. Dane Kennedy syventyy tutkimusmatkailija Richard Burtonin teksteihin ja hänen kuvailuihinsa epämu-kavista tunteista ja tilanteista, joissa Burton joutuu itse tarkastelun kohteeksi. Kennedy tulkitsee, että Burton osoittaa harvinaista epämu-kavuutta ja huolestumista näissä tilanteissa. Hänen kuvailussaan viitataan paljastetuksi ja alttiiksi tulemisen tunteisiin.⁸⁸ Tämä on mielenkiintoinen havainto ottaen huomioon, millaisia asioita Burton kuvaili ja tulkitsi itse afrikkalaisista. Kennedy kertoo Burtonin myöhemmin keskittyneen afrikkalaisten fyysisten piirteiden kuvailuihin. Burtonin kerrotaan esimerkiksi kommentoineen tapaamiensa afrikkalaisten hajua huonoksi ja ulkomuotoa eläimelliseksi.⁸⁹ Tutkimusmatkailijoilla ei monissa tilanteissa vaikuta olevan ongelmallista tarkastella afrikkalaisia ihmisiä, mutta joutuessaan itse tarkastelun kohteeksi, he kokevat sen ongelmallisena.

Monissa tapauksissa, joissa naiset saapuivat French Sheldonin luo tarkkailemaan häntä, joutuivat naiset itse tarkkailtaviksi. French Sheldon ei tunnu itse huomaavan, miten monissa tapauksissa häntä tullaan tapaamaan ja tutkimaan, vaan esittää itse saapuvansa eri paikkoihin, joissa ihmiset ovat hänen tarkasteltavinaan. Ainoat tapaukset, jolloin ihmiset saavat aktiivista roolia hänen kuvauksissaan ovat tilanteet, joissa suuret joukot tulevat tapaamaan häntä:

Wa-Taveta men, women, and children came far on the road as we approached Taveta to bid me welcome, to bring me tributes of all kinds...⁹⁰

Hän ei itse huomoinut, miten ihmiset lähestyivät häntä. Heidän oma toimijuutensa vaikutti siihen, miten French Sheldon heitä kuvaili. Toimijuudellaan ihmiset muokkasivat sitä, kenestä tekstissä kerrottiin ja kenestä ei. Tämä jätti osan naisista varjoon, sillä French Sheldon ei kyennyt huomioimaan kaikkien ihmisten olemassaoloa tai pyrkinyt siihen. Toiminnaltaan ja ulkomuodoltaan huomaamattomat naiset jäävät tulkinnassani kuvailuista pois. Toisaalta naisten

⁸⁷ French Sheldon 1892, 298, 315, 332, 370.

⁸⁸ Kennedy 2005, 115.

⁸⁹ Kennedy 2005, 116.

⁹⁰ French Sheldon 1892, 214. ks. myös 198, 278, 279, 373–374.

kuvailuun vaikutti vahvasti se, millaisena French Sheldon arvioi naiset ja mitä päätelmiä hän teki heidän ulkomuodostaan, koruistaan ja vaatetuksestaan. Itäafrikkalaisten naisten toimijuus saattaa kadota näissä tilanteissa heidän ulkomuotonsa alle. French Sheldon myös toimi tekstissään esineellistämällä naisia, kuten aikaisemmatkin tutkimusmatkailijat. Naisten alentaminen hallittavan esineen tasoon mahdollisti heidän kuvailunsa ja toimijuutensa merkityksen vähentämisen tekstissä. Esineellistäminen ja ulkomuodon kuvailussa pysyminen poistivat naisten oman toiminnan vaikutuksen French Sheldonin tekstin muodostumisessa.

Naisten pukeutumisen ja ulkomuodon kuvailu voivat kertoa paljon heidän toimijuudestaan ja toimijuuden mahdollisuuksista. French Sheldonin kuvaukset kertovat naisten vaatteista, asusteista ja kehoista merkittäviä asioita. Tätä kautta päästään tulkitsemaan heidän toimijuuttaan ja sen toteuttamista kyseisessä yhteiskunnassa. Toimijuuteen ja tekstiin vaikuttavat monet eri asiat. Kaikki naiset eivät olleet kuvailun tai kuvien kohteena. Heidän toimintansa erilaiset piirteet vaikuttivat siihen, miten tai miksi heistä kirjoitettiin. Seuraavaksi toimijuutta tarkastellaan osana naisten työtä ja sen eri muotoja.

2.2 Raskaan työn raatajat

Naisten työ on läsnä monessa eri muodossa French Sheldonin kirjassa. Tämä erottaa hänen kirjansa muusta materiaalista, jota viktoriaanisena aikana julkaistiin. Afrikkalaisten naisten työn kuvaileminen ei ole ollut yleistä viktoriaanisissa lähteissä. Stephen Rockel väittää tämän liittyvän eurooppalaisten omiin ennakko-oletuksiin, lähetystyöntekijöiden varovaisuuteen naisia kohtaan sekä siihen varovaisuuteen, jolla kuvauksissa sensuroitiin tarkastelijan suhdetta afrikkalaisiin naisiin. Rockel on havainnut nyamwezi-yhteisöjen olleen tärkein matkustava ja kauppaa käyvä kansa, joka muovasi myös karavaanisysteemiä toiminnallaan.⁹¹ Karavaanisysteemi oli afrikkalaisten toimijoiden rakentama ja kehittämä. Sitä hyödynsivät kaikki alueella myöhemmin kulkeneet ihmiset.

Rockel on huomionnut tutkimusmatkailija Richard Burtonin kirjan, jossa hänen karavaaniaan kuvaillaan erityisen tarkasti, mutta karavaanissa mukana olleita naisia ei mainita lainkaan.⁹² Naisten jättäminen kirjoista pois oli (mies)tutkimusmatkailijoille yleistä. Tämä lähtökohta ei ilmennyt French Sheldonin kuvauksissa. Hänellä oli ennakko-oletuksia omasta

⁹¹ Rockel 2000, 2014, 2018.

⁹² Rockel 2000, 750.

yhteiskunnasta, mutta naisena hänellä oli erilainen lähestymistapa muita naisia kohtaan. Hänen tarkoituksenaan oli ottaa mukaan karavaanilleen useita naisia, mutta tämä ei onnistunut käytännössä, kuten hän tekstissään osoittaa:

I had started out with the idea of having plenty of women as porters, and to have a native woman interpreter. I saw only one native woman who could in any way fill the requirements of the latter post...⁹³

Lainauksesta voidaan havaita halu työllistää naisia, mutta tavoite ei onnistunut karavaania muodostaessa Sansibarissa. French Sheldonin mukaan tällaisia naisia ei juurikaan ollut olemassa. Suunnitelmat eivät siis vastanneet todellisuutta, mikä kertoo tietämättömydestä paikallisesta tilanteesta.

Naisten oleminen osana karavaania ja sen työntekijöinä jäi French Sheldonin tekstissä varsin vähäiseksi. Hän toimi miesten aikaisemmin tekemien kuvausten mukaisesti, vaikka väitti haluavansa toimia eri tavoin. Aikaisemmin alueella matkustaneet ja häntä neuvoneet miehet olivat korostaneet naisten merkitystä karavaanissa ja sitä, miten tärkeitä naiset olivat karavaanin onnistumiselle.⁹⁴ Itä-afrikkalaisten karavaanit olivat suuria työllistäjiä niin alueen rannikolla, Sansibarissa kuin pohjoisemmassa Afrikassa. Karavaanikulttuuri oli ollut olemassa jo ennen eurooppalaisten tutkimusmatkailijoiden saapumista alueelle ja jatkui käytössä myös tämän jälkeen. Näiltä alueilta löytyi merkittävät määrät ammattilaiskantajia, niin miehiä kuin naisia.⁹⁵ Rockel kuvailee ”karavaaninaisia”, joka olivat aina olennaisena osana karavaanien toimintaa. Karavaanissa oli aina naisia mukana, joko pitkän tai lyhyen aikaa. Hän tuo esiin myös ”karavaaniavioliitot”, joita solmittiin karavaanin ajaksi tai pitkäaikaisesti. Naisten läsnäolo karavaaneissa oli vahvasti kiinnittynyt miehiin.⁹⁶ Naisten työ karavaaneissa kiinnittyi miehen työn tukemiseen eli hyvinvoinnin hoitamiseen esimerkiksi ruoan tekemisenä ja leirien hoitamisena.

French Sheldon käsitteli karavaaninsa naisia vain reilun sivun verran. Hän ei nähnyt naisia positiivisena asiana, mutta kuvausten kautta päästään kiinni siihen, millaista työtä naiset tekivät osana suurta karavaanikulttuuria. Tekstistä esille nousee yksi naisista, joka oli merkittävässä asemassa hoitamassa French Sheldonin henkilökohtaisia asioita. Naista kuvaillaan seuraavanlaisesti:

⁹³ French Sheldon 1892, 96–97.

⁹⁴ French Sheldon 1892, 350.

⁹⁵ Rockel 2014, 180.

⁹⁶ Rockel 2000, 751.

One of my black women had a natural gift of massage ; and whenever we paused for a noonday's rest, I made a habit of standing or moving- about to avoid stiffness ; and Suzani always came, despite her own fatigues, [--] then Suzani rubbed me as a jockey might have rubbed a favorite horse between races.⁹⁷

Lainauksesta havaitaan, miten lähellä French Sheldonia naiset työskentelivät. Tämä erikoispiirre ilmenee juuri French Sheldonin kuvauksissa. Herkkyys naisia kohtaan saattaa johtua hänen omasta sukupuolestaan. Suzanin tehtävänä oli French Sheldonin henkilökohtaisten asioiden ja kehon hoitaminen, mitä karavaanin miehet eivät tehneet. French Sheldon jatkoi kuvailemalla, miten naiset pesivät kaikki hänen matkansa aikana likaantuneet vaatteet ja käyttivät kaikki mahdollisuudet kuivata ne, kun tilanne vain salli.⁹⁸

Viktoriaaninen ajatusmalli naisten työstä liitti naiset kotitalouden pariin ja miehet julkisen piirin työelämään. Naimisiin mentyään eivät keski- ja yläluokkaiset naiset työskennelleet palkkatyössä kodin ulkopuolella.⁹⁹ Tämän ajatuksen kautta kuvailtiin ja arvioitiin itäafrikkalaisten naisten työtä länsimaisissa kertomuksissa. French Sheldonin omasta historiasta ei löydy työntekoa. Sara Mills arvioi koloniaalisen tilan vaikeuttavan edellä mainittua jakoa, sillä siinä vastakkainasettelussa ovat kolonisoidun maan arvot imperialististen arvojen kanssa. Mills korostaa, että kolonisoitujen naisten työstä vaaditaan uudenlaista analyysiä, sillä työn rajautuminen kotitalouksien yksityiseen piiriin ei ollut samanlaista kuin lännessä.¹⁰⁰ Naisten työn monimuotoisuus on merkittävässä osassa French Sheldonin tekstiä. Hän korosti sitä, ettei pitänyt naisten läsnäolosta karavaanissa. He aiheuttivat hänelle jatkuvaa huolta, mutta tästä huolimatta tekivät hyvää työtä. Hän jatkaa:

However, I have this to say of the women porters, they compared admirably with the men both in staying qualities and strength, doing their day's march with no more complaining...¹⁰¹

Naiset tekivät samaa työtä kuin miehet ja olivat heidän kanssaan samassa asemassa. He myös saivat palkkaa työstään, kuten miehet, vaikka muissa karavaaneissa naiset saattoivat olla orjan asemassa. Tulkitsen French Sheldonin ristiriitaiset ajatukset ennakkoluuloina ”karavaaniavioliittoja” ja mieskantajien suhtautumiseen naisia kohtaan. Hän on saanut karavaanien yleiset piirteet tietoonsa aihealueeseen ja aikaisempiin karavaaneihin tutustumalla. Perhetuttu Stanley mahdollisti tätä tuntemusta karavaaneista. Tietämys karavaaneista tulee esiin juuri

⁹⁷ French Sheldon 1892, 165–166.

⁹⁸ French Sheldon 1892, 167.

⁹⁹ Fuchs & Thompson 2005, 55.

¹⁰⁰ Mills 1996, 131.

¹⁰¹ French Sheldon 1892, 351.

hänen halustaan pitää karavaani vahvasti omassa hallinnassaan koko matkan ajan. Naisten asema karavaanissa oli parempi, jos French Sheldon sai pidettyä karavaanin miehet hallinnassaan.

Naisten työ French Sheldonin kuvauksissa ei rajoittunut ainoastaan karavaanien piiriin. Paikoissa, joissa French Sheldon liikkui, maataloustyöt osoittautuivat naisten alaksi. Hän ihmetteli useassa kohtaa tekstiä sitä, miten naiset jaksoivat hoitaa kotitaloustöitä vielä sen jälkeen, kun olivat koko päivän olleet töissä pelloilla ja plantaaseilla.¹⁰² Tämä ei ollut hänen omalle yhteiskunnalleen tai ainakaan hänen yhteiskuntaluokalleen tyypillistä. Porvarillisen naisten työ oli viktoriaanisessa maailmassa rajoitettu juuri kodin piiriin eikä raskaaseen ruumiilliseen työhön. Hän jatkaa kuvailemalla kokemustaan maataloudesta:

But when the sun was about to set, surging from all directions came the natives, the women bearing upon their heads long loads of grass or wood, happy and joyful as if the day had just begun and they were anticipating some fete, rather than having just finished their labor and returning home for rest and refreshment.¹⁰³

French Sheldon kuvaili tilannetta, jossa hän saapui täysin tyhjään kylään, jossa oli vain vanhuksia ja lapsia paikalla. Tämä muuttui nopeasti, kun erityisesti naiset palasivat pelloilta ja plantaaseilta päivän työnsä jälkeen.

Paikallinen itäafrikkalainen maatalouskulttuuri ilmeni toimivana järjestelmänä matkakertomuksissa. Kaikki alueella matkaavat ihmiset olivat olleet riippuvaisia maatalouden ylijäämän saamisesta omien tutkimusmatkojensa aikana, sillä kaikkia hyödykkeitä ei ollut mahdollista kantaa karavaanin mukana. Karavaanikaupungit ja muut suuremmat asuinpaikat olivat elintärkeitä matkojen onnistumiselle. Yleensä ylijäämää oli tarpeeksi ruokkimaan alueella käyneitä retkikuntia ja karavaaneja.¹⁰⁴ Teksteissä kerrotaan vähemmän siitä, miten tämä ylijäämä on saavutettu, eikä naisten osuutta sen saavuttamisessa ole mainittu. Yleisesti tutkimusmatkailijoiden teksteissä on kerrottu, miten laiskoina paikalliset miehet nähdään. Näissä kuvauksissa on jätetty huomiotta naisten osuus työstä. Tarkoituksena on saattanut olla ”rodullisen” eron esiin tuominen juuri miesten negatiivisen kuvailun kautta. Tämä tapa on ollut yleistä esimerkiksi Richard Burtonin myöhemmissä kuvailuissa afrikkalaisista.¹⁰⁵ French Sheldon huomioi

¹⁰² French Sheldon 1892, 142, 201.

¹⁰³ French Sheldon 1892, 184.

¹⁰⁴ Kennedy 2013, 147.

¹⁰⁵ Kennedy 2013, 202.

naisten työn ruumiillisen vaativuuden useassa tapauksessa. Hän kuvaili maatalouden tuotteiden keräämistä seuraavanlaisesti:

Methods of working the plantations seem rather hard upon the women, because the few tools they use are without handles, and the Zanzibar hoe is a bastard pick and hoe combined, something like an adze.¹⁰⁶

Lainauksessa huomioidaan, millaisia työkaluja naisilla oli työssään käytettävissä ja samalla French Sheldon keskittyi työkalujen piirteisiin. Niiden kuvaileminen ”alkukantaisina” ja tehottomina ei ollut uutta matkakirjallisuudessa, mutta huomionarvoista on naisten ruumiillisen työn ja toimijuuden havaitseminen.

Naisten työn on esitetty olevan itäafrikkalaisen yhteiskunnan merkittävimpiä osia juuri maatalouden ja karjanhoidon osalta. Historiantutkija Christine Saidi näkee viime vuosisatojen afrikkalaisten yhteiskuntien olleen naisten johtamia, sillä korkean aseman yhteiskunnassa sai ruuan tuotantoa ja valmistusta tekevä ihminen. Tätä kautta naiset olivat merkittävässä osassa perheen arvovallan rakentamisessa. Saidi esittää myös maatalouden sukupuolittuneen luonteen olleen pitkään läsnä historiassa ennen Itä-Afrikan koloniaalisia kohtaamisia.¹⁰⁷ Masaiden yhteisöissä karjan laiduntaminen ja liikuttaminen alueelta toiselle oli tärkein elinkeino. Masaita tutkineiden Meitamei Dapashin ja Mary Poolen mukaan miehet ja naiset omistivat karjaa masaiyhteisöissä.¹⁰⁸ Tähän peilaten French Sheldonin kuvaukset maatalouden naisvaltaisuudesta eivät ole niin erikoisia. Hän korosti naisten merkitystä alalla ja heidän onnistumistaan satojen hoitamisessa näin:

The plantations were very fertile, and the women, who are the legitimate agriculturists of East Africa, bedizened with glistening beads and shining metal, tilled the ground, without apparently deeming their task to be any hardship.¹⁰⁹

Tämä aidolta kuulostava arvostus naisten työtä ja toimijuutta kohtaan on erikoista matkakertomuksissa. Harvemmin kuullaan, miten länsimainen ihminen arvostaa ja ihailee tehtyä työtä ja erityisesti työn tekemisen tapaa. Kyseisessä tapauksessa French Sheldon korosti naisten toimijuutta juuri käyttämällään kuvailun avulla. Tällaista vaikuttuneisuutta ei ole havaittavissa hänen tekstissään kuin muutamassa kohdassa.¹¹⁰

¹⁰⁶ French Sheldon 1892, 185. ks. myös s. 74, 146

¹⁰⁷ Saidi 2010, 140. ks. myös Rockel 2000, 766; 2018, 130.

¹⁰⁸ Dapash & Poole 2024, 2.

¹⁰⁹ French Sheldon 1892, 201.

¹¹⁰ French Sheldon 1892, 186, 221, 362.

French Sheldonin tekstissä naisten työnä esiintyi myös terveyden ja hengellisyyden elämän-alueet. Merkittävässä osassa naisten työtä oli sairaiden hoitaminen sekä auttaminen lasten synnyttämisessä. Naiset siis hoitivat muiden naisten terveyteen liittyviä asioita. Samalla ylläpidettiin muiden ihmisten hengellistä elämää, jota French Sheldonin mukaan tekivät ”taikalääkärit”¹¹¹. Uskomusten yhdistäminen taikaan alensi uskontokulttuuria French Sheldonin omaa yhteiskuntaa huonommaksi. Uusia asioita tai kokemuksia kuvaillessa taika-sanaa käytettiin tilanteiden erilaisuuden korostamisessa. Tulkitseen tämän tarkoittavan French Sheldonin ottavan toimijuutta pois paikallisilta ihmisiltä vähentämällä heidän toimiaan taikauskoisuuden tasolle. Toisaalta hän osoitti havaitsevansa näiden ”taikalääkärien” olevan korkeassa asemassa yhteiskunnassa, kuten muiden sairautta ja henkeä hoitavien ihmisten. Tästä hän kirjoitti seuraavanlaisesti:

Magic doctors are held in high repute. Women are the *accoucheurs* and specialists for women.¹¹²

Vaikka French Sheldon ei arvostanut ”taikauskoa”, huomioi hän sen yhteiskunnallisen aseman. Samalla hän toi esiin naisten toiminnan kättilöinä (*accoucheurs*). Hän kuvaili naisten olevan ”taitavia kättilöitä”¹¹³ auttaessaan äitejä synnytyksessä ja raskauden aikana. Kuvailussa korostuu naisten työn erilaiset ulottuvuudet ja naisten mahdollisuudet toimijuudessaan.

Ihmisten uskontoon ja henkimaailmaan liittyen Stephen Rockel liittää naiset osaksi salaseuroja, joissa he saattoivat kokoontua yhteen. Näissä tapahtui nyamwezinaisten keskeistä hengellistä toimintaa. Rockel näkee seurojen olevan maantieteellisesti laajalle levinneitä ja naisten kesken järjestettyjä. Hän yhdistää näihin tapahtumiin esimerkiksi kaksosien syntymän ja tämän tapahtuman hengellisyyden.¹¹⁴ Syntymän ja erityisesti kaksosten hengellistä arvoa ilmeni myös French Sheldonin tekstissä. Rockel myös liittää naisiin mahdollisuuden ”ennustajana” toimimiseen.¹¹⁵ Tämä osoittaa naisten hengellisen ja uskonnollisen työn havainnoimista itäafrikkalaisista ihmisryhmistä. French Sheldonin kuvailut naisista ja heidän työstään osoittavat naisten toimijuutta hengellisen ja uskonnollisen elämän osa-alueessa. Ei kuitenkaan tule unohtaa, että naisten toimijuus ei ollut millään tavalla itsestään selvää tai jatkuvaa French Sheldonin kuvailemassa yhteiskunnassa.

¹¹¹ French Sheldon 1892, suora käänös sanoista ”magic doctors”.

¹¹² French Sheldon 1892, 195.

¹¹³ French Sheldon 1892, 228 ”The old women are all skilled midwives. Mothers suffer very little during the period of gestation or in the throes of childbirth.”

¹¹⁴ Rockel 2000, 759.

¹¹⁵ Rockel 2000, 759 ”diviner”.

Itäafrikkalaisesta yhteiskunnasta ja työstä on myös tarkasteltava niitä tilanteita, joissa naisien toimijuutta ei ollut löydettävissä tai sitä ei ollut olemassakaan. Tärkein huomio toimijuuden puutteesta löytyy orjana olevien naisten elämästä. Itä-Afrikassa oli 1890-luvulla vielä suuret määrät orjia, joista suurin osa oli naisia ja lapsia. Tämä yhteiskunnallinen elämäntilanne vaikutti työntekoon ja työn laatuun monella tavalla. Työn luonteessa ja työtavoissa orjuus esiintyi monella tapaa, vaikka sitä ei ollut French Sheldonin kuvauksissa aina ilmaistu suoraan. Hänen tapaamissaan kansoissa tiedetään olleen suuret määrät orjan asemassa eläneitä ihmisiä. Tämä ilmenee tutkimusmatkailijoiden kohtaamasta orjakaupasta ja orjina elävistä ihmisistä monissa eri tutkimuksissa Itä-Afrikasta. Kuvauksissa nimetään samoja paikkoja, joissa French Sheldon kertoi vierailleensa matkallaan.¹¹⁶

Orjuudessa eläviä naisia ei mainita kuin ohimennen ja samalla orjuuteen liittyvä työ jää French Sheldonin havainnoinnin ulkopuolelle. Orjuuden uhka oli läsnä hänen kuvauksissaan. Kuvailulla French Sheldon havainnollisti, millä tavoilla orjakauppiat saattoivat hankaloittaa esimerkiksi työn tekemistä ja naisten vapaata kulkua kotipaikoillaan. French Sheldon kertoi tekstissään konfliktitilanteessa naisilla olleen neutraali asema, mutta orjakauppiat haittasivat sitä näin:

However, whilst war is proceeding, the women have free, unmolested access between the combatants, and constitute the bearers of despatches as well as are the purveyors, unless the attack is to capture women and children to sell to slave dealers to transport to the coast, when the traditional neutrality for woman is totally disregarded.¹¹⁷

French Sheldonin käsitys neutraaliuden feminiinisyydestä oli länsimaisen yhteiskunnan ymmärryksen värittäjä. Toisaalta lainauksesta näkee, millaisena uhkana orjuus ilmeni tekstissä. Hän ei tunnistanut kaikissa tilanteissa sitä, että hänen eri paikoissansa kohtaamat naiset saattoivat myös olla orjuutetussa asemassa.

Rockel esittää nyamwezi yhteisöissä olevan suuria määriä naisorjia maa- ja kotitalouden töissä. Tätä kautta hän ehdottaa orjien vapauttavan yhteisön muille naisille mahdollisuudet muihin elinkeinoihin, kuten karavaaniryhmiin. Rockel jatkaa kuvailemalla naisten vaikutusta kaupankäynnissä ja plantaasien toiminnassa, joka ei välttämättä olisi mahdollista ilman orjien

¹¹⁶ ks. Youngs 1997; Hall 2004; Kennedy 2005, 2013; Rockel 2000, 2014, 2018.

¹¹⁷ French Sheldon 1892, 362–367, lisää orjuudesta sivut 69–70, 93, 194, 206, 320, 326–327, 399, 402.

työtä.¹¹⁸ Tämä kuvastaa myös French Sheldonin havaitsemaa tilannetta, jossa osalla naisista oli hyvin vahvaa toimijuutta työnsä kautta, kun taas huomiotta jäävät ne naiset, joiden työ mahdollistaa tämän asettelun. Tällä tarkoitan sitä, että kaikkien naisten työ voidaan havaita tämän käänteisen esimerkin kautta, mutta heidän toimijuuttaan ei ole havaittavissa. Orjuudessa elävät naiset eivät ole itse päättäneet työn tekemisestä, joten heidän toimijuutensa on täten riistetty heiltä. Rockel myös huomauttaa siitä, että naisten vaikutusvaltainen asema yhteiskunnassa ei tarkoita sitä, että naisten ja miesten välillä olisi ollut havaittavissa tasa-arvoa Itä-Afrikan eri yhteisöissä.¹¹⁹ French Sheldonin oma toimijuus ja motiivit voivat vaikuttaa hänen tekemiinsä kuvailuihin, joissa korostettiin naisten asemaa ja roolia hänen vierailemassaan yhteiskunnassa. Myöhemmin on nähty hänen pyrkivän afrikkalaisten naisten aseman kuvailulla oikeuttamaan länsimaisten naisten yhteiskunnallisen aseman parantamista.¹²⁰

Naisten työ osoittautui merkittäväksi osaksi heidän elämäänsä ja toimijuuttaan. Kuten French Sheldonin länsimaisessa yhteiskunnassa, rakentui elämä Itä-Afrikassa myös vahvasti työn, sen rytmin ja rutiinien ympärille. Työn kuvauksia tutkimalla naisten toimijuutta on havaittavissa monella eri tasolla. Moninaiset mahdollisuudet erilaisille työn muodoille antavat kuvan monimuotoisesta yhteiskunnasta. Toisaalta tulkintani mukaan, toimijuus ei ole kaikissa tapauksissa lainkaan havaittavissa.

2.3 Vastavuoroiset ystävät ja suhteiden rakentajat

Tärkeänä osana French Sheldonin tekstiä oli lahjojen tarjoaminen ihmisille, joiden luona hän vieraili. Hän kommentoi useamman kerran sitä, miten hän otti mukaansa useita tuhansia sormuksia, joita hän voisi antaa paikallisille muistoksi. Näihin sormuksiin hän oli kaiverruttanut oman nimensä jättääkseen jäljen vierailemaansa paikkaan.¹²¹ Aristokraattisilta naisilta oli levinnyt muiden naisten keskuuteen viktoriaanisella ajalla tapa vaihtaa lahjoja ystävien kesken. Kirjallisuudentutkija Sharon Marcus kuvailee, miten läheisiä naiset saattoivat olla keskenään ja he osoittivat läheisyyttä lahjojen antamisella.¹²² French Sheldon toi omalla toiminnallaan

¹¹⁸ Rockel 2000, 754; Kennedy 2013, 150, jatkaa nyamwezi työvoimasta, joka hänen mukaansa teki suuren osan palkkatyöstä itäafrikkalaisessa yhteiskunnassa.

¹¹⁹ Rockel 2000, 759–760.

¹²⁰ Boisseau 1995, 107.

¹²¹ French Sheldon 1892, 131, 151.

¹²² Marcus 2007, 57.

länsimaisia tapoja itäafrikkalaisiin yhteisöihin. Hänen uskomuksensa lahjojen antamisesta ja vaihdannasta olivat erilaisia paikallisten uskomuksiin.

Useiden sormusten jakamisella French Sheldon pyrki osoittamaan omaa arvoaan ja asemaansa erityisesti naisille, joiden hän kuvaili olleen ihmeissään saaduista lahjoista. Länsimaisille tutkimusmatkailijoille oli yleistä halu jakaa tavaroita muistoksi itsestään. French Sheldon jatkoi tätä tapaa ja toimi viktoriaanisen yhteiskunnan tapojen mukaisesti. Samalla tutkimusmatkailijat pyrkivät esittämään oman suhteensa paikallisiin ihmisiin positiivisessa valossa lahjojen antamisen kautta. Erilainen vastavuoroisuus ilmenee esittämällä, että vierailusta ja mahdollisesta aiheutetusta taakasta annettiin vaivan palkkaa itäafrikkalaisille ihmisille.

Lahjojen antaminen ja vaihdannan kulttuuri eivät olleet lainkaan yksipuolisia vaan French Sheldon kuvaili useita tilanteita, joissa paikalliset naiset lähestyivät häntä lahjoilla. Hän kuitenkin uskoi monissa tilanteissa naisten vaativan häneltä vastavuoroisuutta lahjaan, eikä uskonut heidän antavan lahjoja ainoastaan niiden antamisen vuoksi. French Sheldon ei uskonut naisten toimivan hänen oman yhteiskuntansa sääntöjen mukaisesti. Naisten toimijuus korostuu tilanteissa, joissa he lähestyivät French Sheldonia lahjoillaan, joiden kautta he päätyivät osaksi tekstiä. Eräs nainen saapui antamaan lahjaa näin:

[--]" Bebe, Bebe," extending her arms, holding in her hands a sweet grass bead necklace, and a round bone ornament pierced in the centre, which she had worn on her own neck. I accepted her proffered gift curious to know what she would demand in return.¹²³

Itse päällä pidettyä korua lahjaksi tarjonnut nainen joutui French Sheldonin uteliaisuuden tässä tilanteessa. French Sheldon ei yleensä uskonut naisten vilpittömyyteen näissä tilanteissa vaan oli aina valmistautunut tarjoamaan vastalahjan, vaikka yhden mukanaan tuoman sormuksen. Hän korosti monissa tilanteissa juuri tätä valmiutta, joka tutkimusmatkailijalla piti olla.

Aikaisemmin alueella vierailleet tutkimusmatkailijat olivat levittäneet tietoa annettavista lahjoista ja lahjuksista. Tätä kautta tieto oli tullut French Sheldonille. Erilaiset alueiden läpi kulkemiseen liittyvät maksut ja tästä odotetut lahjat olivat olleet länsimaisten tiedossa vuosikymmeniä. Dane Kennedy osoittaa useiden tutkimusmatkailijoiden kirjoittaneen *hongo*-maksusta, jota oletettiin maksettavan alueiden läpi kulkemisesta tai muita lahjoja, jotka vastasivat tämän maksun arvoa.¹²⁴ Tämä länsimaisten matkailijoiden suorittama lahjojen ja maksujen

¹²³ French Sheldon 1892, 198.

¹²⁴ Kennedy 2013, 147.

suorittaminen oli vakiintunut tapa French Sheldonin matkan aikaan. Hän kommentoi, ettei itse suostunut maksamaan *hongoa*, mutta monet ja suuret lahjat useissa tapauksissa kertovat muuta.¹²⁵ Tätä tapakulttuuria havaittaessa on helpompi löytää naisten toimijuutta.

French Sheldon kuvaili tekstissään myös useita kertoja, joissa hän vaati tapaamiltaan naisilta esineitä tai esimerkiksi koruja, joita hän näillä näki. Samalla hän kuitenkin korosti jatkuvasti sitä, että ei ottanut keneltäkään mitään ilman vastalahjan tarjoamista tai reilua vaihtokauppaa. Naiset näyttäytyvät tekstissä kohteina hänen tavoitteilleen. French Sheldon ei vaikuttanut ottavan huomioon toisen osapuolen mahdollisuutta suostutella tai neuvotella vaihdannasta ja lahjoista. Prosessien olisi pitänyt olla molempien osapuolien toteuttamia, vaikka hän kuvaili tilanteita, joissa hän lähes pakotti naisia antamaan tavaroita itselleen.¹²⁶ Dane Kennedy jatkaa tutkimusmatkailijoiden tulkintaansa kuvailemalla tiedon keräämisen paikallisista ihmisistä olevan yksi merkittävimmistä tehtäviä matkoilla.¹²⁷ French Sheldonin kyltymätön halu kerätä paikallisten naisten esineitä liittyy tulkintani mukaan tähän. Korut, vaatteet ja kankaat olivat hänelle erityisen merkittäviä. Kyseiset esineet hän kuljetti mukanaan Lontooseen. Nämä esineet olivat esimerkkejä itäafrikkalaisesta kulttuurista, joka rinnastettiin omaan kulttuuriin.

Naisilla olleet esineet olivat korostetussa asemassa French Sheldonin kerronnassa. Suurin osa erilaisesta vaihdannasta ja lahjojen antamisesta tehtiin naisten kesken. Toisaalta korkeassa asemassa olleet sulttaanit olivat merkittävä osa hänen tekstissään, mutta heidän antamansa lahjat eivät ilmene samassa asemassa. Naisille tärkeät esineet olivat French Sheldonille kiinnostavia ja haluttavia. Hän käytti auktoriteettiaan valkoisena naisena ja karavaanin johtajana suostutellessaan ja vaatiessaan naisilta heidän vaalimiaan esineitä. Wa-Duruma-nainen esitti eräässä tilanteessa French Sheldonin mukaan useita vastalauseita korunsa myymisestä seuraavanlaisesti:

“No! Bebe Bwana, no! no! no! My man has gone to Chaga land, and these he placed on my arms \ to prove my faithfulness to him. They were his marriage gifts to me. No ! no ! no ! I will not !”¹²⁸

Tämä suoran lainauksen esittäminen osana tekstiä toimii merkittävä tekstin keinona. Tällä French Sheldon esitti naisen suoraa toimintaa, vaikka naisella ei ole ollut lainkaan pääsyä

¹²⁵ French Sheldon 1892, 257. Englantilaiset viranomaiset alueella ovat pyrkineet poistamaan *hongon* maksamisen tavan, mutta sitä vaadittiin French Sheldonilta silti. Kertoo ettei maksanut kertaakaan matkallaan tätä.

¹²⁶ French Sheldon 1892, 338, 182.

¹²⁷ Kennedy 2013, 199.

¹²⁸ French Sheldon 1892, 182.

vaikuttamaan tekstin rakentamiseen. French Sheldon pyrki vaikuttamaan tällä keinolla lukijaan, mutta samalla Wa-duruma-naisen toimijuus on vaikuttanut tekstin muodostumiseen.

Lahjojen saaminen tai esineiden ostaminen ei ollut lainkaan suoraviivaista. *Sultan to Sultanissa* pyrittiin esittämään tilannetta, jossa Itä-Afrikkaan matkustavan ihmisen oli mahdollista saada aikaan haluamiaan asioita suostuttelulla ja järjen käyttämisellä. Tim Youngs tulkitsee naistutkimusmatkailijoiden olleen erityisen alttiita huomioimaan epämieluisat tunteet, jotka nousivat läheisestä kontaktista afrikkalaisten kanssa. Youngs nostaa esille Annie Horen, joka matkasi Keski-Afrikassa miehensä mukana vuonna 1886. Horen tekstistä ilmenee länsimaisen matkajan mahdollisuus käyttää valtaa tai manipulaatiota vaihdannalla ja lahjoilla eri tilanteissa, jotka he näkivät kulloinkin sopiviksi.¹²⁹ French Sheldon kuvaili erityistä epämuakavuutta tilanteessa, jossa lahjan antanut nainen katuu päätöstään:

I was disturbed, some miles from the place of the scene, by her voice and her presence. She had repented of her free gift, and had pursued us to exact adequate payment for, or the return of, the trifles. She was pacified with the glitter of a few pice and a name ring.¹³⁰

Esitetty ajatus vastalahjan vaatimisesta katumuksen synnyttyä osoittaa tilannetta, jossa vaihdanta ei ole ollut reilu tai ainakaan selkeä. Naisen toimijuus havaitaan hänen pyrkimyksessään saada vastavuoroisuutta antamaansa lahjaan.

Lahjojen antamisen ja tätä kautta suhteiden rakentamiseen liittyy tutkimusmatkailijoiden esittämä ystävyys tapaamiensa ihmisten kanssa. Kuvailuissa esiintyy hyvin monenlaisia tapoja suhtautua tavattuihin ihmisiin ja erityisesti niihin henkilöihin, jotka olivat tutkimusmatkailijoiden karavaaneissa töissä. Negatiiviset tunteet esitettiin yhteydessä ystävällisten tunteiden kanssa ja ne liittyivät tutkimusmatkailijoiden tarpeeseen. Ihmisten esittäminen ystävällisessä valossa oli tutkimusmatkailijoille hyödyllistä, sillä se asetti heidät lukijakunnassaan positiivisempaan valoon. Dane Kennedy kommentoi, ettei tutkimusmatkailijan ystävällistä suhdetta tai suhtautumista heidän tapaamiinsa tai työllistämiinsä ihmisiin voida täysin kiistää.¹³¹

French Sheldonille oli hyödyllistä pyrkiä osoittamaan afrikkalaisten ystävällistä asennoitumista hänen toimiaan kohtaan. Ihmisten reaktioiden kautta välitettiin lukijalle tiettyä narratiivia itsestään ja omasta toiminnastaan, jolla pyrittiin asettamaan itseään suotuisaan valoon. Eri tapauksissa hän kertoi ihmisten ystävällisistä tunteista esimerkiksi näin:

¹²⁹ Youngs 1997, 131.

¹³⁰ French Sheldon 1892, 199. ”pice” oli Intian aikaisempi valuutta.

¹³¹ Kennedy 2013, 188–189.

When several Masai women approached me with their upheld hands full of grass, clutching in the middle the stems, which were turned from both sides toward the centre, and the heads of the grass waving outward, I thought it one of the daintiest exhibitions of symbolical friendliness I had ever witnessed.¹³²

Tässä hän oletti naisten toiminnan osoittavan ystävällisiä tunteita, jotka liittyvät erilaisten ruohon korsien antamisen tapoihin. French Sheldon kuvaili ruohon antamisen olevan rauhan ja ystävyyden merkki vierailemallaan alueella.¹³³ Ruohoa ojentaneiden naisten toiminta osoittaa vastavuoroista suhdetta ja heidän toimijuuttaan kuvailluissa tapauksissa. Heidän oikeita tunteitaan French Sheldonia kohtaan ei voida tietää, mutta symbolisella eleellä osoitetaan naisten lähestymistapaa tilanteeseen.

Vaikka aidon ystävyyden esittäminen on harvinaista, muodostivat yhdessä vietetyt pitkät ajat ja rankat ympäristön olosuhteet, vahvoja ja kestäviä siteitä tutkimusmatkailijan ja erityisesti välittäjien välille.¹³⁴ Välittäjät olivat paikallisia henkilöitä, jotka työskentelivät tutkimusmatkailijoiden apuna matkoillaan. French Sheldon oli matkansa aikana kokonaisvaltaisesti palkkaamiensa ihmisten armoilla. Hänen toimintansa perustui kantajiin, johtajiin ja erityisesti tulkkeihin, jotka auttoivat häntä kommunikoimaan muun maailman kanssa. Vaikka hän osoitti tekstissä tuntevansa muutamia paikallisten kielten sanoja, ei hän kykenisi etenemään ilman suurta karavaaniaan. Toisaalta French Sheldon ei kuvaillut afrikkalaisia hänen vertaisinaan, vaikka osoitti arvostuksensa ja kiitollisuutensa heidän toiminnalleen. Hänen asemansa porvarillisena ja varakkaana länsimaisena naisena ei mahdollistanut hänelle siirtymistä aidon ystävyyden tasolle. Tällaista ystävyyttä on havaittu esimerkiksi tutkimusmatkailija Mary Kingsleyn kirjoissa. Ehkä kuuluisimpana naistutkimusmatkailijana Afrikassa, Kingsley kutsui afrikkalaisia usein ystävikseen. Sara Mills on tulkinnut tämän olleen hyvin epätyypillistä tutkimusmatkailijoiden teksteissä.¹³⁵ Tässä on huomioitava Kingsleyn erilainen tilanne French Sheldonin matkaan verrattuna, jossa hänen apunaan oli vain muutama länsiafrikkalainen mies ja hän rahoitti matkansa käymällä kauppaa paikallisten ihmisten kanssa.¹³⁶ Naisten erilaiset lähtökohdat ja tarinat ovat vaikuttaneet heidän muodostamiinsa teksteihin tässäkin tapauksessa.

¹³² French Sheldon 1892, 323.

¹³³ French Sheldon 1892, 322–323, kuvailee käyttäneensä tätä tapaa lähestyessään ihmisiä, jolloin he ottivat hänet suotuisammin vastaan. Hän ohjeistaa muita matkajia tekemään näin, jolloin saa tervetulon toivotuksen alueille.

¹³⁴ Kennedy 2013, 191.

¹³⁵ Mills 1991, 168.

¹³⁶ ks. esim. Early 1995; Mills 1991.

Paikallisten naisten esittäminen aitoina ystävinä esiintyi myös French Sheldonin tekstissä. Hän korosti saavuttaneensa asioita ystäväystyttyään eri paikkojen naisten kanssa. Hänellä oli tässä merkittävä tavoite nostattaa omaa tutkimusmatkailijan asemaa naisena ja sitä, millaisiin paikkoihin matkansa aikana hänellä oli mahdollista päästä sukupuolensa vuoksi. Näistä tilanteista voidaan tarkastella kääntöpuolta, jossa paikallisten naisten toimijuus oli mahdollistanut heille pääsyn yhteiskunnan erilaisiin tapahtumiin. French Sheldon pääsi näiden naisten avulla seuraamaan yhteiskunnan merkittäviä tapahtumia. Hänen toimiaan tarkkailemalla naiset ovat havainneet mahdollisen hyödyn matkajaajan auttamisesta ja ystävyuden rakentamisesta. Näistä tilanteista esimerkkinä on kohtaaminen masairyhmän kanssa:

My full-dress reception, among the Masai, came very near attaining the proportions of a calamity, as it incited some of the audacious young-warriors with a desire to carry me off, and they had made a plan which was secretly imparted to me by a Masai woman, who had taken a great liking to me.¹³⁷

Masainainen tuli kyseisessä tapauksessa hänen apuunsa, mikä kertoi French Sheldonin mukaan naisen positiivisista tunteista häntä kohtaan. Naisen motiivit johtivat tilanteeseen, jossa hän vaikutti toiminnallaan suoraan French Sheldonin toimintaan. Ystävyuden havainnoiminen länsimaisen ajatusmallin kautta on lähes mahdotonta, sillä masainnaisten toiminta ei välttämättä ollut sitä ystävyyttä, jollaisena French Sheldon sen koki.

Tutkimusmatkat saattoivat joissain tapauksissa kestää vuosikausia, mutta yhden ihmisjoukon tai kylän luona vietettiin usein vain vähän aikaa. Erityisesti French Sheldonin puoli vuotta kestänyt matka tarkoitti sitä, että yhdessä paikassa ei oltu pitkään. Harvoin tutkimusmatkailijat olivat yhdessä paikassa tarpeeksi kauan muodostaakseen merkityksellisiä suhteita tai saadaakseen erityisen tarkkaa tietoa vierailusta ihmisryhmästä. Tähän liittyy kaikki kommunikatio ihmisten välillä, mutta erityisesti kulttuuristen tapojen havainnointi. Ajatus ystävydestä tässä kontekstissa on muodostunut länsimaisen eurosentrisen näkemyksen kautta ihmisten vastavuoroisesta toiminnasta. Olen havainnut French Sheldonin kirjassa useita tapauksia, joissa hänen toimensa on nimetty ystävyudeksi, mutta todellisuudessa tätä on vaikea havaita hänen kertomastaan. Tähän liittyy tilanne erään naisen hääkankaan hankkimisesta, jota kuvailtiin seuraavanlaisesti:

[--]then as I made firmer friendship with them, bestowing gifts and kindnesses upon them, possibly administering to them medically if they chanced to be overtaken with illness, the heart of one woman softened towards me and she professed

¹³⁷ French Sheldon 1892, 332–333.

that she was willing to give me her cloth if her husband would only consent, for which favor I avowed my willingness to give her sufficient material and beads to make two others.¹³⁸

Naisen haluamattomuus luopua itselleen tärkeästä esineestä esiintyi French Sheldonille haasteena, jonka hän ylitti rakentamalla vahvempaa ”ystävyyttä” naisen kanssa. Tilanteessa tapahtui jotain muuta oman tulkintani mukaan, sillä naisella ei suostuttelun jälkeen ole enää mahdollisuutta kieltäytyä pyynnöstä. Lukijalle esitetään, että vastalahja oli varsin arvokas saadusta kankaasta, mutta naiselle kankaan arvo vaikutti olevan hyvin suuri.

Tutkimusmatkailijoiden ajatus afrikkalaisten ihmisten kykenemättömyydestä arvostaa ja hyödyntää itsellään olevia asioita tai luontoa ilmenee teksteissä vahvasti. Heidän maailmansa ajatukset siirtyvät suoraan Afrikkaan, jossa yhteiskunta ja kulttuuri ovat hyvin erilaisia. Tim Youngs on tutkinut Speken kirjoituksia tutkimusmatkastaan, joissa hän osoittaa kauhistustaan afrikkalaisten kykenemättömyyteen hyödyntää alueillaan olevia aarteita. Samalla Youngs tuo esiin Speken tekstistä esimerkiksi vaatteiden ja luksusesineiden arvostuksen puuttumisen.¹³⁹ Vaikka nämä ajatukset eivät ole universaaleja, osoittavat ne länsimaisia ideaaleja hyödyntä ja materiaalien arvosta. French Sheldon osoitti samanlaista ymmärrystä kuvaillessaan vastalahjojaan ja ystävyyttään naisiin, joilta halusi jotain. Toisaalta hän myös huomioi afrikkalaisten ihmisten arvostavan asioita, joita länsimaalaiset eivät arvostaneet. Hänen matkansa ja tekstinsä aikana kuvailut muuttuvat ja hän alkoi huomioimaan erilaisia asioita ihmisissä ja heidän toimissaan. Havaitut asiat eivät olleet niin vieraita ja French Sheldon oli oppinut tapoja, joita yhteisöt harjoittivat tavatessaan ja tervehtiessään uusia ihmisiä. Hänen suhtautumisensa muuttui tapahtumien edetessä.

Eräässä hyvin esille nousevassa tapauksessa French Sheldon kuvaili tilannetta, jossa nainen lähestyy häntä huomattaessaan, että French Sheldonilla ei ole käsissään lainkaan sormuksia. Tilanteessa ilmenee, että tämä osoittautuu negatiivisena piirteenä naiselle. Tilanne kehittyy seuraavanlaisesti:

[--] a little Kilema maiden, seeing that I had no rings upon my hands, murmured very deplorably, "Poor Bebe Bwana ! no rings!" Then, with a sudden and spontaneous accession of generosity, she slipped from her own fingers her numerous metal rings, exclaimed as she proffered them to me and as I was about to place

¹³⁸ French Sheldon 1892, 338.

¹³⁹ Youngs 1994, 92.

them on my fingers, " Bebe m'zuria sana!" — lady very beautiful! — and settled back upon her heels...¹⁴⁰

Tilanteessa havaitaan loistavasti naisen toimijuus, kun hän kykeni lähestymään French Sheldonia kyseisellä tavalla. Naisen oma yhteiskunta ja aikaisemmat kokemukset ovat vaikuttaneet siihen, että hän koki tilanteessa voivansa lähestyä ja antaa omat korunsa French Sheldonille. Tämä tapahtuma erottuu myös siitä syystä, että tilanteesta löytyy valokuva, jonka French Sheldon kertoi ottaneensa. Kuvassa 2 nähdään kyseinen tapahtuma, jossa kuvan henkilöt eivät tiedä tulleensa kuvatuksi. French Sheldon kommentoi onnekkauttaan onnistuessaan ottamaan tämän valokuvan tilanteesta.

POOR BEBE, NO RINGS.

Kuva 2 French Sheldon 1892, 342.

Kuvassa on nainen ja mies etualalla, joiden takana näkyy ihmisjoukko. Nainen on French Sheldonin mukaan se, joka antoi hänelle kaikki sormuksensa ja kuvasta huomataan, että hänen sormissaan ei ole koruja. Siitä näkyy myös muut korut, joita naisella on kaulallaan ja kässissään. Koruja on kaikkialla muualla paitsi hänen sormissaan. Naisen esittäminen omassa ympäristössään ja luonnollisessa asemassaan ei ollut tyypillistä tutkimusmatkailijoiden valokuvissa. Harvemmin nähtiin kuvia jokapäiväisestä toiminnasta. Koivunen on huomionut myös tämän tutkimuksessaan. Erityisesti naisten kuvaaminen arkipäiväisessä tilanteessa oli

¹⁴⁰ French Sheldon 1892, 343.

hyvin harvinaista.¹⁴¹ French Sheldonin valokuvat tarjoavat tässä erilaisen lähestymistavan tutkimusmatkailijoiden tapaamiin ihmisiin. Naisten ja miesten kuvaaminen luonnollisissa tilanteissa ilmenee merkittävänä osana valokuvia.

Ystävyys, lahjat ja vaihdanta olivat French Sheldonille tärkeitä keinoja tiedon keräämiseen matkansa aikana. Näistä hän myös kertoi tekstissään tarkasti. Ystävyys tavattujen naisten kanssa oli vahvasti riippuvainen heidän omasta toimijuudestaan. Naiset lähestyivät French Sheldonia, neuvottelivat hänen kanssaan ja toivat esiin omia tavoitteitaan. Tätä kautta naisten toimijuus vaikutti tekstissä kerrottuihin tilanteisiin suurella tavalla.

Itäafrikkalaisten naisten toimijuutta on löydettävissä French Sheldonin kirjassa. Sitä esiintyi monenlaisissa eri muodoissa, kuten tässä luvussa osoitettiin. Näistä tarkastelin naisten ulkonäön, vaatetuksen ja asusteiden esittämistä yhteydessä naisten toimijuuteen. Toimijuus ilmeni naisissa, jotka lähestyivät French Sheldonia ja päätyivät kuvailuihin. Itäafrikkalaisten naisten työn kuvaileminen oli osa heidän toimijuuttaan. Naisten työn moninaisuus ilmeni tekstissä. French Sheldonin esittämä ystävyys naisten kanssa esittää toimijuutta mielenkiintoisella tavalla. Naisten esittäminen hänen ystävinään oli länsimaisten ajatusten värittämiä. Tilanteet, joissa naiset lähestyivät French Sheldonia ja vaihtoivat lahjoja esittävät naisten toimijuutta. Toimijuus ilmeni heidän mahdollisuuksissaan kohdata French Sheldon. Näistä lähtökohdista siirrytään tarkastelemaan naisien yhteiskuntia. Itä-Afrikkalainen ja viktoriaaninen yhteiskunta asettivat erilaiset kontekstit kerronnalle.

¹⁴¹ Koivunen 2009, 88, 91.

3 Yhteiskunnan monimutkaiset ja sukupuolittuneet verkostot

Tässä luvussa tutkin sitä, millaisena osana yhteiskuntaa naiset esitetään French Sheldonin tekstissä. Tähän liittyy myös toimijuuden käsite, mutta se ei ole käsittelyn pääosassa. Naisten yhteiskunnallinen asema ja toiminta ilmenee länsimaisesta näkökulmasta ja sen kautta esitettynä *Sultan to Sultanissa*. Tämän näkemyksen kautta naisten aseman ja suhteiden esittäminen itäafrikkalaisessa kontekstissa tulee suhteuttaa French Sheldonin omaan yhteiskuntaan. Samalla tarkastelen sitä, miten kuvaukset ovat saaneet vaikutuksia länsimaisesta yhteiskunnasta. Naisten sukupuolen, seksuaalisuuden ja yhteiskunnallisen aseman löytäminen French Sheldonin tekstistä vaikeutuu juuri käsitteiden sopimattomuudesta kuvailtuun paikkaan. Käsitteet ja merkitykset eivät ole siirrettävissä eri yhteiskunnista ja kulttuureista toisiin.

Tutkimus on osoittanut, miten merkittävää viktoriaanisille naisille oli sukupuolen kategorian kirjoittaminen osaksi tekstejään. Tämä esiintyy erityisesti matkanneiden naisten teksteissä. Mouloud Siber osoittaa tutkimuksessaan läntisten naisten vertaavan omaa asemaansa naisena matkalla tapaamansa paikallisen naisen asemaan. Länsimaisilla naisilla oli tarve esittää omaa emansipaatiota ulkomailla ja kotimaassaan.¹⁴² Sukupuolen havaitseminen ja sen kategoriaan keskittyminen on erityinen piirre ja mahdollistaa teksteistä kategorian tarkastelun. French Sheldon osallistuu tällaiseen sukupuolen hyödyntämiseen tekstissään.

Eri alaluvuissa tarkastelen tekstistä yhteisöjen perheiden esittämistä ja naisten osaa niissä. Seuraavaksi kiinnitetään huomiota feminiinisyyteen ja sen erilaisiin ilmentymiin yhteiskunnissa. Viimeiseksi tutkitaan naisten nimettömiä esityksiä ja niiden merkityksiä French Sheldonin kuvauksissa.

3.1 Yksi yhteiskunnan monista – polygamia, perhe ja naiset

Perheiden, ihmissuhteiden ja erilaisten asumisen järjestelyjen kuvailu yhdistyy matkakertomuksissa uskomuksiin ja vallitseviin ajatuksiin omasta yhteiskunnasta. Ihmisten kuvailu osana heidän omia ympäristöjään ilmenee tutkimusmatkailijoiden matkakertomuksissa läntisen ja eurosentrisen linssin läpi. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi itäafrikkalaisia ihmisiä arvioitiin oman yhteiskunnan perusteella ja harvemmin pyrittiin havaitsemaan tilanteita erilaisen yhteiskuntajärjestyksen pohjalta. French Sheldonin oma yhteiskunnallinen asema ja tähän liittyvä kriteerit vaikuttivat siihen, miten hän kuvaili ja arvioi ihmisten toimintaa ja tapoja.

¹⁴² Siber 2019, 65.

Tähän asetelmaan liittyy ajan ajatukset naisten roolista oman kansan jatkajana lapsia synnyttämällä, miesten elämän ylläpitäjänä sekä perheiden ja kotitalouksien rakentajana. Roolien jakaantuminen osoittaa, miten sukupuolittunutta läntisen maailman yhteiskunta oli ja miten tämä ulotettiin muihin maailman alueisiin ja imperiumiin.¹⁴³

Tekstistä ilmenee French Sheldonin ajatukset länsimaisen yhteiskunnan paremmuudesta, mutta samalla arvostus tiettyihin piirteisiin itäafrikkalaisissa yhteisöissä. Tämä ristiriitainen esitys liittyi hänen omiin taustoihinsa, joissa hän ei suorittanut perinteisten sukupuoliroolien vaatimia tehtäviä. Toisaalta French Sheldon tuomitsi naisiin kohdistuvaa kohtelua ja toimia, joita hän näki suurena ongelmana vierailemissaan yhteiskunnissa. Näihin kuului esimerkiksi polygamisen järjestyksen ongelmat. Polygamia oli Itä-Afrikassa paikoittain käytetty järjestelmä, jossa avioliitossa oli yksi mies ja useampi nainen. Polygamian kuvailu toimi tässä hänen välineenä negatiivisten tunteiden jakamiselle. Negatiiviset tunteet ilmenevät esimerkiksi näin:

Polygamy exists, and a degenerate outcome of the men's thriftlessness leads them to marry their own mothers and sisters and even their own children, because they are too improvident or actually in some cases too poor to purchase an unrelated wife [-] if they do not in time happily become sterile.¹⁴⁴

Lainauksessa French Sheldon tuomitsi miesten toiminnan osana yhteiskunnan viallisia rakenteita. Hän liitti kuvailunsa mukaan omasta yhteiskunnastaan halveksuttavia asioita, kuten inestien. Kuvauksessa korostuu, miten French Sheldon yhdisti halveksuttavan toiminnan miesten negatiivisiin piirteisiin ja oletetusti turmeltuneeseen luonteeseen. Myös hänen omassa yhteiskunnassaan oli tilanne, jossa naiset eivät pystyneet välttämättä vaikuttamaan omaan avioliittoonsa. Fuchs ja Thompson huomioivat, että avioliitto oli viktoriaanisena aikana kulttuurinen ja sosiaalinen pakote suurelle osalle naisia.¹⁴⁵ Tässä erona oli se, että French Sheldonin näkemykset naisten vaikutusmahdollisuuksista olivat erilaiset paikasta riippuen.

Toisessa tapauksessa French Sheldon esitti polygamian olevan sopiva perhemuoto vierailemassaan paikassa. Tämän hän teki havainnoimalla, miten tilanne ja järjestely sopii vaimoina olleille naisille hyvin. Hän pyrki selittämään tarkasti, miten polygamian harjoittaminen toimii yhteiskunnassa sekä ihmisten tyytyväisyyden tilanteisiinsa:

¹⁴³ Hall 2004, 47.

¹⁴⁴ French Sheldon 1892, 195.

¹⁴⁵ Fuchs & Thompson 2005, 54.

The wives are far from being jealous of each other ; in truth, are delighted to welcome a new wife, and make great preparations for her. Each wife has her own hut, if indeed not her own boma. She has control of her own plantations, and has the supreme right to her children. [--] A woman is only declassified when she holds liaisons with porters in a caravan or with the enemy of her husband. Marriage is by purchase ; the wife is bought from her parents by cows, land, spears, etc.; then the marriage ceremony is consummated by capture. [--] This is simply atrocious.¹⁴⁶

Naisten asema yhtenä vaimoista arvioitiin hyvänä. French Sheldon osoitti uskovansa naisilla olevan hyvä tilanne polygamisessa järjestelmässä. Naisten asemasta tilanteen tarkasteleminen paljastaa erilaisen toiminnan ja yhteiskunnan mahdollisuudet kuin miesten asemasta tarkasteltuna. French Sheldon korosti edelleen, miten miesten toiminta tässä järjestelmässä oli ”kamaalaa”. Samalla tekstistä ilmenee, miten naisista tehdyt huomiot näyttävät tilanteet hyvin erilaisessa valossa. Naisten asema orjina ja ostettuina vaikutti heidän tilanteeseensa.¹⁴⁷ Toisaalta French Sheldonin omassa yhteiskunnassaan järjestelyt avioliittojen muodostamiseksi eivät olleet kovin erilaisia. Suurimmalle osalle perheitä oli hyödyllistä naittaa tyttärensä, jotta näille olisi taattu taloudellinen tilanne aviomiehensä kautta. Keski- tai yläluokkaisen naisen perheellä oli varaa maksaa tarvittavat myötäjäiset miehelle ja hänen perheelleen.¹⁴⁸ Tämän peilaaminen Afrikkaan mahdollistaa kaikkien miesten kritisoinnin tilanteessa.

Stephen Rockel on tutkimuksissaan esittänyt, että polygamia ei ollut harvinaista Itä-Afrikassa, mutta suurella osalla miehistä oli vain yksi vaimo. Samalla hän korostaa, että naisilla oli huomattavasti aktiivisempi asema yhteiskunnassa kuin tutkimusmatkailijat ovat esittäneet. Rockel kommentoi, että naisilla saattoi olla omaisuutta, kuten karjaa ja taloja sekä oikeuksia maahan. Myös perinnön saaminen leskeksi jäätyä oli mahdollista.¹⁴⁹ Naisten tilanteesta muodostuva kuva on erilainen French Sheldonin kertomukseen verrattaessa. Mahdollista on, että hänen oman yhteiskuntansa naisten asema oli vaikuttanut siihen, miten hän kuvasi naisia afrikkalaisessa yhteiskunnassa. Toisaalta tutkimuksessa on korostettu afrikkalaismiesten aktiivista roolia naisten alistamisessa, mitä on voitu tutkia (mies)tutkimusmatkailijoiden tekstien avulla. Dane Kennedy korostaa välittäjien asemassa toimineiden afrikkalaismiesten ymmärtäneen valta-asemansa mahdollisuudet nopeasti. Valta-asemalla oli mahdollista saada esimerkiksi seksuaalisia palveluita paikallisilta ihmisiltä. Kennedy korostaa välittäjänä toimineiden

¹⁴⁶ French Sheldon 1892, 246–247.

¹⁴⁷ Rockel 2000, 753.

¹⁴⁸ Fuchs & Thompson 2005, 55.

¹⁴⁹ Rockel 2000, 760.

miesten käyttäneen asemaansa saadakseen vaimoja, orjia ja muita ihmisiä, jotka nostivat heidän sosiaalista asemaansa.¹⁵⁰

Miesten aktiivinen rooli suhteessa naisten asemaan oli ilmiö, jonka French Sheldon huomioi useasti kirjassaan. Tässä hän vertasi länsimaisen ja afrikkalaiseen yhteiskunnan tilaa. Toisaalta hän ihmetteli, miten naisilla ja lapsilla saattoi olla parempi asema yhteiskunnassa. Juuri lapsien asema ja toiminta ihmetytti häntä erityisen paljon. Hän kuvaili itäafrikkalaisten lasten toimintaa seuraavanlaisesti:

Throughout the section of East Africa I journeyed, I was in a constant state of wonderment over the happy, merry dispositions of the children, full of song and sport, like arboreal sprites.¹⁵¹

Hänellä ei ollut vaikeuksia osoittaa tilanteita, joissa hän oli yllättynyt asioista, joita hän havaitsi matkallaan. Tämä myös osoittaa asetelmaa, jossa French Sheldon huomioi, ettei tiedä tai tunne aluetta, jossa matkusti. Havaintojen ja oman tietämyksen puutteellisuuden huomioiminen oli French Sheldonille erityinen piirre. Tutkimusmatkailijat eivät usein olleet valmiita osoittamaan havaintojensa puutteellisuutta. French Sheldon kykeni kuvailemaan negatiivisten asioiden lisäksi myös positiivisia. Samanlaista kirjoittamisen tapaa on havaittavissa muiden naistutkimusmatkailijoiden teksteistä.

Myös (nais)matkaaja Mary Kingsley puolusti ja korosti afrikkalaisten naisten hyvää asemaa. Hänen kuvailussaan oli myös suuret määrät ristiriitaisuuksia, mutta paikallisten ihmisten puolustaminen oli yleistä. Kingsley on esimerkiksi vastannut kysymykseen afrikkalaisten naisten alemmasta asemasta uskovansa afrikkalaisen vaimon olleen onnellisempi kuin suurin osa englantilaisista vaimoista. Hän uskoi näin, sillä hänen mukaansa afrikkalainen vaimo saattoi tapata miehensä hänen olleessaan paha.¹⁵² Naismatkailijoiden tekemät vertaukset ja paikallisten ihmisten puolustaminen ilmenee heidän oman yhteiskuntansa kritiikkinä. Mahdollisuus vaikuttaa omaan tilanteeseen ja asemaan oli kovin rajallista. Toisaalta heidän kuvailuillaan voidaan saada tekstin muodostamisen osapuolista tietoa. Erilaisuudet miesten, naisten ja lasten kuvailuissa kertovat tekstin monimuotoisuudesta.

Naisten, miesten ja lasten välinen kanssakäyminen nousee erikoisena osuutena French Sheldonin tekstiä. Hän kiinnitti huomiota ihmisten läheisimpiin suhteisiin ja niiden

¹⁵⁰ Kennedy 2013, 191.

¹⁵¹ French Sheldon 1892, 253. ks. myös s. 258, 294, 295, 363.

¹⁵² Early 1995, 72.

ilmentymiseen. Näissä kuvauksissa hänen oman yhteiskuntansa kulttuuriset ennakkoluulot heijastuivat erityisen vahvasti ja havaitut asiat eivät sopineet oletuksiin. Ihmisten ja toiminnan arviointi tapahtui osana oman yhteiskunnan ja koloniaalisen tavoitteen osoittamista. Esimerkiksi ihmisten välisiä suhteita hän kommentoi tekstissä seuraavasti:

This, however, is the same among all peoples without a God, or a settled idol, or any idea of his Satanic highness. It is the privileged vice of those who know Christianity. Strange to relate, the natives never kiss, moved by tender sentiment. In lieu of kissing, they may be observed to clasp the palms of their [--] unclasp and press them wide open over the shoulders, across the knees, or upon the breast of the person they yearn to manifest their affection for.¹⁵³

French Sheldon kirjoitti ihmisten läheisyyden osoittamisen liittyvän siihen, että he eivät ole kristinuskon piirissä. Tarkastelemisissaan ihmisryhmissä hän ei havainnut uskonnollisuutta, jossa olisi hänen tuntemansa jumaluus. Tätä kautta hän yhdisti paikallisten ihmisten läheisyyden osoitusten erilaisuuden liittyvän uskonnon erilaisuuteen. Tämä osoittaa, miten vahvasti kuvaukset ovat kiinni kirjoittajan omassa yhteiskunnassa.

Toisaalta kristinuskon puolustaminen ei ollut tutkimusmatkailijoiden teksteissä aina tavallista. Tutkijat ovat huomauttaneet, miten kristinuskon vaikutukset on nähty negatiivisina afrikkalaisille ihmisille. Dane Kennedy osoittaa Mary Kingsleyn uskoneen kristinuskon olleen mukana alkuperäiskansojen kulttuurien ”murhassa”. Myös Sara Mills kommentoi Kingsleyn uskoneen lähetystyön ja uskonnollisen opetuksen ongelmallisuuteen Afrikassa. Tällä rikottiin afrikkalaisista kulttuurista perinnettä.¹⁵⁴ Ajatukset ja välitetty tieto ei ollut naistutkimusmatkailijoidenkaan kesken yhtenäistä. Samalla heidän valitsemansa kuvailut kertovat eri asioita paikallisista. On huomioitava, että French Sheldon ja Kingsley matkasivat Afrikan eri puolilla, joten tämä on vaikuttanut heidän kirjoittamiinsa asioihin.

Vaikka French Sheldonin kuvaukset ovat hänen yhteiskuntansa rakenteiden ja uskomusten värittämiä, eroavat ne miesmatkailijoiden tekemistä kuvauksista. Seksi ja seksuaalisuuden yhteys perheiden ja ihmisten välisissä suhteissa ilmenee suurissa määrin osana miesten tekstejä. Afrikkalaisten ihmisten kuvaaminen erityisen seksuaalisina ja länsimaisia ”eläimellisempinä” ihmissuhteissa on tärkeä osa miesten tekstejä. Christine Saidi kuvailee eurooppalaisten tekstien tapaa kuvata afrikkalaiset naiset vain yhdessä roolissa, unohtaen elämän muut ulottuvuudet. Hän kommentoi, että naisten sosiaaliset roolit on vähennetty ainoastaan vaimon rooliin.¹⁵⁵

¹⁵³ French Sheldon 1892, 386.

¹⁵⁴ Mills 1991, 166; Kennedy 2005, 162.

¹⁵⁵ Saidi 2010, 8.

Tämä tapa on myös ulottunut tekstien myöhempään tutkimukseen, jossa naiset sovitetaan edelleen näihin kategorioihin, joissa on unohdettu afrikkalaisen vastineen olleen hyvin erilainen länsimaiseen verrattuna. Tutkimuksessa huomioin nämä kategoriat, jotta tarkastellut asiat ovat havaittavissa kontekstissaan.

Koska naisten esitykset on todettu erilaisiksi kuin miesten, on tuotava esiin tähän liittyvät taustat. Sara Mills väittää naisten esitysten olevan kritiikkiä kolonisoidulle yhteiskunnalle, josta brittiläiset naiset korostivat kolonisoituja naisia peittääkseen omaa huonoa yhteiskunnallista asemaansa.¹⁵⁶ Millsin väite ei toteudu French Sheldonin tekstissä. Oikeastaan French Sheldon pyrki osoittamaan oman yhteiskuntansa epäkohtia naisten tarkastelulla ja kuvailulla. Samalla hän korosti, miten aikaisempien tutkimusmatkailijoiden väitteet olivat useissa tilanteissa kyseenalaisia. Tämä tapahtui seuraavanlaisesti:

... sentimental indignation were worth tenfold the value of the armlets as a revelation of character ; and yet these natives are reputed by white men to possess no idea of nor disposition to faithfulness in their marital relations. They may be inconstant, but are faithful in a way.¹⁵⁷

Havainnoissaan French Sheldon osoitti löytävänsä uskollisuutta tapaamissaan ihmisissä, mitä ei aikaisemmin ole tunnistettu länsimaisissa teksteissä. Hänen tulkintansa osoittaa hänen suhtautumistaan tapaamiinsa ihmisiin. Toisaalta havaitsen hänen tekstissään piirteitä, joilla hän korostaa mielestään tavoiteltavia ominaisuuksia sekä naisista että miehistä. Hänen omat lähtökohtansa vaikuttavat asioihin, jotka valikoituvat teksteihin.

Historiantutkimuksen kautta on kyetty selvittämään, millaisissa yhteiskunnan muodoissa ja perherakenteissa itäafrikkalaiset ihmiset elivät. Näiden havaitsemisessa on ollut merkittävä pyrkimys tarkastella länsimaisten ihmisten tekstien ennako-oletusten ja uskomusten taakse. French Sheldon osoitti uskovansa tapaamiensa itäafrikkalaisten olevan läheisempiä samalla alueella elävien ihmisten kanssa kuin hänen omassa yhteiskunnassaan oli tapana. Samalla hän pyrki osoittamaan, että ihmisten läheisyys liittyi heidän oikeaan sukulaissuhteeseensa.

Keskustelussa korkea-arvoisen naisen kanssa tämä ilmeni näin:

Frequently the Woman of Taveta would bring a man or woman to me and say, "This is my brother by my father, but not the same mother," and "This is my sister

¹⁵⁶ Mills 1991, 141.

¹⁵⁷ French Sheldon 1892, 182.

by the el-moran my mother lived with before she married," or "This is my brother by the same father and the same mother."¹⁵⁸

Hän ymmärsi naisen kertoman osoittavan läheisesti asuvien ihmisten olevan kaikkien sukulaissuhteessa keskenään. Naisten ja miesten vapaa kanssakäyminen julkisissa tiloissa huolestutti French Sheldonia useassa tapauksessa. Hän ei uskonut paikallisten vapaamuotoisten sosiaalisten suhteiden olevan soveliaita ja toivottuja. Oman yhteiskunnan vaikutus on tässä selkeää. Viktoriaanisessa porvarillisessa järjestelmässä eivät naiset ja miehet olleet vapaassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Sharon Marcus on tulkinnut kanssakäymisen olleen sallittu ainoastaan perheessä, avioliitossa sekä muiden naisten kesken.¹⁵⁹ French Sheldon kommentoi, ettei tätä tapaa tulisi harjoittaa:

The utter freedom with which the men and women mix together, and the homely intercourse between parents and children, reveal a trait of their social life that is most eential and certainly not looked for.¹⁶⁰

Tämä korostuu erityisesti siitä syystä, että French Sheldon kommentoi kanssakäymistä harvoin. Perheiden elämän kuvailu liittyy pääasiallisesti heidän asumuksiinsa ja sen rakenteisiin.

SULTAN MIREALI'S BOMA⁷ SURROUNDED BY SOME OF HIS WIVES AND SURIAS.

Kuva 3 French Sheldon 1892, 386.

¹⁵⁸ French Sheldon 1892, 247–248.

¹⁵⁹ Marcus 2007, 26.

¹⁶⁰ French Sheldon 1892, 258.

Erilaisten asumusten kuvailu on ollut merkittävässä osassa kertomuksia Afrikasta. Paikallisten asumukset olivat hyvin erilaisia verrattuna länsimaisten matkailijoiden tuntemiin taloihin, joten näiden dokumentoiminen oli tärkeää. French Sheldon pyrki korostamaan asumusten olemusta ottamalla niistä valokuva. Yksi naista korostuu, sillä siinä näkyy myös perheen olemisen muotoja. Sulttaani Mirealin luona vieraillessa French Sheldon kuvailee Mirealia positiivisesti. Hän esitti suhteensa sulttaaniin olevan ystävän tasolla.¹⁶¹ Ottamassaan valokuvassa, kuva 3, French Sheldon on ikuistanut miten naiset elävät miehensä rinnalla. Samassa kuvassa hän kertoo olevan *suria*-naisia, jotka elivät Mirealin vaimojen orjina. Asutuksen ja sen piirissä elävien ihmisten havainnoiminen mahdollistavat niiden tutkimista. Kuva 3 on hyvin erilainen verrattuna muiden tutkimusmatkailijoiden ottamiin valokuviin. He eivät valokuvissaan näyttäneet afrikkalaisia ihmisiä omista elinympäristöissään. Tämä osoittaa French Sheldonin halua erilaiseen tapaan kuvata ja havainnoida paikallisia.

Stephen Rockel osoittaa itäafrikkalaisen sisämaan asumuksen olleen merkittävä paikka sosiaalisten suhteiden rakentamiselle. Hän kommentoi *tembe*-rakennuksia, joissa nyamwezi-väestön ihmiset asuivat. Rockel osoittaa näiden rakennelmien olleen suuria paikkoja, joissa asui sukulaisperheitä yhdessä.¹⁶² Ajatus laajojen perheiden asumisesta lähekkäin ilmenee French Sheldonin tekstissä. Myös kuvassa 3 on useita rakennuksia, joissa hän kertoi Mirealin vaimojen ja muun perheen asuva. Vaikka rakennusten nimi ei ollut sama, elettiin näissä samankaltaista elämää. French Sheldon osoitti kylien olleen paikkoja, joissa pidettiin huolta lähimmäisistä ja joissa naiset ja miehet elivät omien perheidensä läheisyydessä pitkään. Toisaalta on muistettava orjien asema yhteiskunnassa, mikä on havaittavissa esimerkiksi kuvasta 3. He olivat jatkuvasti läsnä ihmisten arjessa, vaikka eivät kovin näkyvinä. Myös muita muualta väkisin siirrettyjä ihmisiä eli French Sheldonin vierailemissa paikoissa. Näitä hän ei kuitenkaan kyennyt tai osannut havaita.

Yhteiskunnan monimuotoisuuden tutkiminen on mahdollista tarkastelemalla French Sheldonin kuvailemia naisia suhteessa heidän yhteiskuntiinsa. Samalla keskiöön nousee kirjoittajan oma yhteiskunta ja sen merkitys tehdyssä kuvailuissa. Tekstin muodostumiseen vaikuttavat erilaiset lähtökohdat näkyvät kuvailussa selkeästi. Naisten asema yhteiskunnassa ilmenee läntisen näkemyksen läpi kerrottuna. Toisaalta French Sheldon oli myös valmis huomioimaan ja hyväksymään yhteiskuntien merkittäviä eroja.

¹⁶¹ French Sheldon 1892, 363–365.

¹⁶² Rockel 2018, 128.

3.2 Feminiinisyyden itäafrikkalaisessa yhteiskunnassa

Feminiinisyyden ja maskuliinisuuden käsitykset eivät siirry yhteiskunnasta toiseen ongelmitta. Niiden merkitykset tai sopivuus ei ole yhteiskunnasta ja kulttuurista toiseen samanlaisia. French Sheldonin ajatukset naisiin ja miehiin kuuluvista piirteistä eivät ole liitettävissä itäafrikkalaiseihin ihmisiin, vaikka hän kuvailuissaan näitä käytti. Sukupuolen ja imperiumin tutkija Philippa Levine huomauttaa, että feministisen historiantutkimuksen vaarana on ollut olettaa sukupuolen kategorioiden olevan universaalisti tunnistettavia. Tähän Levine liittää ajatuksen sukupuolien samanlaisista piirteistä ja vaikutteista kaikissa paikoissa ja kaikkina aikoina.¹⁶³ Ajatuksen huomioiminen on merkittävä, kun tutkitaan tapoja, joilla French Sheldon kuvaile afrikkalaisia naisia, heidän oletettua feminiinisyyttään ja maskuliinisuuttaan. Nämä ajatukset tulivat hänen omasta yhteiskunnastaan ja ennako-oletuksistaan, eivätkä sopineet paikallisten ihmisten kuvailuun. Toisaalta hänen tekstinsä kautta saadaan tietoa ihmisten kulttuurista ja toiminnasta, mutta tämä on sijoitettava oikeaan suhteeseen French Sheldonin yhteiskunnan kanssa.

Tekstissä esiin pääsee vahvasti French Sheldonin ajatukset itäafrikkalaisten miesten sekä naisten tehtävien ja toimien suhteesta toisiinsa. Hän korosti, miten hänen kohtaamansa ihmiset eivät tehneet tehtäviä, jotka hän koki heille sopiviksi. Juuri miesten käsityöt ja naisten ruumiillinen työ pääsevät tässä etualalle seuraavanlaisesti:

... a little three or four legged stool, which they carry, [--]wherever they go, and, when paying a call or chatting in the open with their comrades [--] and take out from the knotted corner of a bit of cloth their bead work, just as might a young white girl engage in fancy work; these effeminate warriors leave the toilsome avocations of tilling the ground, and caring for the cattle and packing loads, and the duties of the kitchen to the women.¹⁶⁴

French Sheldon vertasi kantajinaan toimineiden miehien helmityötä ”valkoisen tytön” tapaan tehdä käsityötä. Tämä esitettiin suhteessa hänen havaitsemaansa naisten työhön, joka oli hyvin erilaista. Esitetty kontrasti on suuri ja liittyy hänen omaan yhteiskuntaansa, jonka näkemyksen mukaan on vaikea yhdistää käsityötä miehille sopivaksi. Vaikka kuvailu tapahtuu hänen omien ajatustensa kautta, tiedämme kantajien tehneen pääasiallisesti hyvin ruumiillista työtä.

¹⁶³ Levine 2004, 2.

¹⁶⁴ French Sheldon 1892, 225.

Helmityö ilmeni pienenä osana vähäistä vapaa-aikaa, jota heillä oli. Tämä jätettiin huomiotta French Sheldonin tekstissä, vaikka kaikki tieto siitä on saatavissa.

Toisaalta French Sheldonin kirjasta löytyy esimerkkejä tilanteista, joissa hän itse erotti feminiinisyyden sukupuolesta. Hän havaitsi oman yhteiskuntansa feminiinisyyttä niin naisissa kuin miehissä. Kuvailu ei ilmennyt aina alentavalla tavalla, mikä oli yleinen piirre kolonisoitujen ihmisten kuvailussa. Philippa Levine tuo esiin tekstien piirteen, jossa kolonisoitujen alueiden miehiä esitettiin epämaskuliinisina ja heikkoina. Osoitetut piirteet yhdistettiin yhteiskunnan tilaan johtaneiksi asioiksi.¹⁶⁵ Tämä tekstin piirre ei kohdistunut French Sheldonin kaikkiin kuvailuihin. Hän erotti tekstissään eri tilanteita, joissa arvioi feminiinisyyttä esimerkiksi näin:

Vanity and love of finery, in Africa at least, are free from being exclusively feminine, for the men are quite as prone to indulge in personal bedeckment as the women, if not more so, and amongst some tribes the warriors and *paterfamilias* do all the strutting about and fancy work, whilst the women toil, till the plantations, carry wood, carry the fodder for the cattle, care for the stall-fed creatures.¹⁶⁶

Vaikka feminiinisyyden kuvailtiin liittyvän miesten ruumiillisen työn puutteena, voidaan tekstistä havaita ajatus feminiinisten piirteiden liittämistä naisten lisäksi miehiin. Samalla naisten toiminta ilmenee vastakohtana ajatukselle feminiinisyydestä. Tuleekin pohtia, sopiiko feminiinisyyden kategoria itäafrikkalaiseen yhteiskuntaan.

Myös French Sheldonin ottamista valokuvista löydetään tietoa ihmisten kuvaillusta feminiinisyydestä ja erityisesti siitä, millaisiin ihmisiin hän liittää feminiinisyyden konseptin. Kun mietitään viktoriaanista isobritannialaista yhteiskuntaa, on sukupuolien väliset erot havaittavissa ulkoisesti. Pukeutuminen, toiminta ja ihmisten toiminta liittyivät kiinteästi heidän sukupuoleensa. Viktoriaanisen kirjallisuudentutkija Claudia Nelson kuvailee tilannetta, jossa naisilla oli omat elämänalansa ja miehillä omansa. Nelson jatkaa esittämällä oppaita, joita viktoriaanisella ajalla julkaistiin naisille. Nämä oppaat keskittyivät vaimon rooliin, naiseuteen, äitiyteen ja sopivaan käytökseen.¹⁶⁷ Yhteiskunta ja sen rakenteet korostivat naisille heidän rooliaan ja

¹⁶⁵ Levine 2004, 6.

¹⁶⁶ French Sheldon 1892, 292. ks. myös s. 288–289, 296, 352.

¹⁶⁷ Nelson 2006, 26.

sen toteuttamista. Tästä syystä naisille oli merkittävää tuoda esiin heidän sukupuoltaan ja tähän liittyvää feminiinisyyttään.¹⁶⁸

French Sheldon kohtasi erilaisen tilanteen itäafrikkalaisissa ihmisryhmissä. Tekstistä ja hänen ottamistaan valokuvista ilmenee erilainen yhteiskunta, jossa eivät päteneet samanlaiset käsitykset naisista ja miehistä. Kuvassa 4 French Sheldon esittää hänen vierailuaan sulttaani Mirealin luokse. Kuvassa ihmiset olivat tulleet katsomaan hänen vastaanottoaan, jota hän piti kaikkien vierailemiensa sulttaanien luona. Tarkoitukseni on tässä osoittaa, miten erilainen ihmisjoukko paikalliset olivat verrattuna French Sheldonin omaan yhteiskuntaan.

SULTAN MIREALI'S SUBJECTS ATTEND MY FULL-DRESS RECEPTION.

Kuva 4 French Sheldon 1892, 378.

Tarkastelun perusteella ei ole mahdollista havaita samanlaisia sukupuolieroja kuin läntisessä yhteiskunnassa oli kyseisenä aikana. Kuva 4 antaa osviittaa siitä, millaisten ihmisten luona French Sheldon vieraili ja miten tämä on vaikuttanut hänen kuvailuihinsa. Oman yhteiskunnan tiukat ja selkeät sukupuolen esittämät piirteet eivät olleet samanlaisia vierailussa yhteiskunnassa. Dapash ja Poole esittävät sukupuolten länsimaisen luonteen saapuneen Itä-Afrikkaan kolonisaation mukana. He kuvailevat toimintaa, jolla nainen ja hänen yhteiskunnallinen asemansa ”löydettiin” kolonisoijan toimesta. Dapash ja Poole havainnoivat tilannetta, jossa itäafrikkalaisesta yhteiskunnasta ei ollut löydettävissä suoraa

¹⁶⁸ Gleadle 2001, 154.

vastinetta länsimaiselle sukupuolirakenteelle.¹⁶⁹ Asetelmasta voidaan pohtia sukupuolen esittämisen perusteita, joilla French Sheldon arvioi muita yhteisöjä. Läntisessä maailmassa sukupuoli oli hyvin performatiivinen ja ihmiset osoittivat sen selkeästi. Tämä ajatus ei sopinut itäafrikkalaisiin yhteisöihin, joissa French Sheldon vieraili.

Tavatut naiset ja miehet näyttäytyivät French Sheldonin tekstissä ulkoisilta piirteiltään samanlaisina. Hiusten kautta hän toi esiin sitä, miten samanlaisia eri sukupuolten edustajat olivat ulkonäöltään. French Sheldon ihmetteli hiustyylejä, mutta harvoin vertasi niitä oman yhteiskuntansa tyyleihin. Hän kommentoi hiustyylejä näin:

Women shave their heads like the men, with the exception that they often retain a small cushion or clump on the crown, from which they allow to grow one or two long strands, on which they string beads ; and even at times they strand in little pigtails the entire unshaven clump of wool with beads.¹⁷⁰

Erot hiustyylien välillä olivat hienovaraisia, mutta French Sheldon on huomionut ne tarkasti. Hän erottelee naiset miehistä, vaikka paikallisten valitut hiustyyliä vastaavat toisiaan. Ihmisten erot näkyvät French Sheldonin kuvailussa, vaikka hän ei kerro miten erotteli sukupuolet toisistaan. Esiin nousee jälleen se, miten sukupuolen ja feminiinisyyden kategoriat eivät siirry yhteiskunnasta toiseen. Samalla French Sheldonin tekstistä saa arvokasta tietoa paikallisten tavoista ja heidän omista järjestelmistään.

Koloniaaliset diskurssit ovat sukupuolitettuja. Kulttuurihistoriantutkija Cathrine Hall korostaa, että länsimaisissa teksteissä on annettu naisille ja miehille erilaisia piirteitä. Näiden piirteiden kuvailun kautta rakennettiin sukupuolten välisiä eroja suhteessa ”rotujen” eroihin. Erojen huomioiminen muodosti hierarkkisen suhteen kuvailijan ja kuvailun kohteen välille.¹⁷¹ Tämä tekstien sukupuolitettu luonne oli osa länsimaisten tekemää eroa muuhun maailmaan. French Sheldon osoitti havaitsevansa yhteiskuntien erilaisuutta ja yhteensopimattomuutta tekstinsä aikana. Tämä näkyy seuraavanlaisesti:

However, the man is not totally bad, and should be judged in accordance with his environments morally and physically, and in a manner from his own standpoint, and the ethics of the code of the natives as they seem to be, and not from the remote standpoint of European enlightenment or by European sentiment or conventions.¹⁷²

¹⁶⁹ Dapash & Poole 2024, 17.

¹⁷⁰ French Sheldon 1892, 244.

¹⁷¹ Hall 2004, 50.

¹⁷² French Sheldon 1892, 395. ks. myös s. 280 eri ihmisryhmien erilaisten piirteiden ymmärtämisen merkitys.

French Sheldon huomioi aikaisemmin mainitun käsitysten sopimattomuuden kuvailtuun paikkaan. Hän korosti, että ihmisiä tulisi arvioida heidän oman ympäristönsä kanssa, eikä ainoastaan eurooppalaisten ajatusten kautta. Ajatus ei toteudu hänen omassakaan tekstissään, mutta osoittaa hänellä olleen jonkinlaista ymmärrystä paikkojen erilaisuudesta.

Sekoittuvat ja ristiriitaiset ajatukset liittyvät osaksi French Sheldonin omia tavoitteita ja lähtökohtia. Feminiinisuuden ja naiseuden tutkiminen uudessa ympäristössä ei kiinnostanut ainoastaan häntä. Itseasiassa naismatkailijoita on aina kiinnostanut feminiinisuuden havaitseminen ja sijoittaminen muihin yhteiskuntiin. He ovat rakentaneet feminiinisyyttä erilaisten sosiaalisten diskurssien kautta viktoriaanisella ajalla. Afrikan kontekstissa tämä toimi vertaamalla feminiinisenä pidettyjä piirteitä paikallisiin naisiin. Sara Mills luonnehtii naistutkimusmatkailijoiden kokemusten feminiinisyyttä ja näiden yhdistämistä heidän naiseuteensa. Mills korostaa, miten erilaiset käytöksen, toiminnan ja roolien ihanteet muutettiin naisten elämässä toteutettaviksi.¹⁷³ French Sheldon jatkoi feminiinisuuden ihannetta omassa tekstissään. Hän liitti afrikkalaisten naisten tarkastelun tekstissään osaksi tätä ihannetta.

Feminiinisuuden luominen tekstiin on erityisen selkeää niissä tapauksissa, joissa French Sheldon arvioi itäafrikkalaisten naisten käytöstä suhteessa länsimaiseen ajatukseen naiseudesta. Hän yhdisti naiseuden puutteen liittyvän itsearvostuksen ja -kunnioituksen puutteeseen seuraavanlaisesti:

It is a singular thing that the native women, when intoxicated, reveal a certain lack of dignity and helpless inebriation that the men escape. They seem thoroughly brutalized and helpless to maintain anything like personal dignity or self-respect ; whereas a chief drunk is always a chief, he never loses the consciousness of his own greatness.¹⁷⁴

Eryityisesti naisten toiminta korostuu suhteessa johtavien miesten toimintaan, jonka French Sheldon näki kunniallisempaan kuin naisten. Naisten toiminta kuvaillaan oletetussa suhteessa French Sheldonin omaan yhteiskuntaan ja erityisesti hänen yhteiskunnalliseen asemaansa, jossa ei ole totuttu näkemään tällaista käytöstä. French Sheldon ei kyennyt yhdistämään ajatustaan naiseudesta yhteen humalaisen naisen kanssa.

Oman sukupuolen ja feminiinisuuden korostaminen oli osa French Sheldonin tekstiä. Hän nosti esille useissa tilanteissa, miten hänen sukupuolensa oli syy siihen, miksi hänellä oli

¹⁷³ Mills 1991, 94, 96.

¹⁷⁴ French Sheldon 1891, 385.

mahdollisuus saavuttaa erilaista tietoa ja nähdä tapahtumia. Sukupuolen ja niiden erojen korostaminen toimi osana yhteiskunnallisen aseman nostattamista. French Sheldonin yhteiskunnassa miehet olivat tutkimusmatkailussa, kirjoittamisessa ja tiedontuotannossa johtavassa asemassa. Hänen tarkoituksenaan oli rikkoa tätä kaanonin ja oman naiseuden korostaminen toi huomiota mahdollisuuksiin, joita hänellä oli. Koko kirjan aikana French Sheldon huomauttelee ja muistuttaa lukijaa siitä, miten hänen naiseutensa ei haittaa hänen toimiaan tai jopa mahdollistaa hänelle erilaisia asioita kuin miehille. Esimerkiksi perheen sisäisistä suhteista hän kuvaili saaneensa tietoa näin:

This episode goes far to evidence how much superior in some ways is the position of a woman going among this tribe over that of any man, however crafty and savant he might be, and it is only illustrative of many other occurrences during my safari, revealing to me the habits and customs and the family life and relationships of the natives.¹⁷⁵

Naisen erityisen aseman korostaminen oli tärkeää ja toimi osana muuta yhteiskunnallista liikehdintää viktoriaanisena aikana. Mills jatkaa aikaisempaa tutkimustaan toteamalla kolonisoitujen naisten esittämisen tarkoituksena olleen läntisen naisen oman alisteisen aseman piilottaminen.¹⁷⁶ French Sheldon osallistui tähän keskusteluun paljon suuremmin. Hän korosti jatkuvasti omaa asemaansa naisena ja feminiinisenä toimijana suhteessa läntiseen mieheen ja itäafrikkalaisiin ihmisiin.

Itäafrikkalaisten naisten ja miesten feminiinisyys oli osa laajempaa yhteiskunnallisen toiminnan kuvailua. Feminiinisyys ei ilmene itäafrikkalaisessa yhteiskunnassa sellaisena, jona French Sheldon sen ymmärsi. Konsepti ei ole siirrettävissä ajassa ja paikassa sellaisenaan. Tämä asetelma hankaloitti hänen kuvailujaan ja ristiriitaisuudet ilmenevät tekstissä useassa kohdassa. Yhteiskuntien erilaiset ajatukset sukupuolista, niiden piirteistä ja tehtävistä sekoituivat tekstissä. Toisaalta näiden kautta avautuvat erilaiset ajatukset yhteiskunnan jakautumisesta, joita French Sheldon ei käsittänyt kuvailevansa. Yhteiskunnan monimuotoiset rakenteet havaitaan tätä kautta.

¹⁷⁵ French Sheldon 1892, 339–340.

¹⁷⁶ Mills 1996, 141.

3.3 Anonyymit naiset – nimetyt miehet

Tutkimusmatkailijoiden tapa esittää tapaamansa ihmiset anonyymeinä oli yleinen. Tämän tavun avulla ihmiset pidettiin tietyn etäisyyden päässä itsestään. Toisaalta tavatut merkittävät henkilöt nimettiin ja heidän nimensä oli tunnettu läntisessä maailmassa laajalti. Nimetyt ihmiset olivat miehiä. Tapauksia, joissa esimerkiksi Itä-Afrikassa matkanneet ihmiset olisivat nimenneet työllistämäänsä tai tapaamiaan ihmisiä, saatikka naisia, olivat harvassa.¹⁷⁷ French Sheldon yhtyy vahvasti tähän perinteeseen, jossa ainoastaan arvovaltaiset ihmiset saavat hänen tekstissään nimet. Ainoastaan yksi nainen nimetään koko tekstin aikana. Vaikka naiset olivat tekstissä tärkeässä osassa, ei heitä silti nimetä lainkaan. Ei edes niissä tapauksissa, joissa kyse on yhteiskunnan johtavassa asemassa olevasta naisesta.

French Sheldon kuvaili tekstissään laajasti tapaamistaan ”Tavetan naisen” kanssa. Tämä nainen nousi tärkeäksi osaksi tekstiä ja hänen asemansa yhteiskunnassa mahdollisti French Sheldonille pääsyn yhteisön sisäpiiriin. Naisen merkittävä status yhteiskunnassa tulee ilmi tekstistä seuraavanlaisesti:

At Taveta I met a woman, whom I please to call " The Woman of Taveta," who was in sore trouble. [--] She was a woman of intense feeling, a lover of power, indeed was a leader among women, and the wife of one of the elders. Her word seemed to be beyond dispute with them all. She was eager that I should be a friendly witness to all of the strange customs and habits of her tribe, and she had the power as well as willingness to give me the open sesame to them all.¹⁷⁸

French Sheldon kertoi, että hän päätti kutsua naista tällä nimityksellä, vaikka samalla osoitti heidän suhteensa olleen hyvin läheinen. ”Tavetan nainen” oli yhteiskuntansa johtaja erityisesti naisten keskuudessa ja toimi French Sheldonin oppaana omaan yhteisöönsä. Hänen roolinsa French Sheldonin matkan tällä osalla oli suuri, mutta häntä ei silti kutsuta oikealla nimellään.

”Tavetan naisen” asema yhteiskunnassa oli erilainen kuin mihin French Sheldon oli tottunut. Läntisessä maailmassa naiset eivät toimineet johtavissa asemissa tai päässeet mukaan sisäpiiriin. ”Tavetan naisen” nimettömyys toimi osana välimatkan tekemisessä naisten ja yhteiskuntien välille. French Sheldonille on saattanut olla hankalaa yhdistää naisen asema ja kohtelu aikaisempiin ennako-oletuksiin itäafrikkalaisesta yhteiskunnasta. Philippa Levine nostaa tutkimuksessaan esiin, miten läntisen maailman ulkopuolisia yhteiskuntia arvioitiin sen perusteella, miten he kohtelivat naisiaan. Tällä mittarilla tarkasteltiin, miten sivistyneitä

¹⁷⁷ ks. esim. Kennedy 2013, 185; Mills 1991, 168; Youngs 1997, 128.

¹⁷⁸ French Sheldon 1892, 221.

yhteiskunnat olivat omaan verrattuna.¹⁷⁹ Cathrine Hall jatkaa samaisessa teoksessa kertomalla, että tärkeää muiden yhteiskuntien arvioinnissa oli eron tekeminen itsensä ja muiden välille.¹⁸⁰ Tästä nousi esiin kaksi havaintoa, jotka auttavat selittämään French Sheldonin tekstiä. Ensimmäiseksi oman yhteiskunnan naisten kohtelu ja hänen vierailemiensa yhteisöjen naisten kohtelu eivät sopineet länsimaissa vallitseviin ajatuksiin. Itäafrikkalaiset naiset saattoivat olla yhteiskunnissaan johtavassa asemassa, mitä French Sheldon ei omasta yhteiskunnastaan tunnistanut. Toiseksi eri yhteiskuntien naisten välille oli vaikeampi tehdä eroa tämän ajattelun pohjalta. Hänen ajatuksensa läntisestä sivistyneestä yhteiskunnasta ei arvostanut naisia, kun ”Tavetan nainen” taas oli oman yhteiskuntansa arvostama.

Ihmisten nimeäminen kirjassa ei välttämättä kertonut heidän yhteiskunnallisesta asemastaan. Korkeassa asemassa olevat naiset eivät saaneet tekstissä ikinä nimeä, kun taas French Sheldonin miespuoliset palvelijat karavaanissa nimettiin. Miehiä nimeämisessä ei ilmennyt samantaisia ongelmia kuin naisten tapauksissa. Karavaanin palvelijoista kerrottiin näin:

Ramezan had for an assistant a young fellow of most general accomplishments as a body servant and steward, called Baraka. These two attended to my personal requirements, [--] looked after my tent when once set, and, in fact, Baraka assisted the headmen and askari in putting it up and taking it down, as well as in arranging and collecting small luggage and all articles appertaining to my personal household.¹⁸¹

Ramezan ja Baraka olivat karavaanin hierarkiassa alhaisella tasolla, mutta heitä mainitaan tekstissä useasti nimillään. French Sheldonin oman yhteiskunnan tapa jättää naiset huomiotta erityisesti kirjallisessa kerronnassa siirtyy hänen omaan tekstiinsä. Monissa tapauksissa kuvailut eroavat aikaisemmasta kaanonista, mutta joissain tapauksissa pysytään tiukasti kiinni viktoriaanisessa yhteiskunnassa.

Tärkeä osa French Sheldonin kerrontaa on se, miten hän suhteuttaa itseään johtavassa asemassa olleisiin itäafrikkalaisiin miehiin. Valkoisen naisen asema yksinäisenä matkaajana ei ollut paikallisille johtajillekaan selkeä. French Sheldonin asema karavaaninsa johdossa ei ollut taattu kummankaan yhteiskunnan tasolta. Aikaisemmin paikalliset johtajat olivat tavanneet (mies) tutkimusmatkailijoita ja läntisten valtioiden virkamiehiä. Johtajien nimet French Sheldon merkitsi tarkkaan ja pyrki tekstissä osoittamaan tuntevansa alueen ja sen ihmiset. Hän rinnasti itsensä näihin miehiin ja asetti itsensä heidän kanssaan samalle tasolle. Tämä asema oli

¹⁷⁹ Levine 2004, 6.

¹⁸⁰ Hall 2004, 48.

¹⁸¹ French Sheldon 1892, 379.

naiselle hyvin harvinainen ja mahdollisuus siihen tuli esiin eron tekemisessä paikallisiin miehiin. Paikallisista johtajista hän osoitti tietävänsä seuraavanlaisesti:

Mireali of Marungu, and Mandara of Moschi, have held their own, generally speaking, with the belligerent Masai in consideration of the fact that, although great warriors, they are dependent upon the skill of these two sultans for their spears.¹⁸²

French Sheldon kertoi tekstissään tavanneensa Mirealin ja Mandaran henkilökohtaisesti. Tapauksia heidän, kuten muidenkin johtajien kanssa, kuvailtiin hyvin tarkasti. Hänelle oli tärkeä osoittaa, miten eri johtajat reagoivat häneen ja toimivat hänen kanssaan.

Naisten reaktiot ja toiminta osoitettiin joissain tapauksissa suhteessa näihin merkittäviin miehiin. Stephen Rockel korostaa, että korkeassa asemassa olevilla itäafrikkalaisilla naisilla oli mahdollisuuksia saavuttaa poliittista vaikutusvaltaa. Samalla hän osoittaa naisten olleen johtajien asemassa eri alueilla Itä-Afrikassa 1800-luvun loppupuolella.¹⁸³ Naisilla oli samoja yhteiskunnallisia asemia kuin miehillä French Sheldonin vierailemilla alueilla. Hänen tapauksiensa miesjohtajien rinnalla saattoi olla naisia, jotka eivät ilmenneet hänen tekstissään. Naisten katoaminen johtavasta asemasta voi liittyä läntisten vaikutteiden kasvamiseen alueella juuri 1800-luvun loppupuolella. Dapash ja Poole kuvailevat koloniaalisen vallan saapumisen Itä-Afrikkaan poistaneen naisilta perinteisen johtajuuden masaiyhteisöissä. Johtajuus siirtyi koloniaalisille toimijoille.¹⁸⁴ Paikalliset yhteiskunnan muodot joutuivat väistymään yhä enemmän, kun britit ja saksalaiset ottivat haltuunsa alueita Itä-Afrikan rannikolta. Tämän vaikutus näkyy myös French Sheldonin tekstissä, jossa naiset siirtyvät miesten tieltä johtavista asemista.

Tunnistettavat yhteiskunnallisen järjestyksen ja rakenteiden muodot on helpompi siirtää tekstiin kuin sellaiset, jotka eriävät tunnetusta. French Sheldon osoitti tekstissään korostetusti hyvin hierarkkisia miesjohtoisia rakenteita, joissa naiset olivat pääasiallisesti alistetussa asemassa. Toisaalta naisten moninaiset mahdollisuudet tulivat myös näkyviin. ”Tavetan nainen” päästi French Sheldonin näkemään tapahtumia, joita hän ei olisi muuten kyennyt todistamaan. Tämä oli ristiriidassa sen kanssa, millaisena naisen asema yhteiskunnassa esitettiin. Tekstistä ilmenee ristiriitaisuuden tunteet ja tyyli, jotka sekoittuvat yhteen. French Sheldon kuvailee kokemiaan tapahtumia näin:

¹⁸² French Sheldon 1892, 284.

¹⁸³ Rockel 2000, 759.

¹⁸⁴ Dapash & Poole 2024, 17.

Twice at midnight, when the moon dances of the el-moran, from which women of the tribe are excluded, were in full swing, she stole to my tent, mysteriously signed me to follow, and silently led me through the forest to a sequestered spot to be an unseen spectator to the wild...¹⁸⁵

Nainen oli tuonut hänet katsomaan tapahtumaa, johon ei muuten ollut naisille pääsyä. French Sheldon ei huomionnut naisen yhteiskunnallista asemaa tapahtumassa. Ajatus tunnettujen hierarkkisten rakenteiden kuvailusta ja tunnistamisesta ei ole uusi. French Sheldon oli hierarkkisen yhteiskunnan tuote ja siten huomioi samanlaisia luokkaeroja kuin läntisessä yhteiskunnassa.¹⁸⁶ Arvovaltaisten ihmisten kuvailuun ei kuuluneet naiset. Ero tarkastellusta itäafrikkalaisesta yhteiskunnasta jo tunnettuun oli selkeä. French Sheldonilla tämä ilmeni naisten nimetömyydellä ja miesten nimien taltioimisella.

Toisaalta myös ”Tavetan naisen” merkittävä yhteiskunnallinen asema nostettiin tekstissä esille. French Sheldon tunnisti naisen mahdollisuudet ja toiminnan vaikutukset, vaikka ne eivät sopineet hänen tunnistamiinsa yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Hän osoitti, miten paljon vaikutusvaltaa naisella saattoi olla hänen vierailemassaan paikassa. Naisen toimintaa kuvailtiin seuraavanlaisesti:

At Taveta I a friendly witness to all of the strange customs and habits of her tribe, and she had the power as well as willingness to give me the open sesame to them all.¹⁸⁷

Naisella ei ollut vain valtaa vain myös halu esitellä yhteisöään French Sheldonille. Tähän kuvailuun vaikuttivat myös French Sheldonin omat tavoitteet. Naisten mahdollisuuksien korostaminen liittyi haluun esittää French Sheldonin omien mahdollisuuksien vähäisyyttä. Hän halusi selkeästi parantaa omaa yhteiskunnallista asemaansa rinnastamalla eri yhteiskunnat.¹⁸⁸ Läntisen maailman ajatukset oletetusti alkukantaisesta Afrikasta eivät sopineet tasa-arvon ja naisten mahdollisuuksien kanssa yhteen. Maloud Siber korostaa tutkimuksessaan läntisten naisten tapaa rikkoa negatiivisia stereotyyppisiä ja ennakkoluuloja omaa sukupuoltaan kohtaan. Hän kuvailee naisten aktiivisuutta oman kykeneväisyytensä korostamisessa.¹⁸⁹ Tähän toimintaan French Sheldon yhtyy.

¹⁸⁵ French Sheldon 1892, 221–222.

¹⁸⁶ Youngs 1994, 61; Kennedy 2014, 222.

¹⁸⁷ French Sheldon 1892, 221

¹⁸⁸ ks. Boisseau 1995, 2000, 2004, lisää French Sheldonin myöhemmästä elämästä feministinä.

¹⁸⁹ Siber 2019, 66–67.

Myös teoksen valokuvat eittivät konfliktia naisten ja miesten välillä. Tekstissä merkittävänä henkilönä ”Tavetan nainen” esitettiin muotokuvaperinteen mukaan. Hän on kuvassa 6 sijoitettu taustaan, jossa ei ole muita ihmisiä ja hän on kuvan etualalla. French Sheldon kertoi ottaneensa kuvan naisesta hänen arvonsa ja merkityksensä vuoksi. Tästä huolimatta naiselle ei anneta nimeä eikä kuvassa kerrota muuta tietoa kuin aikaisemmin annettu nimi. Samalla tavalla muotokuvan saavat French Sheldonin karavaanissa merkittävässä osassa olleet miehet. Hänen tulkkinaan toiminut Josefe (kuva 5) oli yksi tärkeimmistä hahmoista matkan aikana. French Sheldon korostaa Josefen asemaa näin:

As my readers have discovered, another, character in the caravan was Josefe, my head interpreter. He was the wag and life of the camp. [--] and had been employed so constantly upon war-ships going to different ports, that he had all the mannerisms of a laddie of the [--] I announced to my Zanzibaris, "When Josefe tells you what I say, it is as if I spoke"; he was afterwards dubbed "the trumpet of Bebe," not before me or in my supposed hearing ; but time out of number I heard merriment ring throughout the encampment when Josefe would circulate about giving utterance to an order.¹⁹⁰

JOSEFE, THE INTERPRETER.

THE WOMAN OF TAVETA.

Kuva 5 French Sheldon 1892, 236.

Kuva 6 French Sheldon 1892, 220.

¹⁹⁰ French Sheldon 1892, 346–347. ks. myös 131, 198, 236, 355, 371, 420.

Tekstistä ilmeni hänen asemansa jo aikaisemmin, mutta French Sheldon valitsi korostaa sitä lisää. Josefe mainitaan nimeltä lukuisia kertoja kirjan aikana. Miehen nimeäminen toimii osana tärkeiden henkilöiden nimeämistä, jota French Sheldon teki koko kirjan läpi. Tähän tapaan ei sisällynyt naisia lainkaan. Läntisen yhteiskunnan ja aikaisemman perinteen vaikutus on vahvasti näkyvillä.

Läntisen muotokuvaperinteen käyttäminen afrikkalaisten kuvallisessa esittämisessä ei ollut tyypillinen tapa. Leila Koivunen kertoo, miten tämä esittämisen tapa osoitti suhtautumista harvoja afrikkalaisia kohtaan. Tähän kuuluivat johtajat, kauppiat, läheiset kantajat ja heidän perheensä. Kuvilla läntiset ihmiset osoittivat kunnioittavaa suhdetta kuvattuja afrikkalaisia kohtaan.¹⁹¹ French Sheldon toimi perinteen mukaisesti kuvatessaan ja esittäessään kunnioittamiseen ja läheiseksi kokemiseen henkilöitä. Kuvat ”Tavetan naisesta” ja Josefesta osoittavat, miten matkalla kohdatut merkittävät henkilöt ja French Sheldonin matkan edistäjät kuvattiin yksin osoittaen heidän merkitystään. Erityisesti Josefe esitettiin tyylillä, joka sopi läntisen muotokuvan perinteeseen loistavasti. Sivuttainen asento, vaalea tausta ja aseensa mukana olemisen osoittavat hänen asemaansa karavaanissa ja French Sheldonin matkassa. Tämän lisäksi Josefe kuvattiin useaan otteeseen ja French Sheldon korosti, miten hän halusi taltioida itselleen merkittävän henkilön useaan otteeseen.

Tekstissä kerrotaan kuvissa esiintyneiden ihmisten ymmärtäneen, miten merkittävää heidän esittämisensä yksittäisissä muotokuvissa oli. Näiden French Sheldonin arvostamien henkilöiden osoitettiin ymmärtävän valokuvan luonne, eikä luulevan niiden olevan esimerkiksi taikaa. Tämä taikauskon osoittaminen valokuviiin liittyen oli yleinen tapa tutkimusmatkailijoiden kertomuksissa. Vaikka muotokuvien aiheina olleet henkilöt tunsivat valokuvauksen tarkoituksen ja seuraukset, liittyi kuvien ottamiseen muissa tapauksissa paljon ongelmia. French Sheldon osoitti tekstissä ottaneensa valokuvia ihmisistä, jotka eivät tienneet olleensa valokuvien kohteina. Kuvien kohteet ovat anonyymejä ja heidät esitettiin osana ihmisten massaa. He eivät tienneet tulevansa kuvatuksi tai mihin valokuvia tulevaisuudessa käytettäisiin. Kuvien ottamisen avuksi oli tapana käyttää lahjontaa ja mielistelyä, jota tutkimusmatkailijat olivat tehneet pitkään.¹⁹² Kuvien kohteet haluttiin saada näkymään tietyllä tavalla ja tietyssä asetelmassa. Ihmiset eivät olleet anonyymiä massaa ja tutkimuksessa kuvien kontekstien merkitys nousee esiin selkeästi.

¹⁹¹ Koivunen 2009, 92.

¹⁹² Koivunen 2009, 66.

Naisten anonyymi esittäminen ei poista läheistä suhdetta French Sheldonin ja hänen kerrontansa kohteiden väliltä. Vaikka naiset esitettiin anonyyminä, oli heidän tarinansa ja asemansa tekstissä merkittäviä. Miesten yhteiskunnallinen hierarkkinen asema ilmeni myös French Sheldonin tekstissä. Samalla naisten mahdollisuuksia vaikuttaa ja toimia elinpiirissään on havaittavissa tekstissä. Ristiriitaisuudet ja vastakkainasettelut osoittavat French Sheldonin monia eri motiiveja ja tarkoitusperiä matkallaan.

Loppuluku

May French Sheldon pyrki viktoriaanisena naisena osallistumaan maskuliiniseen tutkimusmatkailun ja matkakirjallisuuden alaan. Hänen tarkoituksenaan oli saada tietoa itäafrikkalaisten elintavoista ja -ympäristöistä. Hän pyrki keskittymään erityisesti afrikkalaisiin naisiin kirjassaan *Sultan to Sultan*. Nykypäivänä hyvin maskuliinisenä nähty eurooppalainen tutkimusmatkailu muuttui naisten tullessa mukaan alaan. Naiset jatkoivat aikaisempaa perinnettä, mutta muuttivat sitä omalla toiminnallaan. French Sheldon korosti eurooppalaisten naisten asemaa naisia vertailemalla heitä itäafrikkalaisiin naisiin. Toisaalta hän osallistui aikaisempaan maskuliiniseen perinteeseen. Naisen kirjoittama matkakirjallisuus antoi erilaisen näkökulman tähän. French Sheldonin teoksen tutkimus mahdollisti afrikkalaisten naisten tarkastelun uudella tavalla.

Itäafrikkalaisten naisten toimintaa, ulkonäköä ja mahdollisuuksia kommentoitiin ja tarkasteltiin *Sultan to Sultanissa*. Naisten ulkonäöstä mielenkiintoiset piirteet näkyivät French Sheldonin tekstissä. Mielenkiintoiseksi osoittautuivat naisten korut ja vaatteet. Näitä tarkasteltiin hänen omista lähtökohdistaan. Toisaalta naisten kuvailuun vaikutti heidän oma toimintansa suhteessa French Sheldoniin. Tämä näkyi erityisen selkeästi työhön liittyvissä kuvailuissa, joissa naisten toimijuus ja aktiivisuus vaikutti heistä kirjoitettuihin asioihin. French Sheldon korosti naisten asemaa työelämässä vahvana. Toisaalta hän käytti samanlaisia ajatuksia tekstissään, kuin aikaisemmat tutkimusmatkailijat olivat käyttäneet. Näihin kuuluivat miesten kuvailu negatiivisesti ja naisten työn rinnastaminen länsimaisiin yhteiskuntiin. Läntiset viktoriaaniset konventiot aiheuttivat ristiriitoja tehtyihin kuvailuihin. Naisten toimijuus työssään oli vahva, mutta toimijuus esitettiin yhteydessä orjien kuvailuun ja paikallisten miesten vähättelyyn.

Läntisen maailman ajatuksia ja French Sheldonin ennakkoluuloja haastoi erityisesti ystävyys-tunteet ja erilaiset suhteet, joita hän loi paikallisten naisten kanssa matkallaan. Yhteisen sävelen löytäminen, lahjojen antaminen vastavuoroisesti ja samanlaiset ajatusmaailmat muuttivat aikaisemmin muodostettua kuvaa afrikkalaisista. Naisten toimijuus ja osallistuminen French Sheldonin tekstin muodostamiseen eivät sopineet eurooppalaisten ajatuksiin alkukantaisista afrikkalaisista. Itäafrikkalaisten sosiaaliset suhteet ja heidän yhteisöjen moninaisuus olivat sellaisia, mitä French Sheldonin oli vaikea tunnistaa. Nämä rakenteet löytyivät hänen omasta yhteiskuntaansa. Tämä ristiriita sai hänet nostamaan itäafrikkalaisten naisten kohtelun

ja aseman esiin suhteessa hänen omaan yhteiskuntaansa. Eri yhteiskuntien naisten asemien ja mahdollisuuksien vertailu ilmeni tekstissä useasti.

Itäafrikkalaisen yhteiskunnan erilaiset järjestymisen muodot erosivat merkittävästi French Sheldonin tuntemasta yhteiskunnasta. Yhteisöjen ja perheiden muodostuminen ilmeni erilaisena läntiseen porvarilliseen yhteiskuntaan verrattuna. Polygamia sai häneltä sekä arvostusta että negatiivisia reaktioita. Perheiden kuvailusta selvisi samalla paljon vierailtujen yhteisöjen muodostumisesta. French Sheldonin arvioinnista saatiin tietoa siitä, millaisia perheitä hänen vierailemissaan paikoissa oli. Yhteisöistä havaittiin naisten asemaa näissä järjestelmissä. French Sheldon kirjoitti havaitsemansa asiat länsimaisesta näkökulmasta. Tämä ilmeni erityisen selkeästi feminiinisyyden kuvailuissa ja sen sijoittamisessa itäafrikkalaisiin yhteisöihin. Feminiinisyyden kategorian sopimattomuus yhteisöihin ilmeni selkeästi, mutta French Sheldon teki arvionsa kategorian kautta. Toisaalta feminiinisyyden tarkastelun kautta selvisi muita asioita, kuten yhteisöjen omia ajatuksia feminiinisyydestä tai sen olemassaolosta. Mielenkiintoinen osa tekstiä oli naisten anonyymi esittäminen. Tämän tarkasteleminen antoi paljon tietoa French Sheldonin tekstin tekemisessä vaikuttaneista ajatuksista ja lähtökohdista. Anonyymi esittäminen kertoi myös paikallisen yhteiskunnan hierarkiasta, jossa naiset ilmenivät johtavia miehiä alempana. Naisten johtava asema yhteisöissä ei ilmennyt suoraan, mutta heidän toimintansa ja mahdollisuutensa osoittivat tämän perinteen jatkuvuutta.

French Sheldonin kiinnostuksensa itäafrikkalaisiin naisiin teki hänestä kiinnostavan tutkimuskohteen. Naisten toimijuuden ja esittämisen piirteet löytyivät hänen kirjastaan moninaisina ja ajoittain ristiriitaisina. Toimijuus ja esittäminen vaihtelivat paikasta toiseen. Samalla jälkikoloniaalinen tutkimusote ja tällä naisten toimijuuden tarkastelu mahdollisti kyseisen lähteen itäafrikkalaisten naisten tutkimisen. Tässä tutkimuksessa korostui länsimaisen viktoriaanisen lähteen hyödyntäminen tutkittaessa Euroopan ulkopuolisia alueita. French Sheldonin tapauksessa pientä aluetta Itä-Afrikasta. Naisten toimijuutta havaittiin tekstin muodostumisesta, jossa heidän aktiivinen toimintansa ja mahdollisuudet vaikuttaa muodostivat French Sheldonin kanssa hänen tekstiään. Tämä myös tarkoitti sitä, että naisten toimijuus ilmeni ainoastaan tietynlaisista naisista ja huomiotta jäi ne, jotka olivat huomaamattomampia. Toisaalta tekstistä saatiin selville, miten kaikilla naisilla ei ollut samanlaisia mahdollisuuksia toimijuuteen, kuten orjuudessa elävillä naisilla.

Jälkikoloniaalinen tutkimusote toimi French Sheldonin kirjan tutkimuksessa hyvin. Sen kautta oli mahdollista tarkastella tekstin moniulotteista luonnetta. Tärkeä oli huomioida tekstien syntymiseen vaikuttavat monenlaiset kontekstit ja ihmiset. Jotta tutkimus onnistui, piti lähteä ajatuksesta, jossa tekstien muodostumiseen vaikuttavat monet eri tahot. Kirjan tuottamisen prosesseihin vaikuttaneet ihmiset ovat tässä yksi taso. Nämä aineistot eivät olleet tähän tutkielmaan saatavissa, sillä ne sijaitsevat Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Yksi kirjoittaja tekstissä ei tarkoita, ettei tekstin muodostaminen olisi vaatinut monenlaisia aktiivisia toimijoita. French Sheldonin tapauksessa nämä olivat hänen karavaanissaan mukana olleet työläiset ja orjat, paikalliset johtajat ja heidän alamaisensa sekä yhteisöjen naiset, jotka olivat tämän tutkielman keskiössä. Tekstin moniulotteisuus ilmeni French Sheldonin kirjoittamisen tavassa ja suorissa keskusteluissa, joita French Sheldon esitti tekstissään.

Tekstiin ja sen esityksiin vaikutti vahvasti French Sheldonin oma yhteiskunta ja sen vallitsevat ajatukset. Viktoriaanisen maailman ennako-oletukset ja tutkimusmatkailijoiden tiedot afrikkalaisista ihmisistä vaikuttivat jatkuvasti tekstissä ilmeneviin ajatuksiin. French Sheldonin tekstistä havaittiin, miten hän arvioi ja kommentoi vieraillemiaan yhteisöjä oman yhteiskuntansa ajatusten avulla. Läntisen maailman ajatukset kulkivat tekstissä mukana ja aiheuttivat ristiriitoja kuvailluissa aiheissa. Toisaalta French Sheldon samaistuu aikaisemmin kerrottuun ja yhtyy mukaan tarkastelun ja kerronnan tapoihin. Hän huomioi eroja ja vastakkaisuuksia vallitseviin ajatuksiin ja on avoimen eri mieltä asioista. Tämä liittyi hänen tekstinsä tarkoitukseen. Naisena hän oli jo erityisessä asemassa aikaisemmin matkustaneisiin miehiin verrattuna. Naiseuden ja sukupuolen mahdollisuuksien korostaminen ilmenivät siis osana tekstiä. Läntinen naiseus myös rinnastettiin ja verrattiin itäafrikkalaisten naiseen ja naiseuteen.

Tekstissä sukupuolien erottelu tapahtui selkeämmin kuin aikaisempien (mies)tutkimusmatkailijoiden tapauksissa. Erityisesti naisiin keskittyminen oli uudenlainen lähtökohta viktorianiselle ajalla Afrikasta kirjoittaneille. French Sheldon erotteli sukupuolet tekstissään oman yhteiskuntansa ajatusten kautta eri kategorioiksi. Naisiin keskittyminen ja heidän korostamisensa mahdollisti uudenlaisen tutkimuksen. Seksuaaliset kuvailut ja alastomuuteen keskittyminen väistyivät elämän moninaisuuden kuvailun tieltä. Naiset ilmenivät suhteessa perheisiinsä, yhteisöihinsä, hierarkkisiin johtajiinsa ja länsimaisiin ihmisiin. Miesten ja naisten vertailu ja rinnastaminen antoivat mielenkiintoisen mahdollisuuden naisten tarkastelulle. French Sheldon esitti itäafrikkalaisia naisia yhteydessä miehiin, läntisiin naisiin ja muihin tavattuihin

ihmisiin. Erityislaatuinen tarkastelu ja kuvailu ilmeni suhteessa muihin ihmisiin ja heidän näkökulmastaan tehtynä.

Valokuvien hyödyntäminen viktoriaanisessa matkakirjallisuudessa oli vaikuttava esittämisen muoto. French Sheldon pyrki ottamallaan ja valitsemillaan kuvilla esittämään merkittäviä asioita ja tapahtumia matkaltaan. Itäafrikkalaisten ihmisten tuominen kuvan tasolle mahdollisti lukijalle uudenlaisen osallistumisen kirjan tapahtumiin. Valokuvien merkitys tutkimusmatkailussa oli erityisen suuri 1890-luvulla. Teknologian kehitys mahdollisti French Sheldonille useiden valokuvien ottamisen ja hyödyntämisen kirjassaan. Nämä vahvistivat hänen omaa todistusta matkastaan. Valokuvat mahdollistivat kirjan tutkimuksen useassa tasossa. Aikaisemman perinteen mukaan French Sheldon uskoi kuvien esittävän objektiivisesti hänen havaitsemiaan asioita, tapahtumia ja ihmisiä. Toisaalta kuvien ottamisen tilanteet ja niiden alkuperät eivät olleet kaikissa tapauksissa selvillä.

Kuvat mahdollistivat tutkimuksessa kerrottujen tapahtumien visualisoimisen. Kirjaan oli joissain tapauksissa valittu valokuvat ilman niihin liittyvää tapahtumaa tai asiayhteyttä. Kuvista ilmeni ihmisten olemisen moninaiset muodot sekä naisten toiminnan ja esittämisen muotoja. Niistä havaittiin naisten vaatetusta, koruja ja hiustyylejä. Sukupuolten kategorioiden epäselvyys havaittiin kuvista. French Sheldonin tuntemat länsimaiset sukupuolen kategoriat eivät olleet samanlaisia itäafrikkalaisissa yhteisöissä. Valokuvista oli havaittavissa, miten naiset ja miehet eivät aina erottuneet ryhmästä. Naisten toimijuus ja esittäminen ilmeni myös valokuvissa. Toiminnaltaan merkittävät naiset tallennettiin valokuviin, joissa korostettiin heidän toimijuuttaan. French Sheldon tapasi monia naisia, mutta ainoastaan merkittävimmät heistä taltiointiin valokuvan tasolle. Hänen oma yhteiskuntansa vaikutti valokuvaukseen. Länsimainen vaikutus näkyi erilaisten muotokuvien ottamisessa merkittävistä henkilöistä. Toisaalta French Sheldon pyrki kuvillaan osoittamaan asioita, jotka eivät olleet suoraan havaittavissa ihmisistä. Tässä esimerkiksi feminiinisyyden piirteiden korostuminen valokuvissa oli merkittävässä osassa.

Itäafrikkalaisten naisten tutkimus läntisen lähteen kautta on osa uutta jälkikoloniaalista ja sukupuolentutkimuksellista perinnettä. Tutkimussuunnat ovat vaikuttaneet viime vuosikymmeninä historian alalla mullistaen tutkimusta moniin eri suuntiin. Naisten tekemien teosten tutkiminen oli osa varhaisempia tutkimuksen aaltoja, mutta heidän avullaan saavutettu tieto muista naisista on uutta. Naisten tuottaman tiedon tarkastelu mahdollistaa erilaisten näkökulmien

saavuttamisen. Naiset ovat keskittyneet teksteissään erilaisiin asioihin kuin miehet, kuten tämä tutkimus on osoittanut. Historiantutkimuksen ja sukupuolentutkimuksellisten ajatusten yhdistäminen mahdollistaa uudenlaista tutkimusta, joka liittyy aikaisempien ajatusten jatkamiseen ja kehittämiseen.

French Sheldonin kirjan tutkimus avasi monia mahdollisuuksia tutkimuksen jatkamiselle. Afrikkalaisten naisten tuominen etusijalle länsimaisten lähteiden tarkastelussa mahdollistaa monien lähteiden uuden tutkimuksen eri näkökulmasta. Naisten tuottamia tekstejä viktoriaanisella ajalla on rajallinen määrä saatavissa. Erilaiset lähdemateriaalit voivat tässä mahdollistaa tutkimuksen jatkamisen. Sukupuolen kategorian ja feminiinisyyden kategorioiden tutkimus hyödyntää feministisen tutkimuksen ja teorian käyttämistä historiantutkimuksessa. Jälkikoloniaalinen tutkimus on kehittynyt yhdessä feministisen teorian kanssa, joten näiden hyödyntäminen kyseisiin lähteisiin tuottaa uudenlaista tietoa. Itäafrikkalaisten naisten toimijuus ja esiintyminen French Sheldonin kirjassa osoittavan, miten erilaiset lähdeyytöt toimivat eri teorioiden kanssa avaamaan uusia maailmoja. Vähäisten kirjallisten lähteiden varassa oleva 1800-luvun Itä-Afrikka on laajalti läntisten lähteiden varassa. Tästä syystä eri teoriat ja näkökulmat mahdollistavat uuden tiedon saavuttamisen.

Sultan to Sultan oli French Sheldonin suuren urakan saavutus, jolle hän perusti suuren osan elämänsä työstä. Kirjalla oli myös muita seurauksia. Se osoitti, miten nainen saattoi tuottaa tietoa afrikkalaisista ihmisistä tutkimusmatkallaan kuten miehet olivat aikaisemmin tehneet. Naisen kirjoittama kirja antoi erilaisen mahdollisuuden tarkastella naisia, sillä siinä keskityttiin sukupuolten eroihin enemmän. Itäafrikkalaiset naiset esitettiin merkittävässä osassa French Sheldonin matkan tapahtumia. Näiden naisten rooli omassa yhteiskunnassaan oli merkittävä.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Sheldon, French, May: *Sultan to Sultan. Adventures among the Masai and other tribes of East Africa*, Saxon and Co. Lontoo, 1892.

Tutkimuskirjallisuus

Bassnett, Susan: Travel Writing and Gender, teoksessa, *The Cambridge companion to Travel Writing*, toim. : Tim Youngs & Peter Hulme, Cambridge University Press, 2002.

Boisseau, Tracy, Jean: 'They Called Me Bebe Bwana': A Critical Cultural Study of an Imperial Feminist. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 21/1, s. 116–46, 1995. <https://doi.org/10.1086/495044>.

Boisseau, Tracy, Jean: White Queens at the Chicago World's fair, 1893: New Womanhood in the Service of Class, Race, and Nation, *Gender & History* 12/4 s. 33–81, 2000.

Boisseau, Tracy, Jean: *White queen : May French-Sheldon and the imperial origins of American feminist identity* (1st ed.). Bloomington: Indiana University Press, 2004.

Burke, Peter: *Eyewitnessing The Use of Images as Historical Evidence*, Reaktion Books, Lontoo, (2001), 2019.

Carr, David, Place and Time: On the Interplay of Historical Points of View, *History and Theory*, 40/4, Theme Issue 40: Agency after Postmodernism, s. 153–167, 2001.

Ciolkowski, Laura, E: Travelers' Tales: Empire, Victorian Travel, and the Spectacle of English Womanhood in Mary Kingsley's 'Travels in West Africa.' *Victorian Literature and Culture*, 26/2, s. 337–66, 1998. <http://www.jstor.org/stable/25058422>. Accessed 25 Nov. 2024.

Dapash, Meitamei Olol & Poole, Mary: *Decolonizing Maasai History: A Path to Indigenous African Futures*. London: Bloomsbury Academic, 2024. <https://doi.org/10.5040/9781509963782>.

Early, Julie, English: Unescorted in Africa: Victorian women ethnographers toiling in the fields of sensational science. *Journal of American Culture* 18/4 (67), 1995.

Fuchs, Rachel, G. & Thompson, Victoria, E: *Women in Nineteenth-Century Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.

Gilmartin, Patricia: "Sheldon, May French." *The Oxford Companion to World Exploration*, Oxford University Press, 2007. [haettu. 23.4.2025]

- Gleadle, Kathryn: *British women in the nineteenth century*, Palgrave, 2001.
- Hall, Cathrine: Reflections on the Nineteenth Century, teoksessa *Gender and Empire*, toim. Levine Philippa, 2004.
- Heath, Elizabeth: "Nyamwezi" Encyclopedia of Africa, Oxford University Press, 2010. [haettu. 23.4.2025]
- Hodgson, Dorothy: *Gender, Justice, and the Problem of Culture: From Customary Law to Human Rights in Tanzania*. Indiana University Press, 2017.
- Jones, Rebecca: African Travel Writing, teoksessa, *The Cambridge history of Travel Writing*, toim. Nandini Das and Tim Youngs, Cambridge university press, 2019.
- Jordanova, Ludmilla: *The Look of The Past: Visual and Material Evidence in Historical Practice*, Cambridge University Press, 2012.
- Kennedy, Dane: *Britain and Empire 1880–1945*, Taylor & Francis group, 2002.
- Kennedy, Dane: *The Highly Civilized Man : Richard Burton and the Victorian World*, Harvard University Press, 2005. *ProQuest Ebook Central*.
- Kennedy, Dane: *The Last Blank Spaces : Exploring Africa and Australia*, Harvard University Press, 2013. *ProQuest Ebook Central*.
- Kennedy, Dane: *Reinterpreting Exploration : The West in the World*. Oxford University Press, 2014. search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=666791&site=ehost-live&scope=site.
- Keskinen, Suvi & Seikkula, Minna: Johdanto: Muuntuva rasismi ja moninainen antirasismi, teoksessa, *Rasismi, valta ja vastarinta : rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa* toim. Keskinen, Suvi, Mkwesha, Faith, Seikkula, Minna, s. 1–20, Helsinki: Gaudeamus, 2021.
- Koivunen, Leila: *Visualizing Afric in Nineteenth-Century British Travel Accounts*, Routledge, 2009.
- Lahti, Janne: Jälkikoloniaalinen tutkimusote, teoksessa, *Avaimia menneisyyteen : opas historiantutkimuksen menetelmiin*. toim. Mirkka Danielsbacka ym. Helsinki: Gaudeamus. Print. ipadin versio, 2022.
- Larsen, Kjersti: *Where Humans and Spirits Meet : The Politics of Rituals and Identified Spirits in Zanzibar*, Berghahn Books, Incorporated, 2008. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=544390>.
- Levine, Philippa: *Gender and Empire*, Oxford university press, 2004.

- Lhoussein, Simour: Gendered Eyewitness in Narration: Imagining Morocco in British Women Travel-Inspired Narratives in Late Nineteenth Century, *Anglo Saxonica*, 17/1, (4), s. 1–11, 2020. DOI: <https://doi.org/10.5334/as.22>
- Majumdar, Rochona: Postcolonial theory, teoksessa *The Routledge companion to historical theory*, toim. Chiel van den Acker, 1st ed. Abingdon, Oxon: Routledge, 2021.
- Marcus, Sharon: *Between Women : Friendship, Desire, and Marriage in Victorian England*, Princeton University Press, ProQuest Ebook Central, 2007. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=457860>.
- Merivirta, Raita: *Kolonialismia ilman siirtomaita?: Kulttuurinen kolonialismi ja ”rotu” suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa ja lapsille suunnatuissa lehdissä, 1900–1960*. Turun yliopisto, 2024.
- Mills, Sara: *Discourses of Difference*, An analysis of Women’s Travel Writing and Colonialism, Routledge, 1991.
- Mills, Sara: Gender and Colonial Space, *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography*, 3/2, s. 125–148, 1996. DOI: 10.1080/09663699650021855
- Nelson, Claudia: *Family Ties in Victorian England*. Westport, Conn: Praeger Publishers, 2006.
- Robert, Fay: "Mijikenda" & "Maasai" *Encyclopedia of Africa*, Oxford University Press, 2010. [haettu. 23.4.2025]
- Rockel, Stephen, J: Enterprising Partners: Caravan Women in Nineteenth Century Tanzania, *Canadian Journal of African Studies*, 34/3, Special Issue: On Slavery and Islam in African History: A Tribute to Martin Klein, s. 748–778, Taylor & Francis co. 2000.
- Rockel, Stephen, J: Decentering exploration in East Africa, teoksessa *Reinterpreting Exploration : The West in the World*. toim. Dane Kennedy, Oxford University Press, 2014.
- Rockel, Stephen, J: The Home and the World: Slavery and Domestic Labor in a Nineteenth-Century East African Caravan Town, *To be at home : House, work, and self in the modern world*. toim. Williams, J. & Hentschke, F. Walter de Gruyter GmbH. 2018.
- Saidi, Chistine: *Women’s Authority and Society in Early East-Central Africa*. Boydell & Brewer, 2010.
- Said, Edward: *Orientalismi* (1978), suom. Pitkänen, Kati, Gaudeamus, 2011.
- Siber, Mouloud: Female Colonial Travel Writing as a Critique of Victorian Gender Stereotypes and Roles: A Case Study of F.D. Bridges’s Journal of a Lady’s Travels Round the World (1883). *Anglica* (Warsaw, Poland) 28/1, s. 63–76, 2019. <https://doi.org/10.7311/0860-5734.28.1.05>.

- Tarkka, Laura & Martin, Alison, E: Introduction: travel writing and the travellee, *Studies in Travel Writing*, 26/4, s. 265–271, 2023. DOI: 10.1080/13645145.2024.2375607
- Tate, Shirley, Anne: *Black Women's Bodies and the Nation : Race, Gender and Culture*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015.
- Thompson, Carl: Nineteenth-Century travel writing, teoksessa, *The Cambridge history of Travel Writing*, toim. Nandini Das & Tim Youngs, Cambridge university press, 2019.
- Vuorela, Ulla: Postkoloniaali ja kolmannen maailman feminismi, teoksessa *Rotunaisia ja feminismejä Nais- ja kehitystutkimuksen risteyskohtia*, toim. Jaana Airaksinen & Tuula Ripatti, Tampere, Vastapaino, 1999.
- Wisnicki, Adrian, S: Rewriting agency: Samuel Baker, Bunyoro-Kitara and the Egyptian slave trade, *Studies in Travel Writing*, 14/1, s. 1–27, 2010. DOI: [10.1080/13645140903464970](https://doi.org/10.1080/13645140903464970)
- Youngs, Tim: *Travellers in Africa, British Travelogues 1850-1900*, Manchester University Press, 1994.
- Youngs, Tim: Buttons and Souls: Some thoughts on commodities and identity in Women's Travel Writing, *Studies in Travel Writing*, 1/1 s. 117–140 1997. DOI: 10.1080/13645145.1997.9634864
- Zack, Naomi: *Inclusive Feminism : A Third Wave Theory of Women's Commonality*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2005.

Muut aineistot

- Tieteen termipankki: *Kirjallisuudentutkimus: viktoriaaninen kirjallisuus*. (Tarkka osoite: [https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:viktoriaaninen kirjallisuus.](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:viktoriaaninen_kirjallisuus)) [haettu 12.2.2025]
- Tieteen termipankki: *Historia: kolonialismi*. (Tarkka osoite: [https://tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:kolonialismi.](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:kolonialismi)) [haettu 22.4.2025]